

Η ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΚΟΠΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΑΥΤΗΣ ΒΙΒΛΙΑ*

ΥΠΟ
ESAM SAMI SAID

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Η ΥΠΟΣΤΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΦΥΣΕΩΝ. Η ΘΕΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΙΣ ΗΝΩΘΗΣΑΝ ΕΙΣ ΜΙΑΝ ΥΠΟΣΤΑΣΙΝ Η «ΕΙΣ ΜΙΑΝ ΦΥΣΙΝ» ΑΣΥΓΧΥΤΩΣ ΑΤΡΕΠΤΩΣ ΑΔΙΑΙΡΕΤΩΣ ΚΑΙ ΑΧΩΡΙΣΤΩΣ

1. Εισαγωγικά.

«Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λόγος ἐνεσαρκώθη ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς γενόμενος τέλειος ἄνθρωπος. Δὲν προστίθεται καὶ δὲν ἀναμιγνύεται καὶ δὲν διαιρεῖται μετὰ τὴν ἔνωσιν»⁴⁶⁴ εἰς οὐδεμίαν τῶν φύσεων, ἀλλ' ἔγινε μία φύσις, μία ὑπόστασις καὶ ἓνα πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Λόγου»⁴⁶⁵.

Ὁ Διόσκορος, παρὼν ὢν κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ὠμολόγησε καὶ ὑπεστήριξε διὰ τῆς εἰλικρινοῦς δηλώσεως αὐτοῦ. «οὔτε σύγχυσις λέγομεν, οὔτε τομῆν, οὔτε τροπῆν, ἢ ἀνάκρασιν»⁴⁶⁶, διὰ τοῦτο εἰδικῶς κατεδίκασε τὸν εἰσηγητὴν τοῦ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 372 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

464. Ὁ Δίδυμος ὁ Τυφλὸς διακηρύττων ὀρθοδόξως τὴν ἔνωσιν ταύτην παρατηρεῖ ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων ὑπάρχει «ἄλλο καὶ ἄλλο», οὐχὶ ὁμως «ἄλλος καὶ ἄλλος». Ὑπάρχουσι δηλαδὴ ἐν τῷ θεανθρώπῳ δύο διάφοροι φύσεις, οὐχὶ ὁμως καὶ δύο διάφορα πρόσωπα, ἀλλ' αἱ διάφοροι φύσεις ὑπάρχουσιν ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Κυρίου ἀναφερομένων παρατηρεῖ ὁ Δίδυμος, ὅτι «λείπεται κατ' οἰκονομίαν ἀνθρωπίνως εἰρησθαὶ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Λόγου, σαρκωθέντος ἀτρέπτως καὶ τελεῶς καὶ ἀληθῶς ὡς ἓξ ἐνός γὰρ προσώπου τὰ πάντα λελέξεται τὰ τε θεοπρεπῆ καὶ τὰ ἀνθρώπινα» («Περὶ Τριάδος» Γ' 12, Τοῦ αὐτοῦ «εἰς τοὺς Ψαλμοὺς» PG 39, 860 καὶ 1232). Εἰς τὴν διατύπωσίν του δηλαδὴ ταύτην ὁ Δίδυμος χρησιμοποιεῖ ὄρους, οἵτινες ἐμελλον νὰ καθιερωθῶσιν ὡς ὀριστικοὶ καὶ τελικοί. Βλ. Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, *Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Β', Ἀθῆναι 1979, σ. 91.

465. *Psali τῆς Δευτέρας, Salmodia annuale*, σ. 50.

466. Βλ. Mansi VI, 676D-677A.

Μονοφυσιτισμοῦ Εὐτυχῆ λέγων «εἰ Εὐτυχῆς, παρὰ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας φρονεῖ, οὐ μόνον τιμωρίας ἄξιος ἀλλὰ καὶ πυρός... ἐγὼ εἰς πρόσωπον οὐκ ἀφορῶ. Φροντίζω τῆς ἑμαυτοῦ ψυχῆς καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως»⁴⁶⁷.

Ἡ Κοπτική Ἐκκλησία πιστεύει εἰς μίαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν ἢ ὑπόστασιν⁴⁶⁸. Ἡ φύσις αὕτη δὲν εἶναι μόνη ἢ θεία φύσις, ἀλλ' οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις μόνη. Πρόκειται περὶ τῆς μιᾶς καὶ μοναδικῆς φύσεως τοῦ Χριστοῦ ἐχούσης ἐν αὐτῇ τὸ πλήρωμα τῶν ιδιοτήτων τῶν δύο φύσεων, ἅς εἶχον αὐταὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεώς των εἰς μίαν φύσιν, κατὰ τὸν τρόπον ἀσύγχυτον, ἄτρεπτον⁴⁶⁹, ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον⁴⁷⁰.

467. Mansi VI, 630.

468. Al anba Shinouda Althales, *Ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ*, Κάιρο 1984, σ. 20.

469. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπεξηγῶν τὴν ἄτρεπτον ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων τῶν συννωθειῶν ὑποστατικῶς ἐν τῷ Θεανθρώπῳ, παρατηρεῖ «οὔτε ἄνθρωπος ὢν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἠφάνισε τὴν θεϊκὴν μορφήν· οὔτε Θεὸς ὢν παρητήσατο τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν». Ἐν τῷ Θεανθρώπῳ «δύο ὑφέστηκε πράγματα· δύο ἐν ἐνί. Οὔτε γὰρ διαιροῦμεν τὸν Θεὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, οὔτε δύο οἶδαμεν Υἱοὺς καὶ Χριστοὺς, ἀλλὰ τὸν πρὸ αἰῶνων Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀνθρώπων γενόμενον τέλειον». Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσιν τοῦ Κυρίου καίτοι «καθ' ἑαυτὴν μέρος ἐστὶ τῶν κτισμάτων», ἀλλὰ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως «Θεοῦ γέγονε σῶμα», δι' αὐτὸ δὲ «οὔτε τὸ τοιοῦτον σῶμα καθ' ἑαυτὸ θεωροῦντες ἀπὸ τοῦ Λόγου προσκυνούμεν, οὔτε τὸν Λόγον προσκυνῆσαι θέλοντες μακροῦμεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκός». Γέγονε δὲ τὸ σῶμα Θεοῦ σῶμα, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν δὲ «ἐνεδήμησεν εἰς ἅγιον ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο» καὶ «Υἱὸς ὢν ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου». Καὶ δὲν ἦτο «ἕτερος ὁ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἕτερος δὲ ὁ μετὰ τὸν Ἀβραάμ, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἦν ἀνθρωπίνως μὲν λέγων πρὸς Λάζαρον κεῖται, θεϊκῶς δὲ τοῦτον ἀνεγείρων». Ἐξ ἀρχῆς «τοῦ Λόγου γέγονεν ἡ σὰρξ καὶ οὐκ ἄνθρωπον τινός» καὶ «ἀσυγχύτῳ φυσικῇ ἐνώσει» ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐγένετο τοῦ Λόγου ἰδία σὰρξ. Οὕτως ὁ Κύριος ἐνηνθρώπησεν «οὐ τῆς θεότητος μεταποίησεν ἐπιδειξάμενος», ἀλλὰ «πάντα λαβὼν ἐκ Παρθένου, ὅσα ἀρχῆθεν ὁ Θεὸς εἰς οὐσίαισι ἀνθρώπου ἐπλασε χωρὶς ἁμαρτίας, φυσικῇ γεννήσει καὶ ἀλύτῳ ἐνώσει ποιήσιν καινὴν ἐκ μήτρας τῆς Παρθένου ἀνεστήσατο ἑαυτῷ». Λόγῳ δὲ τοῦ ὅτι ἡ σὰρξ δὲν εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὴν θείαν φύσιν, διὰ τοῦτο ἡ ἔνωσις αὐτῆς πρὸς τὴν θεότητα ἐγένετο «καθ' ὑπόστασιν. Τὸ γὰρ ὁμοούσιον πρὸς τὸ ὁμοούσιον ἔνωσιν καθ' ὑπόστασιν οὐκ ἐπιδεχόμενόν ἐστιν ἀλλὰ κατὰ φύσιν». Διὰ τὴν τοιαύτην δὲ ἄλυτον «καὶ ἀδιαίρετον» καὶ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν «οὐκ ἄλλος ἐστὶν ὁ παθὼν Υἱὸς καὶ ἄλλος ὁ μὴ παθὼν. Οὐ γὰρ ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν Λόγον, ὁ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος ἀναδεδεγμένος», ἀλλ' «ὁ αὐτὸς καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθὴς συνομολογεῖται ἀληθινῶς», «ἵνα ἢ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς καὶ Θεὸς ἀληθῶς». Κατὰ ταῦτα ἐὰν ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀλλαχοῦ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Λόγου ὡς «ἐνδυσασμένον τὴν σάρκα», ἢ περὶ τῆς τοῦ Λόγου «κοινωνίας τε καὶ ἐνώσεως» πρὸς τὸ σῶμα, ἢ ὀνομάζει τὴν ἀνθρωπίνη φύσιν «οἶκον, νῆσον, ὄργανον, ἐνδύμα, στολήν, περιβολὴν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου» (Μ. Ἀθανασίου, «Ἀπόφασις ἐκ τοῦ κατὰ Αἰρέσεων». Τοῦ αὐτοῦ, «Πρὸς Ἀδελφίον» 3, Τοῦ αὐτοῦ, «Ὁ πρὸς Ἀντιοχείας», τόμος 7, Τοῦ αὐτοῦ, «Κατὰ Ἀπολλιναρίου Λόγ. Α'», 10 καὶ «Λόγος Β'», 5 καὶ «Λόγος Α'», 12, «Λόγος Β'», 2 καὶ 6, «Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Β'», 69, «Πρὸς Ἐπίκτητον», 9 καὶ 10, «Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Γ'», 34, 52, 53. «Πρὸς Ἀδελφίον», 3, 4 PG 26, 1256, 1076, 804, 1109, 1140, 1113, 1333, 1140, 293, 1065, 396, 397, 433, 1068, 1076), οὐδὲ κἄν ὡς ὑπόνοια δύναται νὰ χωρήσῃ, ὅτι διὰ τῶν τοιούτων ὄρων καὶ ἐκφράσεων ἤθελε νὰ δηλώσῃ ἐξωτερικῆν καὶ οὐχὶ ὑποστατικὴν τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων. Π. Τρεμπέλα, *ἐνθ' ἄνω*, σσ. 90-91.

470. Al - Hūlāgi al - Moukadas (Qoudas Ghrigorios), σ. 447.

Ὁ Κύριος εἶναι τέλειος εἰς τὴν Θεότητά Του καὶ τέλειος εἰς τὴν ἀνθρωπότητά Του⁴⁷¹. Ἐν τούτοις ἂν καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι εἶναι Θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος δὲν τολμῶμεν νὰ ὀμιλήσωμεν διακεκριμένως περὶ τῆς θεότητος ἢ τῆς ἀνθρωπότητός Του, διότι τοιοῦτον τι θὰ ὑπενόει διαίρεσιν. Εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ σεσαρκωμένος. Ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἔχουν ἐνωθῆ ἐν αὐτῷ ἐν τελείᾳ ἐνώσει⁴⁷², δηλαδή ὑποστατικῶς⁴⁷³, ἐν τῷ προσώπῳ τουτέστιν τοῦ Θεοῦ Λόγου. Δὲν ὑπάρχει χωρισμὸς ἢ διαίρεσις μεταξὺ τῆς θείας φύσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κυρίου⁴⁷⁴. Εἶναι μία φύσις-ὑπόστασις ἐκ δύο φύσεων.

Ἐντεῦθεν, ἡ ἔνωσις εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία πιστεύει, διαφέρει εἰς τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὴν ἔνωσιν τὴν ὁποίαν ὁ Εὐτυχῆς διεκήρυττεν.

471. Georg Habib Bibawy, *Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐνσάρκωση*, σ. 20. «Ὁ προαιώνιος ὑπάρχων Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ διὰ Πνεύματος Ἁγίου γεννηθεὶς ὑπὸ τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἐν ταῦτῳ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, τέλειος ἐν τῇ θεότητι Αὐτοῦ καὶ τέλειος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι Αὐτοῦ» (Κοινὸν κείμενον Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν μὴ Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν, εἰς Ἐπισκόπου Χρυσοστόμου, (Γερασίου Ζαφείρη), Μητροπολίτου Περιστερίου, «Πρὸς ἐπανένωσιν τῶν Ἀρχαίων μὴ Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» ὁ Θεολογικὸς Διάλογος μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ μὴ Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν καὶ αἱ προοπτικαὶ αὐτοῦ» ἐν *Θεολογία*, τ. ΞΑ', τεύχ. Α'-Β' (1990), σ. 38). *Αὐτόθι*, σσ. 38-9, ἡ προσφώνησις τοῦ Κόππου πατριάρχου Shenouda III «Πιστεύομεν ὅτι ὁ Κύριος Θεὸς καὶ Σωτῆρ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι τέλειος ἐν τῇ θεότητι Αὐτοῦ καὶ τέλειος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι Αὐτοῦ. Ἦνωσε τὴν Θεότητα Αὐτοῦ μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος Αὐτοῦ ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως καὶ δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ δύο φύσεων μετὰ τὴν μυστηριώδη ταύτην ἐνότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Αἱ Ἐκκλησίαι ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων ἐπίστευον εἰς τὴν Θεότητα καὶ τὴν Ἀνθρωπότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν». Καὶ ἀλλαχού ἐπανερχόμενος ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ἐξ ὀνόματος τῶν Ἀρχαίων μὴ Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν ὁμολογεῖ τὴν πίστιν αὐτῶν λέγων: «Πιστεύομεν εἰς τὴν Θεότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, εἰς τὴν Ἀνθρωπότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, τέλειος εἰς τὴν Θεότητα, τέλειος εἰς τὴν Ἀνθρωπότητα. Πιστεύομεν ὅτι ἡ Ἁγία Παρθένος Μαρία εἶναι ἡ Θεοτόκος, ἡ Θεομήτωρ». Κατὰ τὸν Μητροπολίτην Περιστερίου (*αὐτόθι*, σ. 39), «ἡ ἐκ μέρους τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν μὴ Χαλκηδονείων Ἐκκλησιῶν ἀποδοχὴ τῆς τελειότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς τελείου Θεοῦ καὶ τελείου ἀνθρώπου, ὁμοίου ἡμῖν κατὰ πάντα, χωρὶς ἁμαρτίας, κατ' ἐπέκτασιν δὲ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων ἐν τῇ ὑποστάσει ἢ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπον μὴ ἄλλοιούντα τὴν ιδιότητα τῆς φύσεως ἐκατέρωθεν καὶ ἐπιτρέποντα τὴν ἀντίδοσιν τῶν ἰδιομάτων, ἀποτελεῖ ἐν μὴ ἄμεσον τοῦλάχιστον ἔμμεσον ἀναγνώρισιν τοῦ ὅρου τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου...».

472. Tadrow Malaty, *Ἡ Χριστολογία*, σ. 20.

473. Ἡ ἄλλως «ἐνούσιος» καὶ «ἐνυπόστατος». Βλ. Μέγα Φαράντου, *μν. ξ.*, σ. 84.

474. Khalil Samir, *Traité de Paul de Bus (Ἐπίσκοπος τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας τὸ 1240] sur l'unité et la trinité l'incarnation et la vérité du Christianisme*, Liban 1983, σ. 130.

Πρὶν προχωρήσωμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς μᾶς φύσεως, θεωροῦμεν σημαντικὸν ν' ἀναφερθῶμεν συγκριτικῶς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Διοσκόρου μετὰ αὐτὴν τοῦ Εὐτυχοῦς διὰ τὴν μίαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν.

1. Ὁ Διόσκουρος⁴⁷⁵ ἐδέχετο μετὰ τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν σεσαρκωμένην⁴⁷⁶. Ἐπεκαλεῖτο δὲ πρὸς τοῦτο καὶ συγγράμματα τοῦ Μ. Ἀθανασίου, Γρηγορίου καὶ Κυρίλλου, οἱ ὅποιοι πολλαχοῦ ἀναφέρουν ὅτι οὐ δεῖ λέγειν δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν σεσαρκωμένην τοῦ Λόγου φύσιν⁴⁷⁷.

2. Ὁ Διόσκουρος ἐδέχετο μὲν ὅτι αἱ δύο φύσεις ἠνώθησαν εἰς μίαν, ἀλλὰ διεκήρυττεν· «*Οὔτε σύγχυσις λέγομεν, οὔτε τομήν,*

1. Ὁ Εὐτυχῆς ἐδέχετο μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων μίαν φύσιν, ὄχι ὅμως σεσαρκωμένην⁴⁷⁸. Ὁ Εὐτυχῆς ἐδέχετο ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύσις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν συνεχύθη καὶ ἀπεροφήθη ὑπὸ τῆς θείας, ἡ ὁποία οὕτως ἔμεινε μόνη ἐν αὐτῷ⁴⁷⁹.

475. Ὁ Διόσκουρος δὲν ἦτο αἰρετικὸς καὶ δὲν κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμένης Συνόδου ἐπὶ αἰρέσει, ἦτοι διὰ θέμα πίστεως. (Βλ. Κυρίλλου Ἐλ. Ἀντώνη, *Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ Κόπται κατὰ τὴν Ἀραβικὴν Κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου*, σ. 19). Ἐνιοχρεῖ δὲ τὴν γνώμην ταύτην τὸ ὅτι, ἐν τῇ πέμπτῃ συνεδριάσει τῆς Συνόδου ταύτης, οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἐπίτροποι εἶπον: «*Διόσκορον ἔλεγεν, ὅτι διὰ τοῦτο καθεῖλον Φλαβιανόν, ἐπειδὴ δύο φύσεις εἶπεν εἶναι*», θέλοντας τρόπον τινὰ νὰ συναγάγωσιν ἐμμέσως, ὅτι καὶ ὁ Διόσκουρος κατεδικάσθη ἀντιστρόφως διὰ τὴν μίαν φύσιν, τὴν ὁποίαν ἐπρέσβευε ὡς ὄρον πίστεως. Ἄλλ' ἀπήντησεν ἀμέσως εἰς αὐτοὺς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατόλιος λέγων: «*Διὰ τὴν πίστιν οὐ καθηρέθη Διόσκουρος, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀκοινωνησίαν ἐποίησε τῷ κυρίῳ Λέοντι τῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ τρίτον ἐκλήθη καὶ οὐκ ἦλθε, διὰ τοῦτο καθηρέθη*». Mansi VII, σ. 104.

Σχολιάζων δὲ ὁ Λεόντιος (*Doctrina Patrum de incarnatione Verbi*, 1981, 177-179) τὴν ῥῆσιν τοῦ Ἀνατολίου, χωρεῖ ἔτι περαιτέρω, εἰκάζων ὅτι καὶ «*εἰ ἀνήλθε [Διόσκουρος ἐν τῇ συνόδῳ] καὶ ζήτησις γέγονε, ὡς αἰρετικὸς καθηρέϊτο καὶ γὰρ ἦν*». Ἐπ' αὐτοῦ δύναται νὰ ἀντείπει τις ὅτι τὸ ἀνωτέρω ἀποτελεῖ προσωπικὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ὄχι καὶ consensus patrum κατὰ τὴν ἀποψίν μας. Ἐν τούτοις σύγχρονοι θεολόγοι, ἐν οἷς καὶ ὁ π. Θεόδωρος Ζήσης, χρησιμοποιοῦν τὸ εἰρημνικὸν χωρίον πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἀπόψεώς τους περὶ γενομένης ἐκκοπῆς τοῦ Διοσκόρου ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καὶ διὰ δογματικούς λόγους. (Βλ. πρ. Θεοδώρου Ζήσης, «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἡ Ὁρθοδοξία» τῶν Ἀντιχαλκηδονίων», *Γρηγόριος Παλαμάς*, τεύχ. 744 (Σεπτ. 1992), σσ. 1141-42.

476. Ghobrial abd al - Masih, *Ἡ ὀρθὴ γνώμη διὰ τὴν φύσιν καὶ θέλησιν τοῦ Χριστοῦ*, σ. 40.

477. Mansi VI, σ. 684.

478. Ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἀπορρίπτει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτυχοῦς, Ἰω. Καρμύρη, *Αἱ Ἀρχαῖαι Ἀντιχαλκηδόνιαι Ἐκκλησίαι* σ. 4.

479. Jirasimos Masara, *Ἡ ἱστορία ἐν τῷ σχίσματι*, σ. 217.

οὔτε τροπὴν. Ἀνάθεμα τῷ λέγοντι σύγχυσιν, ἢ τροπὴν ἢ ἀνάκρασιν»⁴⁸⁰.

3. Ὁ Διόσκορος διὰ τοῦτο εἰδικῶς κατεδίκασε τὸν Εὐτυχή, λέγων «εἰ Εὐτυχῆς, παρὰ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας φρονεῖ, οὐ μόνον τιμωρίας ἄξιός, ἀλλὰ καὶ πυρός... ἐγὼ εἰς πρόσωπον οὐκ ἀφορῶ μὴ φροντίζων τινὸς ἢ τῆς ἑμαντοῦ ψυχῆς καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως»⁴⁸¹.

4. Ὁ Διόσκορος ἐδέχετο τὴν ὁμοουσιότητα ταύτην, ἀφ' οὗ ἐδέχετο τὴν σάρκωσιν ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ κατεδίκασε τὸν Εὐτυχή⁴⁸³.

3. Ὁ Εὐτυχῆς ἀπέφυγε νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔλαβε τὴν σάρκα αὐτοῦ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου⁴⁸².

4. Ὁ Εὐτυχῆς ἐπιμόνως ἠρνεῖτο τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους⁴⁸⁴.

Διαφαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι τὸ φρόνημα τοῦ Διοσκόρου οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὸν Μονοφυσισμὸν. Οὗτος δὲν λέγει ἀπλῶς «μία μόνη φύσις», ἀλλὰ προσθέτει τὸ «σεσαρκωμένη». Μία τοιαύτη διατύπωσις οὐδεμίαν ἐνέχει χριστολογικὴν κακοδοξίαν. Ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου εἶναι μία σεσαρκωμένη, δηλαδὴ ἐν τῷ πρόσωπον, μία ἢ ὑπόστασις Αὐτοῦ, πλὴν ὅμως ὄχι ἄσαρκος καὶ γυμνή, ὡς ἦτο πρὸ τῆς ἐνώσεως, ἀλλὰ σεσαρκωμένη ἦτοι αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνανθρωπήσας καὶ σεσαρκωμένος. Ἡ θέσις του αὐτῆ δὲν περιεἶχε τι τὸ αἰρετικὸν ὡς αὐτὴ τοῦ Εὐτυχοῦς.

480. Mansi VI, σ. 677.

481. Mansi VI, σ. 636.

482. Mansi VI, σ. 632-35.

483. Tadros Malaty, *Ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀντιχαλκηδονίου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Κάιρον 1980, σσ. 9,12.

484. Mansi VI, σ. 700.

2. Οί Κόπται καί ἡ μία φύσις.

«Πιστεύω, πιστεύω, πιστεύω καὶ ὁμολογῶ ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ σὰρξ ἢ ζωοποιός, ἣν ἔλαβες Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ τῆς Ἀγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπάρθενου Μαρίας καὶ ἐποίησας αὐτὴν μίαν σὺν τῇ θεότητί Σου, οὐχὶ ἐν μίξει, μηδὲ ἐν φυρμῶ μηδὲ ἐν ἀλλοιώσει. ... Ἀληθῶς πιστεύω, ὅτι ἡ θεότης Σου οὐδ' οὐ μηδέποτε χωρισθεῖσα ἐκ τῆς ἀνθρωπότητός Σου, ἐν ἀτόμῳ οὐδὲ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ»⁴⁸⁵.

Οἱ Κόπται ἀπεκλήθησαν ὑπὸ τῶν Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν «Μονοφυσῖται». Ὁ ὅρος εἶναι ἀνακριβής, διότι ὑπονοεῖ δογματικὴν συγγένειαν μὲ τὴν Εὐτυχιανὴν αἵρεσιν, τὴν ὁποίαν ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία, ὅπως προαναφέρθη, ἀρνεῖται.

Ἐπίσταται λεπτὴ διαφορὰ εἰς τὰς λέξεις «μόνος» καὶ «μία» ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διαμάχην διὰ τὴν διπλὴν ἢ τὴν μίαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν⁴⁸⁶. Καὶ ναὶ μὲν ὁμιλεῖ ὁ Μονοφυσιτισμὸς περὶ «μίας» φύσεως⁴⁸⁷, ἢ αὐτὴ ὁμως λέξις χρησιμοποιοιμένη ὑπὸ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας, διαδηλοῖ «μίαν» ἐκ δύο προερχομένην ἐνιαίαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ Κυρίλλειον «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκακωμένη»⁴⁸⁸.

Εἰς τὸν ὅρον «Μονοφυσίτης» τὸ συνθετικὸν «Μόνο» στοιχειοθετεῖ τὴν μίαν ἀπλὴν φύσιν, ἐνῶ ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία, ὅταν ἀναφέρῃ μίαν φύσιν, ἐννοεῖ τὸ ἓνα Πρόσωπον ἢ τὴν μίαν Ἐπίστασιν τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ⁴⁸⁹.

Ὅσακις ὁμιλοῦμεν διὰ μίαν φύσιν, μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν, γράφει ὁ Διδάσκωρ, ἐννοοῦμεν μίαν ἐνότητα, ἀλλὰ ὄχι μὲ

485. *Al - Hûlâgi (Tò Eûχολόγιον) Qoudas Ghrigorios*, σ. 447.

486. *Tadros Malaty*, μν. ἔ., σ. 10.

487. *Salim Bisters*, *Ἡ χριστιανικὴ θεολογία καὶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος*, τ. Δ', Βηρυττός 1984, σ. 173.

488. Ὅταν ἀναφέρωμεν «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκακωμένη» δὲν ἐννοοῦμε ὅτι αἱ δύο φύσεις ἀνemeίχθησαν ἢ ὅτι ἡ μία ἀπερρόφησε τὴν ἄλλην. Ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου προσέλαβε ἐκ τῆς Παρθένου τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μετὰ τῆς ὁποίας ἠνώθη ἡ θεία, ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου. Λόγω τῆς ἐνώσεως ταύτης ὁμιλοῦμε διὰ ἓν πρόσωπον, μίαν ἐπίστασιν, μίαν φύσιν καὶ δὲν ἀρνούμεθα τὴν τελειότητα τῶν δύο φύσεων, ἀλλὰ ὁμολογοῦμε μίαν φύσιν ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, ἀδιαρέτως καὶ ἀχωρίστως. *Al - anba Shinouda*, *Ἱστορία δογμάτων*, Γ' μέρος, Κάιρο 1984, σσ. 1-3.

489. «Ἀληθῶς ἐστὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Κατ' οἰκονομίαν ἐνεδύθη τὴν παλαιὰν σάρκα τοῦ πρωτοτόκου Ἀδὰμ ἐνώσας τὴν θεότητα μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἀχωρίστως καὶ ἀτρέπτως». *Tartib wa Kiraat esbouaa al - alam*, σ. 206.

ἀριθμητικὴν ἔννοιαν. (Ἴσως τε τὸ περὶ μιᾶς ἢ δύο θελήσεων καὶ ἐνεργειῶν ζήτημα οὐδόλως ἀπησχόλησε τὴν Κοπτικὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ὅποια δὲν μετείχε τῶν θεολογικῶν ζυμώσεων τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν Ζ' αἰ.). Ὁ ὅρος ἄλλωστε «*Μονοφυσίτης*» δὲν ἐσυνθηθίζετο τὸν 5ον, 6ον καὶ 7ον αἰῶνα. Εἰσήχθη ἀργότερον ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ πολεμικοῦ πνεύματος, χάριν τῶν Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν.

Ἡ διδασκαλία τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν μίαν φύσιν ἔχει ὡς ἐξῆς: Σταθερὰ πρεσβεύει ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει μίαν φύσιν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ ἀληθῆς «ὁ ἐνσαρκωμένος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐνσάρκωσίν Του ἠνώθη μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν⁴⁹⁰, δηλαδὴ σῶμα καὶ λογικὴν ψυχὴν⁴⁹¹, ὑποκειμένην εἰς τὰ (ἀδιάβλητα) πάθη τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, χωρὶς νὰ συντελεῖται ἀνάμειξις τῶν διαφορετικῶν φύσεων ἐν Αὐτῷ⁴⁹².

Ὁ Χριστὸς ἔλαβεν μίαν πραγματικὴν καὶ τελείαν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ὄχι μίαν ὑπερφυσικὴν⁴⁹³. Ὑπῆρξεν ἀναμάρτητος⁴⁹⁴, ἀλλὰ

490. Ὁ Κτίστης τοῦ κόσμου ἦλθε καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου Μαριάμ. Ἦτο ἀληθῆς Θεὸς καὶ ἐγενε ἀληθῆς ἄνθρωπος. Γενόμενος ἄνθρωπος δὲν ἀπώλεσε τὴν Θεότητα καὶ παραμείνας Θεὸς δὲν μετέβαλε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ ἐνεδύθη μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πλήρη φύσιν ἐκ σώματος, ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἥτις ἠνώθη μετὰ τῆς Θεότητος εἰς μίαν καὶ ὄχι εἰς δύο φύσεις. (Βλ. Severus ibn al - Mugaffa, [10ος αἰών], *Τὸ πολύτιμον βιβλίον εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς θρησκείας*, (α' ἐκδ. 1925), (β' ἐκδ. 1992, σσ. 62-63).

491. Θεὸς ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς, ὁ Αὐτὸς ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος. Τοῦτο ἀναιρεῖ τὸν Ἀπολλιναρισμὸν. Al - anba Ghrigorios, *Τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως*, σ. 85.

492. Γενικὴν τινα περὶ τοῦ θέματος θεώρησιν ἰδὲ ἐν B. Spuler, *Die koptische Kirche, ein Handbuch der Orientalistik, Erst Abteilung*, 8. Bd. Religion, 2. Abschnitt, Leiden / Köln 1961, σσ. 269-308.

493. «*Εὐλογημένη εἶ Παρθένος Μαριάμ, ὅτι ἐδέχθη τὸν Αἰώνιον Λόγον τὸν ἀνεργήνευτον, εὐλογημένη Παρθένος, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθε καὶ ἐσαρκώθη ἐκ Σοῦ, εὐλογημένη Μαριάμ ὅτι ἐπεφάνη εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῆς σαρκώσεώς Του κατ' ἀπερινόητον τρόπον*». Βλ. *Dalal Sahir Kiahkik*, σ. 231.

494. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἐρμηνεύων τὴν Καινὴν Διαθήκην συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ μοναδικὸς ἀναμάρτητος εἶναι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς, «ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ», (Α' Πέτρον 2,22), «καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν» (Α' Ἰωάν. 3,5), σημειώνει: «*Καὶ ὁμοειδὲς μὲν ὅτι καὶ ὁμοφυῆς τοῖς ἡμετέροις σώμασι τὸ αὐτοῦ, πῶς ἂν ἐνδυνάσειέ τις; πλὴν τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων σώματα σάρκες ἂν λέγοντο τῆς ἁμαρτίας, διὰ τοι τὸ πεφυκέναι νοσεῖν τῶν ἐκτόπων ἡδονῶν τὴν γένεσιν· τὸ δέ γε σῶμα Χριστοῦ φαίη τις ἂν οὐχ ἁμαρτίας εἶναι σάρκα, μὴ γένοιτο, ὁμοίωμα δέ γε μᾶλλον σαρκὸς ἁμαρτίας· τοιούτους προσεικοὺς μὲν τοῖς ἡμετέροις σώμασιν, οὐ μὴν ἐτι καὶ νοσεῖν εἶδος σαρκικὴν ἀκαθαρσίαν· ἅγιος γὰρ ἐκ μήτρας ὁ θεῖος ἐκεῖνος νεώς*», «Πρὸς Ῥωμαίους», PG 74, 820 A.

ἦρε τὰς ἰδικὰς μας ἀμαρτίας εἰς τὸ ἰδικόν Του σῶμα καὶ ἀπέθανεν χάριν ἡμῶν⁴⁹⁵.

Ἡ Κοπτική Ἐκκλησία πρεσβεύει ἀκόμη ὅτι ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι ἡνωμένα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ ἰδιώματα ἐκάστης νὰ μὴ ἀπόλλυνται οὐδὲ νὰ συγχέωνται ἢ νὰ ἀναμειγνύονται μετὰ τῆς ἑτέρας. Δὲν ἐρμηνεύει δὲ τὴν Κυριλλεῖον φράσιν «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη» κατὰ τρόπον ποῦ νὰ δύναται νὰ ἐκκληφθῆ ὅτι ἐπισυμβαίνει ἀπορρόφησης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιωμάτων ὑπὸ τῆς θείας τοιαύτης, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν Εὐτυχιανὴ αἵρεσιν⁴⁹⁶. Ὁ κατωτέρω ὕμνος εἶναι ἐνδεικτικὸς τῆς θεολογίας ταύτης.

«Μία, ἐκ δύο, ἡ θεία φύσις, ἄνευ φθορᾶς, ἰσοδύναμος τῷ Πατρὶ, καὶ ἡ ἀνθρώπινη φύσις ἀμόλυντος, ἄνευ σπέρματος ἀνδρός, ἰσότημος ἡμῖν, ἣν προσέλαβεν ἐκ Σοῦ ἄνευ ἀμαρτίας καὶ ἠνώθη μετ' Αὐτοῦ εἰς μίαν ὑπόστασιν»⁴⁹⁷.

495. «Τὴν ἐμὴν ἐν σοὶ φύσιν ἠλόγησας, ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν νόμον ἐπλήρωσας, νεκρωθέντα, τὴν ἀνάστασίν μου ὑπηγόρευσας. Ἐδώκας τοῖς ἐν αἴῃ κρατουμένοις τὴν ἄφεσιν. Τοῦ νόμου τὴν ἀρὰν ἀπεσόβησας, ἐν σαρκὶ τὴν ἀμαρτίαν κατήργησας, τῆς σῆς ἐξουσίας τὴν δυναστείαν μοι ἐγνώρισας. Τυφλοῖς τὸ ὄραν ἀπέδωκας, νεκροὺς ἐκ τάφων ἀνέστησας, ρήματι τὴν φύσιν ἀνάθρωσας, τῆς σῆς εὐσπλαχνίας τὴν οἰκονομίαν ὑπέδειξας, τῶν πονηρῶν τὴν βίαν ὑπήνεγκας, τὸν νότον Σου δέδωκας εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνες σου ὑπέθηκας εἰς ραπίσματα, ἀπέστρεψας δι' ἐμὲ τὸ πρόσωπόν Σου ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων». Βλ. ΑΙ - Hülāgi (Τὸ Εὐχολόγιον) Qoudas Ghrigorios, σ. 382.

496. ΑΙ - anba Shinouda, Ἱστορία δογμάτων, (Γ' μέρος), Κάιρο 1894, σ. 5.

497. Βλ. ΑΙ - Absalmoudia al - Moukadasa, σ. 65. Ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ κινούμενα νεώτεροι ὀρθόδοξοι ὁμολογίαι, διδάσκουσι τὰ ἐξῆς ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἀκεραιότητα καὶ ἀσύγχυτον ἕνωσιν τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει τοῦ Λόγου: Πιστεύομεν λέγει ὁ Γεννάδιος (§ 4-7), ὅτι «ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνεδύθη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἵνα ὡς μὲν ἀνθρώπος ὁμιλήσῃ ἀνθρώποις, ὡς δὲ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους πιστεύειν εἰς τὸν ἕνα καὶ ἀληθῆ Θεόν... Πιστένομεν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἀνθρώπος, ὃν ἐνεδύθη ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐστὶν ὁ Χριστός· καὶ ἡ μὲν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἦν ζωὴ ἀνθρώπου ὑπεραγίου, ἡ δὲ δύναμις τῆς σοφίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἦν Θεοῦ δύναμις. Πιστεύομεν, ὅτι ὡσπερ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου γίνεται εἰς ἀνθρώπον, οὕτως ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀπ' ἐνὸς μέρους καὶ ἀπ' ἄλλου μέρους ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Υἱοῦ τῆς ἁγίας Μαρίας ἦν ἐν πρόσωπον, ὁ Χριστός. Ἄλλ' ὡσπερ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμά εἰσι πάντοτε δύο φύσεις μεμερισμένοι τελεῖως ἐν τῷ ἐνὶ ἀνθρώπῳ, οὕτω καὶ ἡ ἀνθρωπότης μετεβλήθη εἰς τὴν σάρκα ἢ τὴν ψυχὴν τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ ἢ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μετετρέπη εἰς Λόγον Θεοῦ, καὶ ἡ θεότης εἰσὶν ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ μεμερισμένοι τελεῖως καὶ οὔτε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αἰεὶ ἦν καὶ ἔστιν ἐν τῷ Χριστῷ ὁ μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγος, Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ἀνθρωπότης, ἀνθρωπότης· καὶ ὅτι οὐ προσέλαβεν ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, ἀλλ' ἡ θεότης τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ προσέλαβε τὴν ἀνθρωπείαν

Ἡ χριστολογικὴ διδασκαλίᾳ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (Χαλκηδονίου καὶ Ἀντιχαλκηδονίου) εἰς τὰς διατυπώσεις των «μία φύσις τοῦ Θεοῦ

φύσιν ἐν αὐτῷ τῷ προσληφθῆναι συστάσαν... Καὶ διότι οὗτος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦν ἐν τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο τὸν Χριστὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον ὁμολογοῦμεν, ἄνθρωπον μὲν διὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, Θεὸν δὲ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ Λόγον τοῦ Θεοῦ. Πιστεύομεν, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἀπειρος, ὡσπερ καὶ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀπειρος, ὁ γεννῶν αὐτόν, ἡγουν νοῶν, καὶ ἀπειρον δύναμιν ἔχει· πλὴν ἐν τῷ Θεῷ κατ' ἄλλον τρόπον ἦν καὶ ἐν τῷ Χριστῷ κατ' ἄλλον καὶ ἐν τῷ κόσμῳ κατ' ἄλλον». Ὁ δὲ Κριτόπουλος (κεφ. γ') διδάσκει, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ «σαρκοῦται ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου Θεοτόκου οὐκ εἰς σάρκα μεταβάλλον τὴν αὐτοῦ θεοτήτα, ἄπαγε τῆς βλασφημίας· ἀναλλοίωτος γὰρ αὐτὴ καὶ πάσης ἀνεπίδεκτος· ἀλλὰ σαρκὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως τῆς σεσαθρωμένης καθ' ὑπόστασιν ἐνοῦται. Οὐκ ἀνθρώπῳ τινὶ ἀγίῳ ἐνωθεῖς, κατὰ τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀνυπόστατα αἵματα λαβῶν, τὰ τῆς παναγίας καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, υπέστησεν ἐαυτῷ σάρκα, αὐτὸς τῇ σαρκὶ χρηματίσας ὑπόστασις μηδαμῶς συγγέας τὰς δύο φύσεις, ἀλλ' ἑκατέρας τὴν ιδιότητα σῶαν φιλάξας... Ἐνωθεῖς οὖν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱὸς, ἠνώθη ὅλῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ψυχῇ τε καὶ σώματι. Οὐ γὰρ τὴν ἀνοὐν καὶ ἄλογον καὶ θνητὴν ψυχὴν, ἣν ἔχει καὶ τάλογα ζῶα, τὸν Κύριον ἀνελήφναι φαμέν, καθάπερ ὁ ἀνοητότατος Ἀπολλινάριος ἐλήρει, ἀλλ' ὅλον τὸν ἄνθρωπον, τουτέστι σάρκα κατὰ τὸ Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἡγουν σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνώθη· ψυχὴν κατὰ τὸ Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάραι· καὶ Περιλυτος ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου· καὶ Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθιμι τὸ πνεῦμά μου. Αὕτη γὰρ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος οὐσα μᾶλλον ἐδεῖτο ἰάσεως. Εἶτα καὶ τὸ σῶμα δι' αὐτὴν συναπολαύει τῆς θεραπείας, ἵνα μετὰ τὴν ἀνάστασιν συνδιαιωῖ τῇ ψυχῇ, σκῆψος αὐτῆς ὃν καὶ ἐνδιαίτημα... Τοιούτος οὖν ὑπάρξας ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ καὶ δεσπότης, τουτέστι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὠμίλησε τοῖς ἀνθρώποις ἀναγγέλλων αὐτοῖς τὴν μεγάλην βουλήν τοῦ Πατρὸς». Ὁ Μογίλας (Α' 38) διδάσκει ἐπίσης, ὅτι «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν μας κατέβηκεν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχασίν του εἰς τὴν γαστέρα τῆς καθαρωτάτης παρθένου Μαρίας, καθὼς ὁ αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ. Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ὅλα τὰ πράγματα πληροῖ, μὰ διατὶ οὕτως ἤρρεσεν εἰς τὴν μεγαλειότητά του, νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτὸν του πέρνοντας τὴν ἀνθρωπότητα... Ἐπῆρε δὲ ἀληθινὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὄχι φαινομενικὴν ἢ φαντασιώδη. Καὶ τότε τὸ σῶμα του ἐπλάσθη εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μακαριωτάτης Παρθένου, ὅταν ἐκεῖνη πρὸς τὸν ἄγγελον ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν· Ἴδου ἡ δοῦλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρημά σου... Καὶ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἦταν Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ἄνθρωπος ἀληθινός. Καὶ ἡ ἀμόλυτος παρθένος Θεοτόκος ἐγνωρίζετο... Ἀκόμη εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἡξεύρωμεν, πῶς οὐτε ἡ θεότης ἤλλαξεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, μήτε ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν θεότητα· μὰ καθὲ μίαν φύσιν ἔμεινε τελεία εἰς μίαν ὑπόστασιν μὲ ὅλα τὰ ἰδιωματὰ τῆς, ἔξω ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὅσον πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα». Τέλος ὁ Δοσίθεος (Ὁρος ζ') παρατηρεῖ, ὅτι «πιστεύομεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν κένωσιν ὑποστῆναι, τοῦτ' ἐστὶν, ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν προσειληφῆναι ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας συληφθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα». (Ἰ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τ. Ι, Ἀθήναι 1960, σσ. 434-435, τ. ΙΙ, Graz 1968, σσ. 518, 612 καὶ 750).

Λόγου σεσαρκωμένη» και «δύο φύσεις» και αἱ προθέσεις «ἐκ» και «ἐν» οὐδαμῶς εἶναι αὐστηρῶς ἀντίθετοι ἔννοιαι, οὐδὲ ἀντιφάσκουν πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' εἶναι ἐκφράσεις ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ πράγματος.

Ἡ παρεξήγησις μεταξύ των βεβαίως ἔγκειται εἰς τὴν φρασεολογίαν και ὄχι εἰς τὴν οὐσίαν, ἥτοι ἀμφοτέροι διακρίνουσι τὰς δύο φύσεις και μετὰ τὴν ἔνωσιν, ἂν και οὐχὶ σπανίως δὲν κατανοοῦν ὁ εἷς τὸν ἕτερον. Ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀποδέχεται παντελῶς τὴν μονοφυσιτικὴν σύγχυσιν και σύγκρασιν τοῦ Εὐτυχοῦς, οὔτε τὴν διαίρεσιν τῶν φύσεων τοῦ Νεστορίου. Ἀντιθέτως πολεμεῖ σφοδρῶς τὸν Εὐτυχὴ και τοὺς περὶ αὐτόν, τοὺς δεχομένους τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς κατὰ φαντασίαν και δόκησιν. Οὕτω διὰ τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας ἀποκαλεῖ «ἄθεον» τὴν «μανιχαϊκὴν φαντασίαν» τοῦ Εὐτυχοῦς. Διότι οὗτος ἔτεινε, ὡς οἱ Μανιχαῖοι, εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῆς ἐνώσεως τοῦ Λόγου μετὰ πραγματικῆς σαρκός, ὡς τινος φύσει ἀκαθάρτου κατὰ τὰς δυαλιστικὰς τῶν Μανιχαίων ἀρχάς⁴⁹⁸.

Ἡ σωτηριολογικὴ ἀπόληξις τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης δογματικῆς θέσεως ἐπισημάνθηκε ἐναργῶς ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Β' ἀνεπισημοῦ διασκέψεως μεταξύ θεολόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας και τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Bristol ἐν ἔτει 1967. Τὸ κείμενο ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἡ ἀπειρος ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, δι' ἧς ἐδημιούργησε και ἔσωσεν ἅμα ἡμᾶς, εἶναι ἡ ἀφετηρία ἡμῶν διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνώσεως τῆς τελείας θείας φύσεως και τῆς τελείας ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Σωτηρὶ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. Διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ὁ Θεὸς Λόγος ἐγένετο εἷς ἐξ ἡμῶν. Οὕτως ὁ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ ἐγένετο διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁμοούσιος και ἡμῖν. Διὰ τῆς ἀπειρου χάριτος ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν ἡμᾶς, ἵνα κατατείνωμεν πρὸς τὴν ἄκτιστον δόξαν του. Ὁ Θεὸς ἐγένετο φύσει ἄνθρωπος, ἵνα ποιῆσῃ τὸν ἄνθρωπον χάριτι Θεόν. Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλύπτει οὕτως και πραγματοποιεῖ τὴν ἀληθῆ κλήσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεὸς καλεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν πληρότητα τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μεταμορφώμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. Ἐν τῇ σωτηριολογικῇ ταύτῃ προοπτικῇ προσηγγίσασμεν τὸ χριστολογικὸν ζήτημα. Ἐμνήσθημεν πάλιν τῶν ἡμετέρων κοινῶν Πατέρων ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου και τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου, τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου και τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ ἁγίου Βασιλείου και τοῦ ἁγίου Γρηγορίου

498. Βλ. *Patrologia Orientalis*, τ. 8, 'Ομιλ. 59, σ. 231' τ. 25, 'Ομιλ. 111, σ. 793' τ. 20, 'Ομιλ. 80, σ. 329.

Νύσσης καὶ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, τοῦ ἁγίου Εὐφροαίμ τοῦ Σύρου καὶ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ πολλῶν ἄλλων ὁσίας μνήμης. Στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, διαπιστοῦμεν τελείαν σχέσιν μεταξὺ Χριστολογίας καὶ Σωτηριολογίας, ὡς καὶ τελείαν σχέσιν ἀμφοτέρων πρὸς τὴν Θεολογίαν καὶ τὴν Ἀνθρωπολογία καὶ τὴν Πνευματολογία, ὡς καὶ πρὸς ὁλόκληρον τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ε' αἰῶνος ἔχομεν χρησιμοποιοῦσαι διαφόρους διατυπώσεις, ἵνα ὁμολογῶμεν τὴν κοινὴν ἡμῶν πίστιν πρὸς τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. Τινὲς ἐξ ἡμῶν παραδέχονται δύο φύσεις, θελήσεις καὶ ἐνεργείας, ὑποστατικῶς ἠνωμέναις ἐν τῷ ἐνὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. Τινὲς ὁμως ἐξ ἡμῶν παραδέχονται μίαν ἠνωμένην θεανθρώπινην φύσιν, θέλησιν καὶ ἐνέργειαν ἐν τῷ αὐτῷ Χριστῷ. Ἄλλ' ἀμφοτέραι αἱ πλευραὶ ὁμιλοῦσι περὶ ἐνώσεως «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως». Τὰ τέσσαρα ἐπιρρήματα ἀνήκουσιν εἰς τὴν κοινὴν παράδοσιν ἡμῶν. Ἀμφότεραι παραδέχονται τὴν δυναμικὴν μονιμότητα (ἐνότητα) τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ πασῶν τῶν φυσικῶν ιδιοτήτων καὶ δυνάμεων αὐτῶν ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ. Οἱ ὁμιλοῦντες διὰ τοῦ ὄρου «μία» δὲν συγχέουσιν ἢ συγχωνεύουσιν. Τὸ «ἀδιαιρέτως» καὶ «ἀχωρίστως» τῶν ὁμιλούντων περὶ «δύο» καὶ τὸ «ἀτρέπτως» καὶ «ἀχωρίστως» τῶν ὁμιλούντων περὶ «μιάς» πρέπει νὰ τονισθῶσιν εἰδικῶς, ἵνα δυνηθῶμεν νὰ ἐννοήσωμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον»⁴⁹⁹.

Ὁ δὲ καθηγητὴς αἰδεσ. V. C. Samuel, εἰσηγηθεὶς ἐν τῇ συσκέψει ὀρθοδόξων καὶ ἀντιχαλκηδονίων θεολόγων ἐν Aarhus τῆς Δανίας (1964) τὸ θέμα «Μία φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», δέχεται ὅτι αἱ παρεξηγήσεις προῆλθον ἐκ τῆς διαφορετικῆς ἐρμηνείας τοῦ ὄρου φύσις, ἐκλαμβάνομενον ὅτε μὲν ὡς οὐσίας ἢ εἶδους, κατὰ τὴν πλατωνικὴν ἐρμηνείαν τοῦ Σεβήρου⁵⁰⁰, ὅτε δὲ ὡς ὑποστάσεως, ἀποδεχόμενος μετὰ τοῦ Σεβήρου ὅτι:

499 Τὸ κείμενον ἐν Μητροπολίτου Ἐλβετίας Δαμασκηνοῦ, *Θεολογικοὶ Διάλογοι. Μία Ὁρθόδοξος Προοπτικὴ*, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 291-292.

500. Ὁ Σεβήρος, πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἀποτελεῖ σπουδαιότατην μορφήν τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εἰς τὸν τομέα τῆς χριστολογίας, χαρακτηριζόμενος ὡς ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς Ἀλεξανδρινῆς παραδόσεως. Ἐγεννήθη εἰς Σαζόπολιν τῆς Πισιδίας περὶ τὸ 465 καὶ ἀπέθανεν εἰς Αἴγυπτον τὸ 539. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Σεβήρος ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας εἰς τὴν χριστολογικὴν διδασκαλίαν καὶ ὀρολογία τὸν ἱερὸν Κύριλλον, ὃν θεωρεῖ μέγαν διδάσκαλον. Ἡ χριστολογία τοῦ Σεβήρου εἶναι κατὰ τὴν βάσιν αὐτῆς ὀρθόδοξος. Ἐπειδὴ ὁμως προήρχετο ἐξ αὐτοῦ ὡς ἀντιχαλκηδονίου θεολόγου προεκάλεσε σοβαρὰς ἀντιδικίας. (βλ. G. Bardy, «Severe d' Antioche» ἐν *D. Th. C.*, τ. 14, Paris 1941, σσ. 1988 ἐξ. Ὁμιλίαι καὶ ἐπιστολαὶ τοῦ πατριάρχου Σεβήρου Ἀντιοχείας καὶ χριστολογικαὶ ἀντιλήψεις αὐτοῦ ἐν *Patrologia Orientalis*, eds Graffin and Nau, Paris 1907.

1) ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἡμετέραν, ἐκτὸς ἀμαρτίας,

2) αὕτη εὐρίσκεται ἐν ὑποστατικῇ μόνον ἐνώσει μετὰ τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ, μὴ ὑπάρχουσα αὕτη (ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ) ἀνεξάρτητος τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνώσεως.

3) ἡ ἐνωσις δὲν ὀδηγεῖ εἰς σύγχυσις τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τῆς θεότητος ἢ ἀπώλειαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τῇ θεότητι. Ὅθεν, ἐν τῷ Χριστῷ ὑπῆρχον ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης⁵⁰¹ μετὰ τῶν συναφῶν ιδιωμάτων ὑποστατικῶς ἠνωμένα μετὰ τῶν, ἀλλ' αἱ δύο δὲν θὰ ἔδει νὰ διαχωρίζωνται.

4) ἡ ἐνωσις συνιστᾷ ἐν πρόσωπον καὶ τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ-Υἱοῦ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ Αὐτοῦ καταστάσει. Ὑπάρχει διάκρισις μετὰ τοῦ πρὸ τῆς σαρκώσεως Υἱοῦ καὶ τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ. Οὕτως ἡ ὑπόστασις καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ὑπόστασις καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ - Υἱοῦ καὶ

5) ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ ἦτο πραγματικῇ, τελεία καὶ δυναμικῇ ἐν τῇ ἐνώσει⁵⁰².

Δέον νὰ ὑπογραμμισθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Σεβήρος τηρεῖ αὐστηρὰν δογματικὴν στάσιν τόσον κατὰ τοῦ ἀπολύτου Δυοφυσιτισμοῦ τοῦ Νεστορίου, ὅσον καὶ κατὰ τοῦ ἀπολύτου Μονοφυσιτισμοῦ τοῦ Εὐτυχοῦς. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου

501. Ὁ Χριστὸς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆι οὔτε ὡς Θεὸς μόνον, ἄνευ τῆς ἀνθρωπότητος Αὐτοῦ, οὔτε ὡς ἄνθρωπος μόνον, ἄνευ τῆς θεότητος Αὐτοῦ, καὶ ἐπομένως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξετασθῇ. Οὗτος ὡς Θεὸς γυμνὸς ἢ ἄνθρωπος ψιλός. Ἐν Χριστῷ λοιπὸν ἔχομεν μίαν «ἀνέκφραστον», «ἀδιερμήνευτον», «ἀκατάληπτον» καὶ «ὑπὲρ πάντα λόγον» ὑποστατικὴν ἐνωσιν. Ἡ ὑποστατικὴ ἐνωσις τοῦ Χριστοῦ εἶναι τι θεῖον μυστήριον, ὑπερβαῖνον πᾶσαν λογικὴν κατανόησιν ἐκ μέρους τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου. Ὁ Σεβήρος μέγα μέρος τῆς χριστολογικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, καὶ δὴ τὸ σπουδαιότερον, ἀφιερώνει εἰς τὴν δογματικὴν ἔκφρασιν τῆς ἐν τῷ Χριστῷ ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν φύσεων, ἀποκρούων τὸν φυσικὸν διείσμον καὶ τὰς ἐκ τούτου συνεπειὰς τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου. Καλεῖ αὐτὴν ποικιλοτρόπως ἤτοι οὐσιώδη, ὑποστατικὴν ἢ καθ' ὑπόστασιν, φυσικὴν, ἀποκαλεῖ δὲ αὐτὴν καὶ ἀληθῆ διὰ νὰ δηλώσῃ τὸ πραγματικὸν τῆς ἐνώσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν χάριτι καὶ ὅλως σκιώδη, δυαλιστικὴν καὶ διαιρετικὴν ἐνωσιν τοῦ Νεστορίου. Ὁ πατριάρχης ὀνομάζει ταύτην «ἀσύγχυτον» καὶ «ἀμετάβλητον». Ὁ τέλειος ἐν θεότητι καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ αὐτός. Περὶ τούτων βλ. *Patrologia Orientalis*, τ. 4, Ὁμιλ. 7, σ. 79· τ. 8, Ὁμιλ. 56, 2, σσ. 218, 223· τ. 20, Ὁμιλ. 81, σσ. 353, 355· Μ. Φαράντου, *Χριστολογία*, σ. 83.

502. Minutes and papers of the Consultation held at the university of Aarhus 11-15 August 1964. σ. 26.

ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς Θεολογίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς καὶ αὐτὴ ἐρμηνεύεται σαφῶς καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ θεολόγου Σεβήρου. Ἐξ Ἰσου ἡ χριστολογικὴ διδασκαλία τοῦ Σεβήρου ἀποτελεῖ συστηματικὴν τινὰ παρουσίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου. Ὅπως ἡ διδασκαλία τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, οὕτω καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Σεβήρου εἶναι συνέχεια τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

3. Οἱ Κόπται καὶ αἱ δύο φύσεις.

«Ἐξήγγειλε τὸ θαῦμα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ἔγινε ἄνθρωπος⁵⁰³ ἄνευ διαιρέσεως, εἷς ἐκ δύο. Μία ἡ ἁγία Θεότης, ἀδιαιρέτως ὁμοουσία τῷ Πατρὶ καὶ μία ἡ ἁγία ἀνθρωπότης, ἀκεραίως ὁμοουσία μεθ' ἡμῶν, κατ' οἰκονομίαν»⁵⁰⁴.

Ἡ θεία φύσις τοῦ Λόγου προσλαβοῦσα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μένει ἀναλλοίωτος. Ὡς δὲ ὁ Θεὸς δημιουργήσας τὸν κόσμον ἐν χρόνῳ οὐδαμῶς ἡλλοιώθη, οὕτω καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ προσλαβόμενος ἐν χρόνῳ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν οὐδεμίαν ὑπέστη ἀλλοίωσιν, ὡς μειωθείς ἢ τελειωθείς διὰ τῆς προσλήψεως ταύτης. Μόνον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐτελειώθη ἐκ τῆς ὑποστατικῆς μετὰ τῆς θείας ἐνώσεως. Ὁμοίως δέ, περιττὸν νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ὑποστατικὴ ἐνωσις παραμένει ἔσαεὶ ἀχώριστος, ἤτοι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, προσληφθεῖσα ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς συλλήψεως ὑπὸ τῆς θείας φύσεως, μένει εἰς αἰῶνα μετ' αὐτῆς ἠνωμένη⁵⁰⁵, ὡς δὲ ἀνέστη ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ σαρκὶ καὶ ἀνελήφθη

503. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἐπισημαίνει ὅτι, «Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν Θεὸς ἔγινε κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπος ἵνα καὶ ἡμεῖς χρηματίσωμεν γένος, οὐκέτι τοῦ πρώτου, τοῦτέστι, τοῦ χοϊκοῦ, πρὸς ὃν εἴρηται παρὰ Θεοῦ, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση· τοῦ καὶ εἰς τὸν θάνατον παραπέμποντος· ἀλλὰ τοῦ δευτέρου, τοῦ ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, φημὶ δὴ Χριστοῦ, τοῦ πρὸς ζωὴν ἡμᾶς τὴν ἀκήρατον ἀναφέροντος, καὶ ἀφθαρτον ἀποφαίνοντος τῷ θανάτῳ κάτοχον, καὶ ἀπαλλάττοντος ἀμαρτιῶν τὸ τῆς ἀμαρτίας βρόχους ἐνελημμένον». «Κατὰ Νεστορίου δυσφημιῶν κ.λπ.», PG 76, 141D-44A.

504. Psali τῆς Κυριακῆς, *Santa Salmodia annuale*, σ. 35.

505. Ὁ Ἐπιφάνιος ἐξ ἑτέρου ἐξαίρων τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὸ ἀσύγχυτον τῶν δύο φύσεων ἐν τῇ οὐσιώδει ἐνόητι αὐτῶν παρατηρεῖ, ὅτι «ὁ Λόγος σὰρξ γενόμενος» δὲν ἐτρέπη «τοῦ εἶναι Θεός», οὐδὲ μετέβαλε «τὴν θεότητα εἰς ἀνθρωπότητα», ἀλλὰ «τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ἐνυποστάτου συμπεριέλαβε τὸ εἶναι ἄνθρωπος», οὐχὶ «ἐν ἀνθρώπῳ οἰκίσας, ὡς εἶπεν ἐν προφήταις λαλεῖν κατοικεῖν τε δυνάμει καὶ

εις οὐρανοὺς, οὕτως ἐλεύσεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων ὡσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων,...»⁵⁰⁶.

Ἡ μὲν Γραφὴ ὑποδηλοῖ τὸ δόγμα τοῦτο ἐν οἷς λέγει περὶ ἀπαράβατου τῆς ἱερωσύνης τοῦ Θεανθρώπου, περὶ τῆς εἰς Ἄδου καθόδου Αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐν οὐρανῷ ἐντεύξεως καὶ περὶ τῆς ἀτελευτήτου βασιλείας Του «ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην, ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν»⁵⁰⁷, ἡ δὲ Κοπτικὴ Ἐκκλησία εἶχετο ἀείποτε τῆς διδασκαλίας ταύτης, ἀντεπεξερχομένη εἰς τὰς πλάνας τῶν ἰουδαϊζουσῶν καὶ τῶν γνωστικῶν αἱρέσεων καὶ διὰ τῶν Ἀρειανῶν, τῶν ἀξιούντων, ὅτι ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ ἐχωρίσθη ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν τῇ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ μάλιστα, ἀπεκρυσταλλώθη ἡ πεποιθήσις, ὅτι αἱ δύο φύσεις εἶναι ἀχωρίστως ἡνωμένα. Ἡ ἐνότης τοῦ ἐκ δύο φύσεων προσώπου δὲν ἀνηρέθη διὰ τοῦ κατὰ τὸν θάνατον τοπικοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος· τούναντίον ἀμφότερα ταῦτα στερούμενα καθ' ἑαυτὰ ἰδίας ὑποστάσεως, διαμένουσι συνδεδεμένα μετὰ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, τῆς ἀποτελούσης τὸν ἐνωτικὸν αὐτῶν δεσμόν. Ἐδῶ παρατηρεῖ προσφυνῶς ὁ Δαμασκηνός: «τό τε γὰρ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, κατὰ ταυτὸν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ τοῦ Λόγου ὑποστάσει ἔσχον τὴν ὑπαρξιν, καὶ ἐν τῷ Θανάτῳ ἀλλήλων διαιρεθέντα, ἕκαστον αὐτῶν ἔμεινε, τὴν μίαν Λόγου ὑπόστασιν ἔχοντα»⁵⁰⁸.

ἐνεργεῖν, ἀλλ' αὐτὸς σὰρξ γενόμενος». Οὕτω μὴ «ὑποστάς τροπὴν», ἀλλὰ καὶ «τελειῶς ἐνανθρωπήσας» καὶ «τέλειον ἄνθρωπον λαβὼν» καὶ «ἀναπλάσας εἰς ἑαυτὸν σάρκα» συνήνωσε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν θεότητα «εἰς μίαν ἀγίαν ἐνότητα», εἰς τρόπον ὥστε «εἷς ἐστὶν κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οὐ δύο, ὁ αὐτὸς Θεός, ὁ αὐτὸς Κύριος, ὁ αὐτὸς βασιλεὺς». Ὑπέμεινε δὲ τὸ πάθος «ἐν ἀληθείᾳ ἐν τῇ σαρκὶ καὶ ἐν τῇ τελείᾳ ἐνανθρωπήσει συνοῦσης αὐτῷ τῆς θεότητος, ἀλλ' οὐ τραπέισης εἰς τὸ πάσχειν, οὔσης δὲ ἀπαθούς καὶ ἀτρέπτου». Οὕτως ὁ Χριστὸς ἔπασχεν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, ἔμεινε δὲ «ἀπαθὴς ἐν θεότητι», χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι «κατ' ἰδίαν ὁ ἄνθρωπος» καὶ κατ' ἰδίαν ἡ θεότης, ἀλλὰ «συνούσα ἡ θεότης, μὴ πάσχουσα δὲ διὰ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ἀσύγκριτον τῆς οὐσίας». («Ἀγκυρωτὸς» 75 καὶ 119, PG 43, 233, 236, Τοῦ αὐτοῦ, «Σύντομος ἀληθῆς λόγος περὶ πίστεως», § 17. PG 42, 813, ἐν Π. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 92-3).

506. *Ματθ.* 25, 31-32.

507. *Ἐβρ.* 7,24' 25. Βλ. ἐπίσης *Λουκ.* 1,33. *Ἰωάν.* 12,34. *Α' Πέτρ.* 3,19.

508. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Διάλογος κατὰ Μανιχαίων», III, 27, PG Ἐπίσης βλ. Μ. Ἀθανασίου, «Κατὰ Ἀπολλιναρίου», II, 4, PG.

Αἱ Χαλκηδόνιοι καὶ αἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησῖαι δέχονται τὸν ἅγιον Κύριλλον Ἀλεξανδρείας ὡς τὸν κύριον ὀρθόδοξον ἐρμηνευτὴν τῆς ὀρθοδόξου χριστολογίας. Ἀλλὰ καὶ ἀμφότεροι κατηγοροῦν ἀλλήλους ὅτι δὲν ἔμειναν ἐντελῶς πιστοὶ εἰς αὐτὸν τὸν οἰκουμενικὸν διδάσκαλον τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Οἱ προχαλκηδόνιοι ὅπως ἐλέχθη, δὲν δέχονται τὴν Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος καὶ τῆς προσάπτουν Νεστοριανισμόν, διότι ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἐδέχθη τὸν τόμον τοῦ Λέοντος ὡς «κανόνα διατυπώσεως τῆς Χριστολογίας»⁵⁰⁹. Οἱ Χαλκηδόνιοι ἀφ' ἑτέρου πιστεύουν ὅτι ὅσοι δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος εἶναι Μονοφυσῖται.

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὀπισθεν τῶν θεολογικῶν διαμαχῶν ἐκρύπτοντο καὶ ποικίλαι ἱστορικαὶ σκοπιμότητες, αἵτινες πρέπει νὰ λαμβάνονται ὡσαύτως ὑπ' ὄψιν. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐν Χαλκηδόνι αὐτοκρατορικῶν ἀντιπροσώπων πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Διόσκορον καταδεικνύει τὴν αὐτοκρατορικὴν πολιτικὴν ἔναντι τοῦ πάπα τῆς παλαιᾶς Ρώμης, καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ ὀρδαὶ τῶν Οὐννων ἠπειλοῦν τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Ρωμαίων. Ἐπρεπε νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἀπὸ μίαν αὐτοκρατορίαν ἠνωμένην καὶ εἰς τοῦτο ἐξαιρετικῶς ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ ὁ πάπας τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος τούτου ἔνεκεν δὲν ἔπρεπε νὰ ταπεινωθῇ⁵¹⁰. Ἡ καταδίκη τῆς Συνόδου τοῦ 449 καὶ τοῦ Διοσκόρου, ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Θεοδορητοῦ καὶ τοῦ Ἰβᾶ καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν φρασεολογίαν τοῦ πάπα Λέοντος παρὰ τὰς πολλὰς ἀντιδράσεις, δεικνύουν τὴν τάσιν τῆς κρατικῆς ἐξουσίας νὰ ἐφαρμοσθοῦν ὑπὸ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἤδη ληφθῆ προηγουμένως. Αὗται κυρίως εἰπεῖν ἀπετέλουν ἀπαιτήσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ρώμης, οἵτινες διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν αὐτῶν ἐδίχασαν τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολήν⁵¹¹.

509. Ὅτι ὁ τόμος τοῦ Λέοντος ἀπετέλεσε τὸν κανόνα διατυπώσεως τῆς χριστολογίας διὰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδο ὑποστηρίζεται ὄχι μόνον ὑπὸ Ἀντιχαλκηδονίων, ἀλλὰ καὶ καθ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων, οἵτινες θέλουσιν νὰ παρουσιάσων τὴν ἀπόφασιν τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὡς συμμόρφωσιν πρὸς δογματικὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἐναντι τῆς λατινικῆς ταύτης ἐρμηνείας τῆς Χαλκηδόνος ὁ π. Ἰ. Ρωμανίδης προέβαλε βᾶσει τῶν πηγῶν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ὅτι ὁ τόμος τοῦ Λέοντος ἀπετέλεσε δευτερεύουσης σημασίας κείμενον διὰ τὴν Σύνοδο ἢ ὁποῖα ἔκρινε τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ βᾶσι τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Βλ. V. C. Samuel, *The Christology of Severus of Antioch* ἐν *Abba Salama*, τ. 4 (1973), σσ. 105.

510. Ἰ. Ρωμανίδου, *ἔνθ' ἄνωτ.*, σ. 101.

511. Μεθοδίου, (Μητροπολίτου Ἀξώμης), «Εἰσηγήσεις εἰς τὴν Διορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν διὰ τὸν διάλογον τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Addis Ababa, 1971», ἐν *Abba Salama*, τ. 7, σσ. 103-104.

Οὕτως ὁ πάπας Λέων Α' κατ' ἐξοχὴν συνετέλεσεν εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς⁵¹². Βεβαίως οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῆ τὴν εὐθύνην τῶν ἄλλων πρωταγωνιστῶν τῆς διαμάχης, οἵτινες παρεσύροντο πολλάκις ἐκ τοῦ ζήλου καὶ τῆς δυναμικότητος τῆς προσωπικότητός των εἰς ἔκτροπα, ὅμως ἡ ἀξίωσις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ρώμης νὰ συμμορφωθοῦν ὅλοι οἱ ἐν Χαλκηδόνι πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ Λέοντος καὶ αἱ πολλαὶ περὶ τοῦ πρωτείου τῆς Ρώμης διακηρύξεις των δεικνύουν ποῖος φέρει κατὰ πρῶτον λόγον τὴν εὐθύνην τοῦ διχασμοῦ.

Σήμερον εἰς τὰς σχέσεις Χαλκηδονίων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων τῆς Ἀνατολῆς ὑπάρχει μεγάλη μεταβολή, διότι ὄχι μόνον ἐξέλιπον αἱ πολιτικαὶ διαφοραὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ διότι ἀμφοτέροι πλέον ἔχομεν ἀπὸ αἰῶνων διαρρηξίαι τὴν μετὰ τῆς Ρώμης κοινωνίαν. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι κατὰ τὴν καταδίκην τοῦ Φωτίου ὑπὸ τῆς Συνόδου τοῦ 896 ὁ Φώτιος μνημονεύεται ὁμοῦ μετὰ τοῦ Διοσκόρου, ὡς ἐξεγερθέντες ἀμφοτέροι κατὰ τῆς ρωμαϊκῆς καθέδρας. Τελικῶς αἱ παπικαὶ περὶ τοῦ πρωτείου ἀξιώσεις, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς δογματικὰς καὶ λοιπὰς καινοτομίας φραγκικῆς κυρίως προελεύσεως, ὠδήγησαν εἰς πλήρη διακοπὴν τῶν σχέσεων μεταξὺ Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, τουτέστι μεταξὺ Δύσεως καὶ συμπάσης πλέον τῆς Ἀνατολῆς⁵¹³.

«Γινώσκω λίαν καλῶς», ἀναφέρει ὁ Διόσκορος, «ἔχων ἀναγραφὴν ἐν τῇ πίστει, ὅτι ὁ Κύριος προήλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς Θεὸς καὶ ἐκ τῆς μητρὸς ὡς ἄνθρωπος⁵¹⁴. Ἴδετε Αὐτὸν νὰ ὀδεύῃ πρὸς τὴν γῆν

512. Ἰ. Ρωμανίδου, «Εἰσηγήσεις εἰς τὴν Διορθόδοξον ...», ἐνθ' ἀνωτ., σ. 120.

513. Κατὰ τὸν Χ. Ἀνδρουτσοῦ, τὸ παπικὸν πρωτεῖον ὑπῆρξεν «ἡ κυρία τοῦ σχίσματος Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως αἰτία». *Συμβολικὴ ἐξ ἐπίψεως ὀρθοδόξου*, Θεσσαλονίκη 1960, σ. 91. Ἰ. Καρμίρη, *Ὄρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, Ἀθήναι 1937, σσ. 24 ἐξ. Μ. Φαράντου, *Τὸ παπικὸν πρωτεῖον*, Ἀθήναι 1969, σσ. 7-47.

514. «Ἐτέχθη χάριν τοῦ Κόσμου, ἠνωμένος ἀχωρίστως μετὰ τῆς θείας φύσεως. Ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης ἦλθεν ἵνα σώσῃ ἡμᾶς». *ΑΙ - absalmoudia al - Moukadasa*, σ. 128.

«Ἦλθες ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Παρθένου, καίτοι εἶσαι ὁ Κύριος καὶ ὁ Δημιουργός», *ΑΙ - absalmoudia al - Moukadasa*, σ. 139.

Ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅπως φαίνεται καὶ εἰς τὰ ἀνωτέρω, ἔχει ἄνθρωπον μητέρα, διότι ἔχει ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἔχει Θεὸν Πατέρα, διότι εἶναι θεῖον πρόσωπον. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις Του ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν καὶ ἠνώθη μετὰ τὸ θεῖον πρόσωπόν Του διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τοῦτο διότι, ἐνῶ ἕνας πατὴρ - ἄνθρωπος μετὰ μίαν μητέρα - ἄνθρωπον θὰ παραγάγουν μίαν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ θὰ φέρουν εἰς τὸν κόσμον πάλιν ἄνθρωπον. Τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ φέρουν εἰς τὸν κόσμον ἕνα θεῖον Πρόσωπον, παρὰ μόνον ἐὰν λάβῃ χώραν ἐκτροπὴ ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ νόμου. Ὁ Θεὸς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρῃ εἰς τὸν κόσμον τὸν θεῖον Υἱόν

ὡς ἄνθρωπος καὶ νὰ δημιουργῆ τὸν παράδεισον ὡς Θεός. Ἴδετέ Τον, νὰ καθεύδῃ εἰς τὸ πλοιάριον ὡς ἄνθρωπος καὶ νὰ περιπατῆ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς Θεός. Νὰ πειράζεται ὡς ἄνθρωπος καὶ νὰ ἀποπέμψῃ μακρόθεν τοὺς δαίμονας ὡς Θεός, ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας Θεανθρωπίνους πράξεις καὶ ἐνεργείας Του»⁵¹⁵.

«Ὁ Θεός» συνεχίζει ὁ Διδόσκορος, «ὁ Λόγος, ὁ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ», κατέστη ὁμοούσιος μὲ τὸν ἄνθρωπον κατὰ σάρκα διὰ τὴν λύτρωσιν ἡμῶν, παραμένων αὐτὸ τὸ ὅποιον ἦτο πρότερον.

Ὁ Διδόσκορος ὠμολόγηε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα καὶ γενόμενον ἀληθῆ καὶ τέλειον ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, τῆς Θεομήτορος⁵¹⁶. Οὕτως, κατὰ τὸν Διδόσκορον, ὁ ὢν αἰωνίως Θεὸς φυσικὸς υἱὸς ὁμοούσιος τῷ Θεῷ Πατρὶ καὶ τῷ Θεῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἐγένετο τέλειος ἄνθρωπος ὁμοούσιος ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀτρέπτως, ἀχωρίστως, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαρέτως⁵¹⁷.

Του διὰ τῆς συνεργίας τοῦ Ἰωσήφ μετὰ τῆς Μαρίας. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐνεργοῦσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ παρεβίαζε τὸν φυσικὸν νόμον, διότι ἡ ἔνωσις ἀνθρώπου - πατρὸς μετ' ἀνθρώπου μητρὸς φέρει εἰς τὸν κόσμον ἀνθρώπινον πρόσωπον, ἐνῶ, ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ὁ νόμος αὐτὸς θὰ ἔπαυε νὰ ἰσχύῃ. Ἴδε G. W. McPherson, *The Modern Mind and the Virgin Birth*, Yonkers, N. Y. Yonkers Book Company 1923, σ. 20-22.

515. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέγει: «Ὅταν ἀκούης περὶ τοῦ Χριστοῦ, μὴ τὸν νομίζῃς μόνον ὡς Θεὸν ἢ μόνον ὡς ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο μαζί. Διότι γνωρίζω, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπέινασε, καὶ γνωρίζω ὅτι μὲ πέντε ἄρτους ἔθρεψε πέντε χιλιάδας ἄνδρας, ἐκτὸς γυναικῶν καὶ παιδιῶν. Γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς ἐδίψασε καὶ γνωρίζω ὅτι μετέβαλε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. Γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς ἐταξίδευσεν μὲ πλοῖον καὶ γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς ἐβάδισεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. Γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν... καὶ γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου καὶ γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς κάθηται μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν δόξῃ. Γνωρίζω ὅτι, ὁ Χριστὸς ἐλατρεύθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων καὶ γνωρίζω ὅτι ὁ Χριστὸς ἐλιθοβολήθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Καὶ εἶναι ἀληθές - ὅτι - μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀποδίδονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἄλλα εἰς τὴν θεϊαν φύσιν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πιστεύω, ὅτι μετείχε καὶ τῶν δύο τούτων φύσεων».

516. «Ἡ Παρθένος Μαρία καλεῖται Θεοτόκος διότι ὁ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς σκηνώσας Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξεν ὄντως τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος Ἄνθρωπος». (Ἐκ τοῦ κοινοῦ κειμένου τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν Χρυσοστόμου, (Γερασίμου Ζαφείρη), *μν. ἔργον*, σ. 39).

517. Βλ. V. C. Samuel, «The manhood of Jesus Christ in the tradition of the Syrian Orthodox Church» ἐν *The Greek Orthodox Theological Review*, Brookline Mass. τ. 13 (1967), σ. 156.

Ὁ Γ. Φλωρόφσκυ διαχωρίζει τὴν Νεστοριανικὴν διφυσίαν ἐκ τῆς Χαλκηδονίου τοιαύτης (1), τὴν, ὡς λέγει, συμμετρικὴν διφυσίαν ἀπὸ τὴν Νεστοριανικὴν διχοτόμησιν τῶν φύσεων, τὸν πλήρη παραλληλισμὸν τῶν δύο φύσεων, ὅστις ὀδηγεῖ εἰς τὴν διχοτόμησιν τῆς φύσεως ἢ τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ εἶναι ἡνωμένα⁵¹⁸ μόνον ἐν τῇ ἐνότητι τῆς λειτουργίας των.

Εἰς τὴν ἀσύμμετρον διφυσίαν, κατ' αὐτόν, δὲν ὑφίσταται παρὰ μόνον μία ὑπόστασις κατὰ τὸ ὑποκείμενον, ἐν τούτοις ὁ διαχωρισμὸς τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διαφυλάσσεται προσεκτικῶς, οὕτως ὥστε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις νὰ περιλαμβάνεται εἰς τὴν θείαν ὑπόστασιν καὶ νὰ ὑφίσταται ὡς νὰ ἦτο εἰς αὐτὴν μία ὑπόστασις. Καὶ οὕτω δὲν ὑφίσταται συμμετρία, διότι δύο μὲν αἱ φύσεις ἀλλὰ μία ὑπόστασις ἐν Χριστῷ⁵¹⁹.

518. Ἡ ὀρθόδοξος θεώρησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία, στοιχοῦσα τῇ εὐαγγελικῇ καὶ πατερικῇ παραδόσει, ὁμολογεῖ τὴν ἐν Χριστῷ ἀσύγγυτον καὶ ἀδιαίρετον καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν ἀμφοτέρων τῶν φύσεων, μὴ συγγέουσα, ἀλλὰ καὶ μὴ διαίρουσα ταύτας. Ἐντεῦθεν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαιρῇ τις τὸν ἕνα Χριστὸν εἰς τὸν «*ἱστορικὸν ἢ κηρύττοντα Ἰησοῦν*» καὶ εἰς τὸν «*δογματικὸν ἢ κηρυττόμενον Χριστόν*». Ὁ πιστὸς ὀφείλει νὰ ὁμολογῇ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Βλέπε Π. Ἀνδρόπολου, *Τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ...*, σ. 398-399.

519. Στὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπάντησε ὁ Βασιλεῖος, Σ' αὐτὸν βασικὰ ὀφείλεται ἡ θεολογία τῆς διακρίσεως οὐσίας καὶ ὑποστάσεως. Τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς Θεολογίας αὐτῆς βρίσκονται στὶς ἐπιστολές του 9,2 καὶ 52,3. Καὶ αὐτὸς θεμελίωσε τὴ Θεολογία τοῦ ὄρου μία οὐσία, τρεῖς ὑποστάσεις. Ὅταν προκλήθηκε νὰ γράψῃ καὶ γιὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ 374/5, υἰοθέτησε ἀπόλυτα τὴ Θεολογία - πίστιν τοῦ Ἀθανασίου καὶ προσπάθησε νὰ δεῖξῃ πῶς μπορούμε νὰ ἔχουμε μία οὐσία μὲ τρεῖς ὑποστάσεις. (Βλ. τὸ ἔργο του «περὶ Ἁγίου Πνεύματος ΙΖ'-ΙΗ'» καὶ ἄλλοι). Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴ σημαντικώτερη συμβολὴ τοῦ Βασιλείου στὴ Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας. Τότε πρότεινε πρὸς διάκριση καὶ κατανόησιν τὸ χαρακτηρισμὸ «*κοινὸν*» γιὰ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ «*ἴδιον*» ἢ «*ιδιάζον*» γιὰ τὶς ὑποστάσεις. «*Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἡμᾶς τὸ δοκοῦν ἡμῖν ἐν βραχεὶ εἰπεῖν, ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὅτι ὃν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ του εἶναι μετέχει καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ιδιώμασιν ὁ δεῖνός ἐστι καὶ ὁ δεῖνα. οὕτω κακεῖ ὁ μὲν τῆς οὐσίας λόγος κοινός, οἷον ἡ ἀγαθότης, ἡ θεότης ἢ εἶ τι ἄλλο νοοῖτο. ἡ δὲ ὑπόστασις ἐν τῷ ιδιώματι τῆς πατρότητος ἢ τῆς υἰότητος ἢ τῆς ἀγαστικῆς δυνάμεως θεωρεῖται». (Ἐπιστολὴ 214,4). Καὶ «*οὐσία καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕξει τὴν διαφορὰν ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον... οὐσίαν μὲν μίαν ἐπὶ τῆς θεότητος ὁμολογοῦμεν... ὑπόστασιν δὲ ἰδιάζουσαν, ἔν' ἀσύγγυτος ἡμῖν καὶ τετρανωμένη ἢ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀγίου πνεύματος ἔννοια ἐνυπάρχη... χρεῖ ὄν τῷ κοινῷ τὸ ἰδιάζον προσιθέντας, οὕτω τὴν πίστιν ὁμολογεῖν κοινὸν ἢ θεότης, ἴδιον ἢ πατρότης...*» (Ἐπιστολὴ 236,6).*

4. Ἡ ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος καὶ ὁ Ἅγιος Κύριλλος. Κοπτικὴ θεώρησις.

Ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐχρησιμοποίησε τὸν ὄρον «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη»⁵²⁰ ὡς μέσον διὰ τὴν διαφύλαξιν τῆς πίστεως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ Νεστοριανισμοῦ. Ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος προετίμησε τὴν διατύπωσιν «δύο φύσεις», πιστεύοντας ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θὰ ἀντιμετώπιζε τὸν Εὐτυχανισμόν. Ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία⁵²¹ ἀκολουθοῦσα τὴν πίστιν τοῦ

520. Εἶναι φανερόν, ὅτι κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον αἱ δύο φύσεις, ἠνώθησαν ἀληθῶς καὶ οὐσιωδῶς, εἰς μίαν ὑπόστασιν, ἐν φυσικῶν πρόσωπων. «Εἷς γὰρ Υἱός, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ πρὸ σαρκὸς καὶ ὅτε πέφηνεν ἀνθρώπος». Ἐντεῦθεν «Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομάσαντες οὐ δύο καὶ ἀνά μέρος υἱούς, κοινὸν ἔχοντας ὄνομα, τὸ Χριστός Ἰησοῦς, ἐνανθρωπήσαντα δὲ μᾶλλον τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον» κατασημαίνομεν, «ἐνα ἐν ἀμφοῖν καὶ ἐξ ἀμφοῖν».

Τὴν καθ' ὑπόστασιν ἀληθῆ δηλ. καὶ οὐσιώδη ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων καὶ ὄχι τὴν σύγκρασιν ἢ σύγχυσιν ἢ φυρμὸν αὐτῶν ἐννοεῖ ὁ ἅγ. Κύριλλος διὰ τῶν ἐκφράσεων «φυσικὴ ἔνωσις», «ἔνωσις κατὰ φύσιν», «ἔνωσις συγκεκριμένη», «γέγονε καθ' ἡμᾶς τέλειος ἀνθρώπος, ὅλη τῆ φύσει συγκεκριμένος», ὡς συνάγεται σαφῶς καὶ ἀδιαμφισβητήτως ἐκ τῆς συναφείας τῶν κειμένων καὶ ἐκ τῶν δοθειςῶν ὑπὸ τοῦ ἁγ. Πατρὸς ἐξηγήσεων.

Ἡ μία καὶ διὰ σεσαρκωμένη ὑπόστασις τοῦ Θεοῦ Λόγου δηλοῦται καὶ διὰ τῶν ἐκφράσεων «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», «Θεὸς ἐνανθρωπήσας καὶ σεσαρκωμένος», («Ἐπιστ.» 44η, PG 77, 225 BD). Βλ. Ἄνδριόπουλον Π., Τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐρμηνευτικῇ τῆς Κ. Δ. ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θεολογίας Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, Ἀθῆναι 1975, σ. 397.

521. Ὁ σημερινὸς Ἐπίσκοπος τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὰ ὑπερασπιστῆ τὴν διδασκαλίαν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας θέτει μερικὰ ἐρωτήματα εἰς τὰ ὅποια ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος.

Κατ' ἀρχὴν τὸ ἐρώτημα: Ποῖον ἐγέννησεν ἡ Παρθένος Μαρία;

α) Ἦτο ὁ Θεός;

β) Ἦσαν ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἀνθρώπος δύο ὄντοτες διακεκρυμέναι;

γ) Ἦτο ὁ Χριστὸς μόνον ἀνθρώπος δίχως τίποτε τὸ ἰδιαίτερον;

δ) Ἦτο ὁ σαρκωμένος Θεός;

Ἀποκλιεῖται νὰ ἦτο μόνον ὁ Θεός, διότι ἐγεννήθη ὡς βρέφος.

Ἀποκλιεῖται νὰ ἦτο μόνον ἀνθρώπος, διότι ἐν τοιαυτῇ περιπτώσει τί σημαίνουν οἱ λόγοι τοῦ ἀγγέλου κατὰ τὸν Εὐαγγελισμόν «πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοὶ διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ» (Λουκ. 1,35) καὶ ἀκόμη ποῖαν σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ υἱὸς τῆς Παναγίας ὀνομάζεται Ἐμμανουὴλ ἦτοι «μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Ἐξ ὧν αὐτῶν συνάγει ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο ἀπλὸς ἀνθρώπος. Ἀποκλιεῖται νὰ εἶχε ὁ Χριστὸς δύο πρόσωπα, τὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ Παναγία θὰ εἶχεν ἀποκτήσει δύο υἱούς, ἓνα ἀνθρώπον καὶ ἓνα Θεόν, ὅπερ δὲν συνέβη.

Ἄρα αὐτὸν ποῦ ἐγέννησεν ἡ Παρθένος Μαρία ἦτο ὁ σεσαρκωμένος Θεός, συμφῶνως καὶ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ

ἀγ. Κυριλλου δογματίζει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ταυτοχρόνως, τέλειος ἐν τῇ θεότητι καὶ τέλειος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι⁵²². Ὅμως δὲν ὑπάρχουν κατὰ τὴν Κοπτικὴν ἀντίληψιν μετὰ τὴν ἔνωσιν δύο αὐτόνομα τέλεια ἐν Αὐτῷ. Ὅταν ὁμιλεῖ δι' ἐν τέλειον, δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀτελής κατὰ τὴν θεότητα ἢ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ ἄχρονος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔγινεν ἐν χρόνῳ ἄνθρωπος⁵²³ ὅθεν ὁμολογεῖ δύο φύσεις καὶ δύο θελήσεις ἢ δύο ἐνεργείας ἐν Χριστῷ (διακρινόμενας τῇ θεωρίᾳ μόνῃ), ἀλλὰ παραλλήλως καὶ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην⁵²⁴, ἓνα πρόσωπον, μίαν ὑπόστασιν.

χρόνου ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον» (Γαλ. 4,4) καὶ τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ ἀγγέλου πρὸς τὴν Θεοτόκον: «Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ» (Λουκ. 1,35).

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐσκήνωσεν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Παρθένου Μαρίας, ἀπὸ τὴν ὅποια ἔλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Παναγία ἐγέννησεν ἄπλοῦν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔγινε θεοφόρος μετὰ τὴν γέννησίν του, ὅπως ὑπεστήριξεν ὁ αἰρετικὸς Νεστορίος.

Ἡ Ἐλισάβετ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἐπίσκεψιν τῆς Παρθένου ἀναφωνεῖ ἀλλὰ καὶ ὁμολογεῖ «Πόθεν μοι τοῦτο ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου πρὸς με;» (Λουκ. 1,43).

Ἄρα λοιπὸν ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατήλθεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνεσαρκώθη, λαβὼν σάρκα καὶ πνεῦμα, ὅπως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν.

Ὁ Χριστὸς ἦτο ἀναμάρτητος, δὲν εἶχε κληρονομήσει τὴν ἁμαρτίαν τῶν πρωτοπλάστων διότι ἀπ' ἐνὸς εἶχεν καθαρίσει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὴν Παναγίαν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπ' ἐτέρου δὲν ἐγεννήθη ἐξ ἀνδρός.

Ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι δύο χωριστὰ πρόσωπα, ἓνας Θεὸς καὶ ἓνας ἄνθρωπος. Δὲν δυνάμεθα, δηλαδή, νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσθίει ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐπιτελεῖ θαύματα ὡς Θεός. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἓνα πρόσωπον, ὁ Θεάνθρωπος.

Οἱ Κόπται ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁμιλῶμεν διὰ δύο διακεκριμένας ἤτοι διηρημένας φύσεις. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Νεστορίος περιέπεσε εἰς αἵρεσιν. Ἐχώριζε τὸν Χριστὸν εἰς ἄνθρωπον καὶ Θεὸν καὶ ἔτσι ἐμείωσε τὴν πρὸ τῆς γεννήσεως Θεότητά Του. Σχετικῶς βλέπε Α1 - anba Shinouda, *Ἱστορία δογμάτων*, Γ' Μέρος, Κάιρο 1988.

522. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας εἶναι ἀγωνιστὴς θεολόγος στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀγωνιζόταν νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ δείξῃ ὅτι οἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ ἠνώθησαν σὲ ἓνα πρόσωπο ὑποστατικῶς, χωρὶς καμμία νὰ χαθῇ. Βλέπε Στ. Παπαδοπούλου, Ἀθήνα 1986, σ. 256.

523. Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἀναφέρεται στὸ Σύμβολο Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως καὶ τονίζει «ἐπόμενοι δὲ ταῖς τούτοις ἐπενηνεγμέναις τῶν ἁγίων πατέρων ὁμολογίας, αὐτὸν τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς οὐσιωδῶς φύντα Λόγον, καθ' ἡμᾶς γενέσθαι φαιμέν σαρκωθῆναι τε καὶ ἐνανθρωπήσαι, τοιτέστιν, ἐαυτῷ σῶμα λαβεῖν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ ἴδιον αὐτὸ ποιήσασθαι». Βλ. «Κατὰ Νεστορίου δυσφημιῶν κ.λπ.» PG 76, 60C.

524. Πρβλ. τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως τῆς Α' ἀνεπισήμου διασκέψεως μεταξὺ Θεολόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Αα-

Τοῦτο γίνεται δυνάμει τῆς ὑπερφουῦς ἐν Αὐτῷ ἐνώσεως.

«*Προανήγγειλας τὸ θαῦμα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀνθρώπου γενομένου ἄνευ οὐδεμιᾶς διαιρέσεως. Εἷς ἐκ δύο, μία Ἁγία Θεότης, ἀφθαρτος, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ μία ἁγία ἀνθρωπότης πλήρης⁵²⁵, ἀκεραία, ὁμοούσιος κατ' οἰκονομίαν πρὸς ἡμᾶς. Χαῖρε ὁ Θρόνος τῆς ἀδιαιρέτου ἐνώσεως τῶν φύσεων, τὰς ὁποίας ἄνευ ἀναμίξεως λατρεύω*»⁵²⁶.

Ἄλλο ὅρος τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐμφαίνει τὴν ὑποστατικὴν ἔνωσιν⁵²⁷,

thus ἐν ἔτει 1964 παρὰ Μητροπολίτου Ἑλβετίας Δαμασκηνοῦ, μν. ἔργον, σσ. 289-90: «*Ἐν τῇ κοινῇ μελέτῃ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος ὑφ' ἡμῶν ἢ γνωστῇ φράσει, ἢ χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κοινου Πατρὸς ἡμῶν ἐν Χριστῷ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, μία φύσις (ἢ μία ὑπόστασις) τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, μετὰ τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῆς, ἦτο ἐν τῷ κέντρῳ τῶν συζητήσεων ἡμῶν. Ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος εὗρομεν ἑαυτοὺς ἐν πλήρει συμφωνίᾳ. Διὰ μέσου τῆς διαφόρου ὀρολογίας, τῆς χρησιμοποιουμένης ὑφ' ἐκάστης πλευρᾶς, εἶδομεν ἐκφραζομένην τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν. Ἐφ' ὅσον συμφωνοῦμεν ἄνευ ἐπιφυλάξεων ἐν τῇ ἀπορρίψει τόσον τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐτυχοῦς, ὅσον καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου, ἢ ἀποδοχῇ ἢ ἢ μὴ ἀποδοχῇ τῆς Χαλκηδόνος δὲν συνεπάγεται τὴν ἀποδοχὴν εἴτε τῆς μιᾶς εἴτε τῆς ἄλλης αἰρέσεως. Ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ εὗρον ἑαυτὰς βασικῶς ἀκολουθούσας τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κυρίλλου διατυπωθεῖσαν χριστολογικὴν διδασκαλίαν τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.*

Διεπιστώσαμεν ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος (451) δύναται νὰ ἐννοηθῇ ὡς ἐπικυροῦσα τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τῆς Ἐφέσου (431), ὡς καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς μεταγενεστέρας Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (553). Ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι πᾶσαι αἱ Σύνοδοι δέον νὰ θεωρῶνται ὡς στάδια μιᾶς ἀκεραίας ἀναπτύξεως, καὶ ὅτι οὐδεμία Σύνοδος ἢ κείμενον δέον νὰ ἐξετάζονται μεμονωμένως. Ὁ σημαντικὸς ρόλος τῶν πολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν παραγόντων ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν ἐντάσεων μεταξὺ τῶν μεριδῶν ἐν τῷ παρελθόντι θὰ εἶδει νὰ ἀναγνωρίζεται καὶ νὰ σπουδάζεται ὁμοῦ, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν πρέπει οὔτοι νὰ ἐξακολουθῶσι νὰ διαιρῶσιν ἡμᾶς.

Διεπιστώσαμεν τὴν ἀνάγκην, ὅπως πορευθῶμεν ὁμοῦ πρὸς τὰ ἐμπρός. Τὸ προκείμενον ζήτημα εἶναι κρίσιμον σημασίας διὰ πάσας ὁμοίως τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐνότητα τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

525. Δὲν θὰ ἐσωζώμεθα ἐὰν δὲν ἦτο πλήρης ἢ θεότης εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δὲν θὰ εἶχαμε σωτηρίαν ἐὰν δὲν ἦτο πλήρης ἢ ἀνθρωπότης εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δὲν θὰ εἶχομεν τὴν δυνατότητα νὰ ἐνωθῶμεν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐὰν δὲν ἦτο Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁμοῦ ἐνωμένοι εἰς ἓν πρόσωπον. Βλ. Matta al - Maskin, *Ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας*, Κάιρο 1972, σ. 138.

526. *La Santa-Salmodia annuale della chiesa copta*, μετάφραση Brogi, Κάιρον 1962, σσ. 34, 59.

527. Ὁ Κύριλλος χαρακτηρίζων ὡς φυσικὴν, ἦτοι ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν, τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων παραιτεῖται «*τὸ τῆς συναφείας ὄνομα ὡς οὐκ ἔχον ἰκανῶς σημεῖνα τὴν ἔνωσιν*» καὶ ἀποκηρύττει τοὺς συνάπτοντας τὰς ὑποστάσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Λόγου «*συναφεῖα τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἧγουν αὐθεντίαν ἢ δυναστείαν*» (ἀναθεματισμὸς τρίτος) ἦτοι διὰ συναφείας ἠθικῆς, τῆς ἀπαρτιζούσης τὸ τρίτον κατὰ Νεστόριον πρόσωπον τῆς ἐνώσεως. «*Οὐ γὰρ ἐνοὶ τὰς φύσεις ἢ ἰσοτιμία*». Οὔτε «*ὡς κατὰ*

ή όποία ύποδηλοΐ, ότι ό σαρκωθεις Λόγος εΐναι γνωστός ώς άδιαίρετος.

Ή Κοπτική Έκκλησία διακηρύττει, ότι τρεις σημαντικαΐ αλήθειαι προκύπτουν εκ τής φράσεως «*Μία φύσις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη*» του άγίου Κυρίλλου:

α) Ήτο ό ίδιος ό Θεός Λόγος, όστις ένεσαρκώθη⁵²⁸.

β) Έν τή ένεσαρκώσει του Θεού Λόγου ήνωθη ή θεία μετά τής ανθρωπίνης φύσεως⁵²⁹. Καΐ

γ) Ό σαρκωθεις Λόγος συνιστά ένα και τώ αυτό πρόσωπον, Αύτος δέ εΐναι ό θέλων και ό ενεργών⁵³⁰.

Ό άγιος Κύριλλος, ώς παραθέτει ό πατριάρχης Shinouda III, εξήγησε αυτήν τήν ένωσην με δύο παραδείγματα. Τώ πρώτον, εΐναι ή ένωσις τής ψυχής μετά του σώματος εις τόν άνθρωπον. Ός άνθρωποι εΐμεθα δημιουργημένοι εκ ψυχής και σώματος, δηλαδή έχομεν δύο

μέθεξιν σχετικην» δέον να εκλαμβάνωμεν τήν ένωσην, διότι και ήμεΐς κολλώμενοι τώ Κυρίω έν πνευμά έσμεν πρòς αυτόν. «*Άλλ' ουδέ Θεόν ή Δεσπότην του Χριστου όνομάζωμεν τόν Λόγον, ίνα μη πάλιν άναφανδόν τέμνωμεν εις δύο τόν ένα Χριστόν*». Θα ήτο δέ άνόητον, «*μάλλον δέ ήδη και δυσσεβές*», να ειπωμεν ότι ό Λόγος ό καθ' ύπόστασιν ένωθεις σαρκΐ «*αυτός έαυτου δουλος εστιν ή δεσπότης*». Όσαύτως «*παραιτούμεθα λέγειν επί Χριστου: Δια τόν φοροούντα τόν φορούμενον σέβω, δια τόν άόρατον προσκυνώ τόν όρώμενον*». Διότι εκείνος, ό όποΐος λέγει ταυτα «*διατέμνει πάλιν εις δύο Χριστούς*» τόν ένα Θεάνθρωπον «*και άνθρωπον ίσθησιν ανά μέρος ιδιικώς και Θεόν όμοΐως, άρνούμενος τήν ένωσην*». Λέγων δέ ό Κύριλλος φυσικην ένωσην έννοεί «*τήν αληθή, τήν μη συγγέουσαν τας φύσεις*», ουτε ανακιρνώσαν αυτάς, ώστε να μεταβάλλωνται και να έχη «*εκατέρα έτεροΐως ή όπερ εστι*». Όταν δέ έλεγεν «*σάρκα γενέσθαι τόν Λόγον*» δέν έννοεί, ότι συνέβη περι αυτών σύγχυσις, ουτε φυρμός, ουτε τροπή ή άλλοίωσις. «*Ίσμεν γάρ ότι τροπής άποσκίασμα παθεΐν ή θεία τε και ύπερτάτη φύσις ουκ άνέχεται*». «*Κεχηρημάτικε*» δέ ό Λόγος «*νιός ανθρωπου μετά του μείναι ό ήν, τουτέστι Θεός*», ώστε να εΐναι ό αυτός «*τέλειος έν θεότητι και τέλειος έν ανθρωπότητι ό αυτός και ώς έν ένι προσώπω νοούμενος*», χωρις να άγνοήται ή διαφορά των δύο φύσεων ή να συγχέωνται και ανακιρνώνται αυται, άλλ' αποκλειομένης όλως τής διαφύσεως αυτών («*Επιστ. πρòς Νεοτόριον*» Γ' PG 77, 112, «*Κυρίλ. πρòς τὰ παρὰ Θεοδωρήτου*» κεφ. 3 και 1, PG 76, 405, 396, «*Κυρίλ. επιστ. πρòς Ίωάννην Άντιοχείας*», PG 77, 180, («*ό τής ένώσεως λόγος ουκ άγνοεί μèn τήν διαφοράν, εξίστησι δέ τήν διαίρεσιν, ου συγγέων ή ανακιρνών τας φύσεις*». Κατὰ των Νεστοριου δυσφημιών, τ. II, κεφ. 6, PG 76, 85). Περι των άνωτέρω βλ. Π. Τρεμπέλα, *ένθ' άνωτ.*, σ. 99.

528. Ibn Kab ar, [14ος αΐων], *Άπλετον φως έν τή εξήγησει τής διακονίας*, εκδοση του *Samer halil*, 1971, σ. 27.

529. Severus Ibn al - Muggafa, [10ος αΐων], *Τώ πολύτιμον βιβλίον εις τήν εξήγησιν τής Θρησκείας*, Α' εκδ. 1925, Β' εκδ. 1992, σ. 171.

530. Πρβλ. τώ άρθρο 5 τής Δευτέρας Κοινής Δηλώσεως τής Μικτής Έπιτροπής του θεολογικου διαλόγου μεταξυ τής Όρθοδόξου και των Άνατολικών Όρθοδόξων Έκκλησιών έν Σαμπεξυ Γενεύης. 23-28 Σεπτεμβριου 1990.

διακεκριμένας ἀλλήλων φύσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνώνονται καὶ συγκροτοῦν τὸν ἕνα ἄνθρωπον εἰς μίαν φύσιν. Ἡ ψυχὴ δὲν μεταβάλλεται ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς ἐκ τοῦ λόγου τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς σαρκός. Ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει γίνεαι σὰρξ καὶ ἡ σὰρξ δὲν ἔχει ἀποβῆ ψυχῆ, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ σὰρξ ὁμοῦ, ἔχουν συναποτελέσει τὴν μίαν φύσιν καὶ τὸν ἕνα ἄνθρωπον⁵³¹.

Καὶ τὸ δευτέρον: Ἄς λάβωμεν τὴν ἐνωσιν τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου, λέγει ὁ ἅγιος Κύριλλος. Παρ' ὄλον ὅτι αἱ φύσεις τῶν εἶναι διαφορετικαί, διὰ τῆς ἐνώσεως γίνονται μία φύσις, ὄχι διότι ἡ φύσις τοῦ σιδήρου ἀλλάσσει καὶ γίνεται πῦρ, ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐνώνεται μὲ τὸν σίδηρον, ἐνῶ ἀμφοτέρω παραμένουν πῦρ καὶ σίδηρος. Καὶ ὅταν ὁ σίδηρος σφυρηλατεῖται, σφυρηλατεῖται καὶ τὸ πῦρ. Καὶ ἐνῶ τὸ πῦρ δὲν πάσχει, πάσχει ὁμοῦς ὁ σίδηρος⁵³².

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀνωτέρω παραδείγματα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου δέον, ὅπως σημειωθῶν καὶ τὰ κάτωθι:

α. Ὁ Λόγος ἐγένετο ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν ἀπερροφήθη καὶ δὲν ἀφωμοιώθη ὁ Θεὸς-Λόγος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου.

531. Al anba Shinouda, *Ἱστορία δογμάτων...*, σ. 20. Κατὰ τὴν Κοπτικὴν θεολογίαν ἡ Χαλκηδόνια λογικὴ δυνατόν νὰ παράσχη τὴν ἐντύπωσιν ὅτι μετὰ τὴν ἐνωσιν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔχει τρεῖς φύσεις, τὴν πρώτην τῆς ψυχῆς, τὴν δευτέραν τοῦ σώματος καὶ τρίτην τὴν θεϊαν φύσιν. (Τοῦ αὐτοῦ, *The Nature of Christ*, ²Cairo, 1991, σ. 18). Πλὴν ὁμοῦς ἐρχόμενος Λεόντιος ὁ Βυζάντιος, μοναχὸς καὶ θεολόγος τοῦ βου αἰ., νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πῶς τῆς ἐνώσεως τοῦ ὄρου τῆς Χαλκηδόνος, ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀνωτέρω θέσιν λέγων ὅτι ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ συνήλθον εἰς ἕν δυο «μέρη», ἥτις «θεότης καὶ ἀνθρωπότης. Ψυχὴ δὲ καὶ σῶμα, οὐ μέρη Χριστοῦ, ἀλλὰ μέρη τοῦ μέρους». (Κατὰ Σευήρου, θ', σ. 1297B). Τὰ μέρη ταῦτα νοοῦνται ὡς «μέρη» ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὄλον, πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθ' ἑαυτὸ ὁμοῦς νοοῦμενα δὲν εἶναι μέρη, ἀλλὰ τέλεια καὶ ὄλον. Ὁ Χριστὸς εἶναι «τέλειος Θεὸς» καὶ «τέλειος ἄνθρωπος». Τὰ συνελθόντα ὀνομάζει ἡ πατερικὴ παράδοσις «φύσεις». (Μέγα Λ. Φαράντου, *Χριστολογία I* Τὸ ἐνυπόστατον, Ἀθήναι 1972, σ. 82) καὶ συνεπῶς δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν περὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὡς περὶ φύσεων.

532. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐγένετο σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνηνθρώπησε καὶ τὸ ἀόρατον κατέστη ὄρατόν. Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἦτο καὶ ὁ πάσχων καὶ ὁ ἀπαθὴς καὶ ὁ ἀθάνατος καὶ ὁ θνητός. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν χαρακτηρίζεται ὡς «Θεὸς σεσαρκωμένος». Κατὰ τὴν ἐνωσιν ὁ Λόγος εἶναι ὁ Λόγος τοῦ σώματος καὶ τὸ σῶμα εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Λόγου.

«Μονογενὴ Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, αἰώνιε, ὁ δεχθεὶς τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Ὁ Σαρκοθεὶς, ἀτρέπτως ἐκ τῆς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαριὰμ καὶ σταυρωθεὶς Ἰησοῦ Χριστὲ Θεέ». Βλέπε Al - al - han al - Kanasiah al - Kibitiah, (al - godasat al - thalatha), σ. 702.

«Εἶναι θαῦμα ἐξαισίον, ὅτι ὁ Κύριος τῆς δόξης, ὁ καθημένοσ ἐπὶ τῶν χερουβεὶμ, εἰσήλθε κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸν Βασιλέα, τὸν Δημιουργόν, τὸν ἀόρατον ἐωράκαμεν καθημένον ἐπ' ὄνου δοξαζόμενον παρὰ τῶν παιδῶν». σ. 29.

β. Ούτε πάλι δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ θεία φύση ἀπερρόφησε τὴν ἀνθρωπίνη.

Ὅταν ὁ Λόγος ἐσαρκώθη δὲν ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ἀνθρώπινην φύσιν, ὅπως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ ὁποῖον οἰκεῖ ἐντὸς τῶν Ἁγίων, οὔτε μετεβλήθη εἰς ἀπλήν σάρκα. Ἡ ἔνωσις θὰ ἠδύνατο καλύτερον νὰ παραλληλισθῆ μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ψυχῆς ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ὁ ἅγιος Κύριλλος εἰς ἐπιστολὴν τοῦ ἀπορρίπτει τὴν ὀρολογίαν τῶν Νεστοριανῶν, οἵτινες ἀπεκάλουν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων συγκατοίκησιν, σύνδεσιν ἢ στενὴν συμμετοχὴν⁵³³.

533. Ὁ καθηγητὴς Ἀνδρέας Θεοδώρου ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίλλου παρατηρεῖ ὅτι «αὕτη διακρίνεται εἰς δύο στάδια ἀναπτύξεως, τὸ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς νεστοριανῆς κακοδοξίας, καὶ τὸ μετ' αὐτῆν. Ἐν τῷ πρώτῳ σταδίῳ ἡ βαθύπνοια τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου, τὸ λιπαρὸν τῆς θεολογικῆς αὐτοῦ μορφώσεως, ἡ βαθεῖα γνώσις τῆς ἀγ. Γραφῆς καὶ ἡ ἐμμονὴ καὶ προσηκολογία αὐτοῦ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἀγ. Πατέρων παραδεδομένα, ἐπέτυχον τὴν ἐν κεντρικαῖς γραμμαῖς διαμόρφωσιν τῆς χριστολογικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας. Βεβαίως ἐν τῷ προνεστοριανῷ τούτῳ σταδίῳ ὁ ἱερός Κύριλλος φωρᾶται διατελῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ψευδονύμων συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀπολλιναρίου, οἵτινες πρὸς εὐχερεστέραν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν τοῦ διδασκάλου, καὶ δὴ ἵνα προσδώσωσι μείζον κύρος εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἐπέγραφον τὰ συγγράμματά του ἐπ' ὀνόματι μεγάλων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Πατέρων καὶ Διδασκάλων» (Ἀθ. Γεοργιανοῦ, Χριστολογία, μέρος Α', αἱ Χριστολογικαὶ ἔριδες, ἐν Ἀθήναις, 1951, σ. 134). Τὴν ἐπίδρασιν τῶν συγγραμμάτων τούτων καλῆ τῇ πίστει ὑπέστη ὁ ἱερός Κύριλλος, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι παρεξέκλινε τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, καὶ ἠσπᾶσθη τὴν ἀπολλιναριστικὴν κακοδοξίαν. Μᾶλλον αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν φρασεολογίαν τοῦ ἱεροῦ Πατρός, τὴν προσοδίδουσαν ποιᾶν τινα μονοφυσικὴν τάσιν. Ἀργότερον ἡ Χριστολογικὴ φρασεολογία θὰ λάβῃ παρὰ τῷ Κυρίλλῳ παγίαν καὶ σταθερὰν μορφήν, καὶ μάλιστα λόγῳ τῶν πρὸς τὸν Νεστόριον καὶ τοὺς Ἀνατολικοὺς θεολόγους ἀγώνων αὐτοῦ. Ἐν τῷ προνεστοριανῷ σταδίῳ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίλλου ἡ περὶ τῆς ἀκραιότητος καὶ πληρότητος τῆς ἀνθρωπίνης τοῦ Χριστοῦ φύσεως, ὡς καὶ ἡ περὶ ἐνότητος ἐν δυοῖν φύσεσιν τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀντιδόσεως τῶν ἰδιωμάτων τῶν δύο φύσεων ἐν τῷ ἐνὶ προσώπῳ τοῦ θεανθρώπου διδασκαλία, εἶναι σταθερὰ καὶ συγκεκριμένη.

Ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτῆς σταδίῳ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διδασκαλία λαμβάνει μείζονα διασάφησιν, τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου εὐρεθέντος εἰς τὴν ἀνάγκην, τοῦτο μὲν ν' ἀμνηθῆ κατὰ τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν τῶν Ἀνατολικῶν θεολόγων. Ἐναντίον τοῦ Νεστορίου ὁ Κύριλλος ἔγραψε τοὺς γνωστοὺς IB' ἀναθεματισμούς του, τῶν ὁποίων σκοπὸς ὑπῆρξεν ὁ τονισμὸς τῆς πραγματικότητος τῆς θείας ἐνσαρκώσεως, ἡ ἀνάδειξις τῆς πραγματικῆς ἐν τῷ Χριστῷ ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων, ἡ ἀναίρεσις τῆς περὶ διαίρεσεως τοῦ ἐνιαίου τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, καὶ ἡ ἔξαρσις τῆς ἐνότητος τοῦ θεανδρικοῦ τοῦ Κυρίου προσώπου μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν συνεπειῶν, ὧν κυριωτέρα ἦτο ὁ ὄρος «Θεοτόκος», ὃν ἀπέρριπτεν ὁ Νεστόριος ὡς κακοδοξίαν ἐθνικὴν καὶ βλάσφημον. Τὸν Κύριλλον ἀνεθεμάτισε καὶ ὁ Νεστόριος, τὰ δὲ IB' κεφάλαια ἀνήρρεσαν ἐγγράφως οἱ φίλικῶς τῷ Νεστορίῳ προσκείμενοι Ἀνατολικοὶ θεολόγοι Θεοδώρητος ἐπί-

γ. Ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία δέχεται τὴν μίαν φύσιν τοῦ Υἱοῦ, διότι εἶναι ὁ εἷς ὢν, ὁ γενόμενος ἄνθρωπος.

σκοπος Κύρου καὶ Ἀνδρέας Σαμοσάτων. Τοὺς IB' ἀναθεματισμοὺς ἐξήτασε καὶ ἐπεκύρωσεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ τῷ 431 συγκληθεῖσα Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Πλήρης ὅμως συμφωνία μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων τούτων παρατάξεων δὲν ἐπετεύχθη, ἡ δὲ ἐρις μεταξὺ τοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν συνεχίσθη, ἀπειλήσασα τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας. Δογματικὴ προσέγγις καὶ ἐνότης ἐπετεύχθη μόλις τῷ 433 διὰ τοῦ περιφήμου δογματικοῦ ὄρου τῆς ἐνώσεως, (Ἰωάν. Καρμύρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐν Ἀθήναις 1952, τ. I, σ. 144 κ.έ.) ὅστις συνετάχθη πιθανάτα ὑπὸ τοῦ Θεοδώρητου (βλ. Altaner B., *Patrologie, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, Freiburg 1951, σ. 296), ἔτυχε δὲ ὠρισμένων διορθώσεων ἀπὸ μέρους τοῦ Κυρίλλου (Χρ. Παπαδοπούλου, *Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, Ἀλεξάνδρεια 1933, σ. 304). Τὸ κείμενον τοῦ ὄρου ἔχει ὡς ἀκολούθως:

«Ὁμολογοῦμεν τοιγαροῦν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· δύο γὰρ φύσεων ἔνωσις γέγονε, διὸ καὶ ἓνα Χριστόν ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Καὶ ταύτην τῆς ἀσπύχτου ἐνώσεως ἔνοιαν, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν. Τὰς δὲ εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς τοῦ Κυρίου φωνάς, ἴσμεν τοὺς θεολογικοὺς ἄνδρας, τὰς μὲν κοινοποιούντας ὡς ἐπὶ δύο φύσεων, καὶ τὰς μὲν θεοπρεπείας κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινάς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας» (Ε.Π.Μ. 77. 176-77).

Ὁ ὄρος οὗτος διακρίνεται διὰ τὴν εὐστοχον αὐτοῦ χριστολογικὴν διατύπωσιν. Τόσον οἱ Ἀλεξανδρεῖς, ὅσον καὶ οἱ Ἀντιοχεῖς θεολόγοι δι' αὐτοῦ ἱκανοποιούνται, εἰ καὶ ὠρισμένη αὐτῶν φρασεολογία θυσιάζεται. Καὶ τὸν μὲν Κύριλλον ἱκανοποιεῖ ἡ ἐν τῷ ὄρῳ περιλαμβανομένη φωνὴ «Θεοτόκος» μετὰ τῆς πραγματικότητος τῆς ἐννοίας τῆς θείας ἐνσαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως, ἣν ἠρνεῖτο ὁ Νεστόριος, ὡς ἐπίσης καὶ τὴ περι ἐνώσεως, ἀντὶ τῆς συναθείας, διδασκαλίᾳ τῶν δύο φύσεων. Ὁμοίως τονίζεται ἡ ταυτότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἥτοι τὸ ἐνιαῖον πρόσωπον τοῦ Κυρίου. Ἀφ' ἑτέρου τοὺς Ἀνατολικοὺς ἱκανοποιεῖ ὁ τονισμὸς τῶν δύο φύσεων, τῆς ἀγεννήτου θείας καὶ τῆς ἐκ τῆς Παρθένου γεννηθείσης ἀνθρωπίνης, τὸ πλήρες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἥτις ἀντὶ «σάρξ» καλεῖται «ναός», ὅρος προσφιλῆς εἰς αὐτοὺς. Ὡσαύτως τονίζεται ἡ ἀσύγχυτος ἔνωσις, γίνεται δὲ διάκρισις τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν εἰς θείας καὶ εἰς ἀνθρωπίνας. Αἱ ἐκατέρωθεν παραχωρήσεις αὐτὰ ἐμφαίνουσι τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν. Εἰ τις δ' ὑφίσταται διαφορὰ, αὕτη ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὰς τάσεις τῶν οἰκείων Σχολῶν καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιουμένην χριστολογικὴν ὀρολογίαν. Οἱ Ἀνατολικοί, καίπερ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἀντιοχειανὴν Σχολήν, ὅμως ἐτήρησαν τὰς ὀρθὰς αὐτῆς κατευθύνσεις, οὐδόλως συμμερισθέντες τὰς ὑπερβολὰς τοῦ Νεστορίου, ἃς καὶ ἀπεκήρυξαν.

Γενικῶς εἰπεῖν ἡ χριστολογικὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου εὐρίσκεται ἐπὶ τῶν γενικῶν γραμμῶν τῆς διδασκαλίας τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων, Μ. Ἀθανασίου καὶ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Τούτους ὅμως ὁ Κύριλλος εἰς τὸν τομέα τῆς χριστολογίας ὑπερέβαλε, διατυπώσας εὐστοχάτατα τὴν χριστ. διδασκαλίαν, καὶ χρηματίσας ὡς πρωταθλήτης ἐν τῷ κατὰ τῆς Νεστοριανῆς κακοδοξίας ἀγῶνι». Ἀνδρέα Θεοδώρου, *μν. ἔργον*, σσ. 75-8.

δ. Ὁ Ἕνας καὶ Μοναδικὸς Χριστὸς δὲν εἶναι διπλοῦς, παρ' ὄλον ὅτι τὸν δεχόμεθα ὡς συγκείμενον ἐκ δύο διακεκριμένων φύσεων, κατ' ἴδιον τρόπον ἡνωμένων. Ὁ ἄνθρωπος ὡσαύτως, ἐνῶ ἀποτελεῖται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐν τούτοις δὲν εἶναι διπλοῦς, ἀλλὰ εἷς ἐκ δύο χαρακτηριστικῶν συστατικῶν⁵³⁴.

ε. Ἐὰν ἀπορρίψωμεν τὴν ὑποστατικὴν ἔνωσιν ὑποπίπτομεν εἰς τὴν πλάνην νὰ δημιουργήσωμεν δύο Υἱοὺς⁵³⁵.

5. Ἀπόψεις τινὲς θεολόγων τῶν δύο παραδόσεων περὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου καὶ τοῦ Διόσκορου Ἀλεξανδρείας.

Ἐλέχθη, ὅτι καὶ αἱ πολιτικαὶ περιστάσεις διεδραμάτισαν κυριάρχον ρόλον εἰς τὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου. Ὁ Διόσκορος⁵³⁶, ὁ ὁποῖος ἀπέρριψεν τὸν Εὐτυχανισμόν καὶ τὸν Νεστοριανισμόν, κατεδικάσθη ὑπ' αὐτῆς ὡς Εὐτυχανιστής. Οὗτος ἦτο παρὼν εἰς τὴν πρώτην συνεδρίαν καὶ ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκπρόσωποι παρετήρησαν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος πίστις τοῦ προσήλκυε ἀκόμη καὶ πολλοὺς Ἐπισκόπους τοῦ ἀπηγορεύθη νὰ παρακολούθησιν τὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου καὶ ἐν συνεχείᾳ κατεδικάσθη⁵³⁷.

Ὁ Καθηγητὴς Ἰ. Ῥωμανίδης ἐπ' αὐτοῦ ἀναφέρει⁵³⁸ σχετικῶς, ὅτι ὁ Διόσκορος ἐθεωρεῖτο ὀρθόδοξος κατὰ τὴν πίστιν ἀπὸ διακεκριμένους Πατέρας τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, οἱ ὅποιοι συνετάχθησαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἀνατολίου Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς ἄλλο σημεῖον δὲ παρατηρεῖ: «*Εἶμαι τῆς γνώμης, ὅτι ἡ αὐστηρὰ ἱστορικοδογματικὴ μέθοδος διαλόγου, τὴν ὁποῖαν ἀπορρίπτει ἡ ἐν προκειμένῳ εἰσήγησις ὡς ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένην εἰς ἀκαρπῖαν, εἶναι ἡ κυρίως ἐνδεδειγμένη ἐξ ὀρθοδόξου ἐπόψεως. Ἦδη ἐγένετο συνειδητὴ πλέον ἡ γνώμη μεταξὺ Ἀντιχαλκηδονίων θεολόγων ὅτι ἡ Δ' Οἴκουμ. Σύνοδος δὲν ἦτο σύνοδος Νεστοριανῶν, ὡς ἐνόμιζον, καὶ οἱ Χαλκηδόνιοι ἐπίσης ἀναγνωρίζουν ὅτι ὁ Διόσκορος καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι Μονοφυσίται. Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ δὲν εἶναι ἀποτελέσματα μόνον*

534. Al - anba Shinouda, *ἐνθ' ἀνωτ.*, σ. 10.

535. Tadros Malaty, *Ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀντιχαλκηδονίου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, σ. 14.

536. Ὁ Διόσκορος ὑπῆρξεν ἀρχιδιάκονος τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, τὸν ὁποῖον καὶ συνώδευσεν εἰς Ἐφεσον (431) μάρτυς γενόμενος τῶν ἀγώνων αὐτοῦ κατὰ τοῦ Νεστορίου. Ἐχειροτονήθη κανονικῶς ὑπὸ δύο ἐπισκόπων συμφώνως πρὸς τὸν 1ον ἀποστολικὸν κανόνα καὶ διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον Ἀλεξανδρείας (447-451).

537. Tadros Malaty, *Ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀντιχαλκηδονίου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, σ. 15.

καλῆς θελήσεως, ἀλλ' αὐστηρᾶς ιστορικοδογματικῆς μεθόδου, ἡ ὁποία συνδεομένη ὑπὸ ἐκατέρωθεν ἀγάπης καὶ κατανοήσεως θὰ φέρῃ ἐν χρόνῳ, ἴσως μακρῶ, τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, οὐχὶ δι' ἐσπευσμένων πράξεων, ἀλλὰ διὰ τῆς ὑπομονῆς»⁵³⁹.

Ὁ Μητροπολίτης ἀπὸ Ἀξώμης Μεθόδιος Φούγιας, ὡσαύτως λέγει⁵⁴⁰, ὅτι ὁ Διόσκορος δὲν παρουσιάζεται ὡς αἰρετικὸς εἰς τὰ ιστορικὰ κείμενα καὶ ἀκόμη, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Λέων Ρώμης προσεπάθησε νὰ τὸν προσελκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του. Ἐπίσης ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Β' εἰς μίαν ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Διόσκορον τὸν ἀποκαλεῖ ὡς ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἀκτινοβολεῖ τὴν Χάριν τοῦ Θεοῦ, ταπεινὸν μὲ ὀρθόδοξον πίστιν.

Εἰς πολλὰς περιπτώσεις κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου ὁ Πατριάρχης Διόσκορος διεκήρυξε τὴν πίστιν του καὶ δὲν κατεδικάσθη⁵⁴¹ ἐπειδὴ ἦτο αἰρετικὸς, ἀλλὰ διότι ἠρνήθη νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν Λέοντα Ρώμης καὶ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν σύνοδον, παρ' ὅλον ὅτι προσεκλήθη τουλάχιστον τρεῖς⁵⁴².

Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ εἶναι ἐπαρκὲς διὰ νὰ ἀναζητήσωμεν ἄλλους λόγους διὰ τὴν καταδίκην τοῦ Διοσκόρου.

538. *Greek Orthodox Theological Review*, τ. 10:2, σ. 77.

539. «Ἱστορικοδογματικὴ εἰσήγησις ἐνώπιον τῆς Διασκέψεως Δ.Θ.Ε.», ἐν *Abba Salama*, τ. 7 (1976), σ. 122.

540. Methodios Fouyas, Archbishop of Thyateira and Great Britain, *Theological and Historical Studies*, τ. 8, Athens 1985, σσ. 14-15.

541. Πιστεύεται ὅτι ἡ εἶδησις αὕτη εἶναι ἀρκετὴ, διὰ νὰ ἀναζητηθῇ ἄλλου ὁ λόγος τῆς καταδίκης τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. Διὰ πρώτην φορὰν τὸ παπικὸν πρωτεῖον, ὡς τοῦτο κατενόησε καὶ προσέβαλεν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ὑπῆρξεν ἐν ἐκ τῶν πλέον βασικῶν αἰτίων διαιρέσεως τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς. (Λ.χ. ἔλεγον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ἐν τῇ συνόδῳ Χαλκηδόνος ὅτι «οὕτως ὁ Λέων ἀξιοῖ, ὅπως ὁ Διόσκορος μὴ συγκατατεθῇ τῷ Συνεδρίῳ» εἰ δὲ ἐπιχειρήσει τοῦτο ποιῆσαι, ἐκβληθεῖ» ἢ ἐκεῖνος ἐξέλεθ ἢ ἡμεῖς ἔξιμεν» Karekin Sarkissian, *The Council of Chalcedon and the Armenian Church*, London 1965, σσ. 27 καὶ 29). Ὡς συνέβη καὶ μετὰ πολλοὺς αἰῶνας εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ αὐταρχικὴ συμπεριφορὰ τῆς Ρώμης ἐναντι τοῦ Διοσκόρου ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν αἰτία τοῦ σχίσματος. Ὁ καθηγητὴς Ἰ. Ρωμανίδης, παρατηρεῖ ὅτι «ὁ Λέων ἀδικαιολογητῶς ὑπεστήριξε μέχρι τέλους τὸν Θεοδόρητον καὶ ἐπέμεινε νὰ μετέχῃ εἰς τὴν Δ' (τὸ ὁποῖον δὲν ἐπετράπη), ἐνῶ δὲν εἶχεν ἀφορίσει ἀκόμη τὸν Νεστορίον, δὲν εἶχεν ἀκόμη δεχθῆ τὴν Γ', δὲν ἐδέχθη τὰς διαλλαγὰς τοῦ 433, ὑπεστήριξε χειροτονίας Νεστοριανῶν ἐπισκόπων εἰς τὸ κλῆμα Ἀντιοχείας, συνέχιζε τὸν κατὰ τῆς χριστολογίας τοῦ Κυρίλλου ἀγῶνα αὐτοῦ, καὶ ἦτο εἰς τὴν χριστολογίαν Νεστοριανός». Βλ. «Ἱστορικοδογματικὴ εἰσήγησις ἐνώπιον τῆς Διασκέψεως τῆς Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸν διάλογον τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν», ἐν *Abba Salama*, τ. 7 (1976), σ. 120.

542. Mansi VI, 1096.

Ἐν τῇ συσκέψει Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων θεολόγων ἐν Aarhus (1964) ἐπανελήφθη ὑπὸ τοῦ Κόππου δρ. K. N. Khella ἡ θέσις τῶν Κοπτῶν χριστιανῶν περὶ τοῦ δόγματος τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων. Οὗτος εἰς τὴν εἰσήγησίν του «*Θεολογικὴ προσέγγισις εἰς τὴν περὶ μιᾶς φύσεως χριστολογία τῆς Ε΄ αἰῶνος*» ἔλεγεν: Ἡ Χριστολογία τοῦ Διοσκόρου ἦτο καὶ παρέμεινε προχαλκηδόνιος. Ὁ Διοσκóρος ἠρνήθη τὰς χαλκηδόνιους καινοτομίας εἰς τὸ χριστολογικὸν δόγμα. Ἡ ἀλεξανδρινὴ χριστολογία ἔκαμε σαφῆ διάκρισιν μεταξὺ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ ἐπὶ πλέον εὔρε τὰς προσηκούσας διατυπώσεις, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ ὁμιλῇ περὶ τούτου. Ἄλλ' ἡ ἀρνητικὴ στάσις τοῦ Διοσκόρου ἐστρέφετο ὑπὲρ πᾶν ἄλλο κατὰ τῆς «καινοτομίας». Ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἀπεφάσισεν ἀλλαγὴν εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ Κυρίλλου, ἣτις εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τῆς Ἐφέσου. Τοῦτο δὲ διὰ τὸν Διοσκóρον ἐσημαιοῦμε μετακίνησιν ἐκ τῆς παλαιᾶς ἐκφράσεως καὶ εἰσαγωγὴν νέας. «*Εἶναι σαφές*» συνέχιζεν, «*ὅτι ὁ Διοσκóρος συνέχισε τὴν χριστολογία τῆς Κυρίλλου, ὡς εὔρε ταύτην, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Χριστὸς εἶναι, ὡς γενικῶς ἐπιστεύθη, τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ ἡμῖν ἐν Αὐτῷ θεότης καὶ ἀνθρωπότης δὲν ὑπέστησεν μίξιν, σύγχυσιν καὶ τροπὴν. Εἶναι (Οὗτος) ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ ἐν τῇ αἰδίῳ Αὐτοῦ πρὸς τῆς σαρκώσεως ὑπάρξει καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ὡσαύτως διὰ τῆς ὁποίας πληροὶ καὶ τοὺς ὄρους τῆς θεότητος καὶ ἐκείνους τῆς ἀνθρωπότητος*»⁵⁴³.

Ὁ δὲ καθηγητὴς π. Δ. Στανιλοάε ἐξεφράσθη ἐπὶ τοῦ θέματος ὡς ἀκολούθως: «*Δοξάζομεν τὸν Θεὸν τὸν πολυεύσπλαγγνον, ὅστις ἐβοήθησεν ἡμᾶς, ἀμφοτέρως τὰς οἰκογενείας - Ἐκκλησίας, ἵνα διαπιστώ-*

543. *Minutes and papers of the Consultation held at the University of Aarhus 11-15 August 1964*, σσ. 88,89. Βλ. Ἄ. Ἀρβανίτη, *ἐνθ' ἀνωτ.*, σ. 81 ἔνθα καὶ τὸ σχετικὸν κείμενον.

Τὴν 8ην Ὀκτωβρίου 449 ὁ πάπας Διοσκóρος συνεκάλεσε σύνοδο ἐπισκόπων πρὸς ἐξέτασιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐτυχοῦς τῆ παρουσίας δὲ 130 ἐπισκόπων ἐξ ὅλης τῆς Οἰκουμένης ὁ Εὐτυχὴς ὠμολόγησε μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ λεπτομερείας πίστιν σύμφωνον πρὸς τὴν διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰς τρεῖς Οἰκουμενικὰς Συνόδους. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Διοσκóρου περὶ τῆς γνώμης τῶν παρεστώτων ἐπισκόπων, οὗτοι ἀπεφάνθησαν ὅτι ἐκεῖνος μίλησε ὀρθῶς καὶ ὅτι ἡ ὁμολογία του ἦτο κατὰ πάντα ὀρθόδοξος. Τοιαύτης διαβεβαίωσεως τυχὼν ὁ Διοσκóρος ἐπέτρεψε εἰς τὸν Εὐτυχὴ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν ἱερατικὴν του διακονίαν. Ἄλλ' ὁμως ὅταν οὗτος ἐπανακάμψας ὑπέστρεψεν εἰς τὴν αἴρεσιν του καὶ ἐπέμενε εἰς τὴν ἀμετανοήσιαν του ὁ Διοσκóρος προέβη εἰς τὴν καθάρεισίν του ὅπως προανεφέρθη. Βλ. Kerilos al - Antony, *Ausur, almagama almakkunyah*, Κάιρο 1952, σσ. 168-9.

σωμεν, ὅτι μεταξὺ τῶν Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν ἡμῶν καὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν, δὲν ὑπῆρξαν καὶ δὲν ὑπάρχουν πραγματικαὶ δογματικαὶ διαφοραὶ, διότι διὰ μέσου τῶν διαφορετικῶν ὀρολογιῶν τῶν δύο αὐτῶν ομάδων-Ἐκκλησιῶν διαπιστοῦμεν, ὅτι ἐκφράζεται ἡ αὐτὴ ἀλήθεια. Οὔτε αἱ Ἐκκλησίαι, αἵτινες δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνας, εἶναι Μονοφυσικαὶ καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὑπὸ τὴν ὁποίαν αὐταὶ ἐθεωροῦντο παρ' ἡμῶν, οὔτε αἱ ἡμέτεραι Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἀναγνωρίζουν τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνας, εἶναι Νεστοριανικαὶ, ὡς αὐταὶ ἐθεωροῦντο παρ' ὑμῶν ... Ἀντελήφθημεν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἡμῶν ὁμολογοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὄντα ἓνα καὶ μόνον τέλειον Θεὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον, ἔχοντα ἐν μιᾷ ἀδιαιρέτῳ καὶ ἀσυγχύτῳ ἐνώσει τὴν θεότητα ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀκεραίαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἄνευ ἀλλαγῆς ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἀναληφθεῖσαν ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου Μαρίας, εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας»⁵⁴⁴.

Παρομοία τυγχάνει ἡ ἄποψις τοῦ Mar Thoma Dionysius, Μητροπολίτου τῆς ἐν Ἰνδία Συριακῆς Ἐκκλησίας «ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἔσχε τὴν θεῖαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μὲ τὰς ιδιότητας αὐτῶν ἄνευ συγχύσεως ἢ μείξεως, συνδεδεμένας ὁμοῦ ὑποστατικῶς, χωρὶς νὰ εἶναι ποτὲ αὐταὶ κεχωρισμέναι ὡς δύο φύσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν». Προσθέτει ἀκόμη ὅτι «ἀποτελεῖ ἄγνοιαν καὶ ἀδικίαν ἐκ μέρους ἐκείνων, οἵτινες στιγματίζουν τὴν Χαλκηδόνιον Ἐκκλησίαν ὡς Νεστοριανικὴν καὶ τὴν μὴ Χαλκηδόνιον ὡς Μονοφυσικὴν. Ἦδη ἀμφότεροι αἱ παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν ἔλθει διὰ τοῦ μεγάλου ἐλλέους τοῦ Θεοῦ εἰς καλλιτέραν κατανόησιν καὶ εἶναι ὀρθόδοξοι ἐν τῇ ἀληθῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως»⁵⁴⁵.

Παραθέτοντες τὴν ἱστορικὴν τοποθέτησιν τοῦ καθηγητοῦ Στεφανίδου, δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ὅτι «ἐν τῇ Δ' Οἰκουμ. Συνόδῳ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου ὑφιστάμενοι τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀλεξανδρινῆς θεολογίας, ἐδέχοντο μὲν βεβαίως τὸ ἐν πραγματικὸν πρόσωπον ἐν Χριστῷ, δυσκόλως ὁμως ἠδύναντο νὰ ἐξοικειωθῶσι πρὸς τὴν νέαν νοοτροπίαν καὶ φρασεολογίαν καὶ νὰ κάμωσι λόγον περὶ δύο φύσεων ἐν αὐτῷ (μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν φύσεων τούτων). Ἐφαίνοντο ταῦτα εἰς

544. Βλ. Δ. Στανιλοάε, «Σκέψεις ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τετάρτης ἀνεπισήμου συναντήσεως τῶν ὀρθοδόξων Χαλκηδονίων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων» ἐν *Abba Salama*, τ. 7 (1976), σσ. 158-9. Βλ. πλεῖον Staniloae, D., *The Christology of the Ecumenical Synods*, E, ph, 58 (1976), σσ. 130-7.

545. «A Statement made by his Grace Mar Thoma Dionysius», ἐν *The Greek Orthodox Theological Review*, τ. 10 (1964-65), σ. 148.

αὐτοὺς ὡς νεστοριανίζοντα. Διὰ τοῦτο ἐξ αὐτῶν κυρίως προέκυψε τὸ πρῶτον σχέδιον τοῦ ὄρου, τὸ ὁποῖον δὲν σώζεται μὲν, γνωρίζομεν δέ, ὅτι εἶχε τὴν φράσιν 'ἐκ δύο φύσεων', ἐκ τῆς ὁποίας ὁμως δὲν ἐφαίνετο, ἂν ἐγίνοντο δεκταὶ δύο φύσεις καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ ζωνρὰ τῶν ἐπισκόπων τούτων ἀντίδρασις κατὰ τῆς νέας νοοτροπίας καὶ φρασεολογίας ἐκάμφθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπιτροπὴ συνέταξε τὸ δεύτερον καὶ τελικὸν σχέδιον τοῦ ὄρου, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν φράσιν 'ἐν δύο φύσεσιν' ἤτοι ἀποδοχὴν δύο φύσεων ἐν τῷ Χριστῷ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν»⁵⁴⁶.

Συνεχίζει ἐν τῷ αὐτῷ πονήματι⁵⁴⁷ ὁ καθ. Στεφανίδης γράφων: «Οἱ μονοφυσῖται κατηγοροῦν τὴν Δ' Οἴκουμ. Σύνοδον ὡς νεστοριανίζουσαν διὰ δύο τινά.

Πρῶτον, διότι διὰ τῆς φράσεως 'ἐν δύο φύσεσιν' κατέστησεν, ὡς οἱ μονοφυσῖται ἐνόμιζον, προβληματικὴν τὴν προσωπικὴν ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ (ἐξησθένησε, κινδυνεύει). Τοῦτο ἦτο ἀληθὲς μόνον κατὰ τὴν παλαιὰν νοοτροπία, κατὰ τὴν ὁποίαν φύσις καὶ πρόσωπον ἦσαν ἀχώριστα καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀποδοχὴ μετὰ τὴν ἔνωσιν δύο φύσεων ἐν τῷ Χριστῷ θὰ ἔφερε μοιραίως δύο πρόσωπα. Ἄλλ' ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἡ παλαιὰ νοοτροπία καὶ φρασεολογία εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Δεύτερον, διότι ἡ Δ' Οἴκουμ. Σύνοδος ἀποκατέστησεν τοὺς νεστοριανίζοντας Ἰβαν καὶ Θεοδώρητον. Τοῦτο βεβαίως ἐπραξεν ἡ Σύνοδος, ὑποχρεώσασα προηγουμένως αὐτοὺς νὰ ἀναθεματίσωσι τὸν Νεοτόριον. Τὰς δύο ταύτας κατὰ τῆς Δ' Οἴκουμ. Συνόδου κατηγορίας οἱ μονοφυσῖται διετύπωσαν ἐν συσκέψει, ἡ ὁποία συνήλθεν ἐν Κων/πόλει ἐν τοῖς ἀνακτόροις κατὰ θέλησιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (532), παραστάντος μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν μετὰ τῆς συγκλήτου. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Δ' Οἴκουμ. Σύνοδον τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν ἐκ μέρους τῶν μονοφυσιτῶν καὶ καταστήσῃ αὐτὴν εὐπρόδεκτον εἰς αὐτούς».

Ἐξάλλου, ὁ καθηγητὴς κ. Βλάσιος Φειδᾶς παρατηρεῖ σχετικῶς: «Ἡ σύγχρονη ἱστορικο-πατρολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἔρευνα ἔχει ἤδη ἀποδείξει, ὅτι ὁ Ἀλεξανδρείας Διόσκορος καταδικάσθηκε ἀπὸ τὴν Δ' Οἴκουμ. Σύνοδο γιὰ κανονικοὺς κυρίως λόγους καὶ ὄχι ὡς ὑποστηρικτὴς τῶν αἰρετικῶν δοξασιῶν τοῦ ἀρχιμανδρίτη Εὐτυχή. Τοῦτο ἰσχύει πολὺ περισσότερο γιὰ τὸν Ἀντιοχείας Σεβήρο, ὁ ὁποῖος

546. Βλ. Ἀρχμ. Βασιλείου Κ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι σήμερα, Ἀθήναι 1959, σ. 225.

547. αὐτόθι, σ. 231.

ὑπῆρξε καὶ ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τῆς θεολογίας τοῦ ἀντιχαλκηδονισμοῦ. Ὁ Σεβήρος ὄχι μόνο καταδίκασε τὸν εὐτυχιανικὸ Μονοφυσισμὸ, ἀλλὰ καὶ διεξήγαγε μακροὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς μονοφυσικῆς αἰρέσεως στοὺς ἀκραίους κύκλους τῶν ἀντιχαλκηδονίων, ὅπως τὸν μονοφυσίτη Σέργιο τὸν Γραμματικὸ. Αὐτὸ ἦταν εὐρύτατα γνωστὸ καὶ στὴν Ἐνδημούσα Σύνοδο τῆς ΚΠόλεως (536), ἡ ὁποία, ὅπως θὰ δοῦμε, ἀνανέωσε τὸν ἀναθεματισμὸ τοῦ Σεβήρου. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴ διαμάχη αὐτὴ ὁ Σεβήρος ὑποστήριξε ἀκόμη καὶ τὴν χαλκηδόνια διατύπωση ἴσως φύσεις μετὰ τὴν ἔνωσιν, μετὰ τὴν διευκρίνηση ὅμως ὅτι ἡ διάκριση τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ εἶναι δυνατὴ μόνο ἔν θεωρίᾳ, ὅπως δηλαδὴ δέχθηκε καὶ ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος⁵⁴⁸.

Ἐν τούτοις, ἡ ἀπόρριψη τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ τῶν ἀποφάσεών της ἀπὸ τὸν Σεβήρο καὶ τοὺς ἄλλους μετριοπαθεῖς ἀντιχαλκηδονίους ἀποτελοῦσαν ἐπαρκῆ λόγο γιὰ τὸν ἀναθεματισμὸ του ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες Οἰκουμενικῆς Συνόδους, καίτοι ὁ δογματικὸς Ὅρος τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐρμηνεύθηκε ἀθηντικῶς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου μόλις στὴν Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Πράγματι, οἱ μακροχρόνιες θεολογικῆς ζυμώσεις μετὰ τῶν Δ' καὶ Ε' Οἰκουμενικῶν Συνόδων (451-453) θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶν ὡς μία παρατεταμένη διαδικασία ἀποδοχῆς (receptio) τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση, ἡ δὲ διαδικασία αὐτὴ ὀλοκληρώθηκε μετὰ τὸν δογματικὸ Ὅρο τῆς Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἄλλωστε, ἡ ἀναγκαία γιὰ τὴν ἀπόκρουση τῆς αἰρέσεως τοῦ Μονοφυσισμοῦ συνδικὴ ὀρολογία ἔν δύο φύσεσιν ἢ ἡ ὑπόνοια καταδίκης τῆς κυριλλικῆς ὀρολογίας ἴσως φύσεις ἀπὸ τὴ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, προβλημάτιζαν ἔντονα τὴν ἀλεξανδρινὴ θεολογικὴ παράδοση, γι' αὐτὸ κατέστη ἀναγκαῖο νὰ ἐρμηνευθῆ τὸ πνεῦμα τους ἀθηντικῶς ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Συνεπῶς, οἱ ὑπέρμαχοι τῆς χριστολογικῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου εἶχαν σοβαροὺς ἐνδοιασμοὺς κυρίως ἐναντι τῆς «ἀποκλειστικῆς» ὀρολογίας τοῦ δογματικοῦ Ὁρου τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ δὲν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ δεχθῶν τὴν νέα αὐτὴ ὀρολογία, ἡ ὁποία προβλημάτιζε καὶ τὰ ἴδια τὰ μέλη τῆς Συνόδου, εἰδικώτερα ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογὴ μετὰ τῶν φράσεων ἔκ δύο φύσεων καὶ ἔν δύο φύσεσιν⁵⁴⁹. Ἄλλωστε, ὁ δογματικὸς

548. Βλ. Ἰω. Φειδᾶ, Ἐκκλ. Ἱστορία, 1, 679 κ.ἑξ.

549. Mansi, VIII, 99 κ.ἑξ.

Ὁρος τῆς Συνόδου περιέγραφε αὐθεντικῶς μόνο τὸ 'πῶς' ἔγινε ἡ ἔνωση τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ ('ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως') καὶ ὄχι τὸ 'τί' ἔγινε κατὰ τὴν ἔνωσιν αὐτή, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναπτύχθηκε μέχρι τὴν Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο ἡ θεολογία τοῦ 'ἐνυποστάτου' κ.λπ.»⁵⁵⁰.

Ἀντιθέτως ἄλλοι Χαλκηδόνιοι θεολόγοι θεωροῦν τὴν Χριστολογικὴν διδασκαλίαν τῶν Προχαλκηδονίων καὶ δὴ εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων ὡς μὴ ὀρθόδοξον.

Ὁ καθηγητὴς Νικόλαος Μητσόπουλος γράφει: «Ἐξ ὧν ἔχω μελετήσει καὶ δὴ α) τῶν περὶ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων θέσεων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, β) τῶν κειμένων τῶν δύο κοινῶν δηλώσεων τῶν Μικτῶν Ἐπιτροπῶν τοῦ 1989 καὶ τοῦ 1990 καὶ γ) τῶν προσωπικῶν συζητήσεων μετὰ τῶν λίαν ἀγαπητῶν Ἀντιχαλκηδονίων μαθητῶν μου, φοιτητῶν καὶ πτυχιούχων, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων καὶ ἀριστεύουν εἰς τὰ μαθήματά μου, ὄχι μόνον δὲν ἔχω πεισθεῖ ὅτι ἡ Χριστολογία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων εἶναι ὀρθόδοξος, ἀλλ' ἔχω τὴν πεποίθησιν, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθόδοξος καὶ ἀκριβέστερον δὲν εἶναι ὀρθόδοξος ὡς πρὸς τὸ δόγμα τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων»⁵⁵¹. Τὴν θέσιν ταύτην ὁ καθηγητὴς Μητσόπουλος στηρίζει κυρίως εἰς τὴν ἄρνησιν, κατ' αὐτόν, ὑπὸ τῶν Προχαλκηδονίων τοῦ ὅρου τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ δὴ τῆς φράσεως «ἐν δύο φύσεσι» καὶ τῶν Συνόδων Δ', Ε', ΣΤ' καὶ Ζ' ὡς Οἰκουμενικῶν⁵⁵².

Ὁ καθηγητὴς π. Θεόδωρος Ζήσης λέγει: «Δὲν ὑπάρχει πρᾶγματι πατὴρ καὶ ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλην τὴν μακροαίωνα παράδοση τῶν δεκαπέντε αἰώνων, ἀπὸ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο μέχρι σήμερα, ποὺ νὰ πιστεύει καὶ νὰ διδάσκει ὅτι δὲν ἔχουμε διαφορὰς στὴν πίστι μὲ τοὺς Ἀντιχαλκηδονίους»⁵⁵³.

Εἰς εἰσήγησιν «Ἐπιτροπῆς τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὁρους Ἄθω περὶ τοῦ διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων» ἐρωτᾶται: «Ἐὰν οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι δέχωνται τὴν ὀρθόδοξον Χρι-

550. Βλασίου Φειδᾶ, «Ἀρμοδία ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ διὰ τὴν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων καὶ προϋποθέσεις ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν», Ἐκκλησία (1-15 Ἰανουαρίου 1994), ἀρ. 1, σ. 28.

551. Ν. Μητσόπουλου, *Δογματικαὶ προϋποθέσεις τῆς ἐνώσεως τῶν Ἀντιχαλκηδονίων μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1993, σ. 8.

552. Αὐτόθι, σσ. 10-11. Πρβλ. *Τοῦ αὐτοῦ*, «Ἐν δύο φύσεσι», ἐν *Καινῇ Κτίσει*, 68 (1991) σ. 127.

553. Θεοδώρου Ζήση. «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἡ Ὁρθοδοξία τῶν Ἀντιχαλκηδονίων», ἐν *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 75* (1992), σ. 1136.

στολογίαν, τί τοὺς ἐμποδίζει νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν ὀρθοδοξοτάτην διατύπωσιν τῆς ὑπὸ τῶν ἀγίων Δ', Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῆς ἀγίας Δ' ἐν Χαλκηδόνι, ἡ ὁποία καὶ ἐκ τοῦ γνωστοῦ θαύματος τῆς ἀγίας μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας ὡς ὀρθόδοξος ἐπιστοποιήθη; Ἀρνούμενοι τοὺς Ὅρους τῶν Συνόδων αὐτῶν, μᾶς ἐπιτρέπουν βασίμως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ βάθος ἀρνοῦνται τὴν ὑπ' αὐτῶν κηρυττομένην ὀρθόδοξον Χριστολογίαν»⁵⁵⁴.

Ἀνακεφαλαιώνομεν. μὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ καθηγητοῦ Ἰ. Καρμίρη. «Ἐκ τῆς παρακολουθήσεως ἐκ τοῦ σύνεγγυς τῆς ἀχρὶ τοῦδε ἀνελιξεως τοῦ ὀρθοδόξου ἀνατολικοῦ διαλόγου καὶ τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς ἡμῶν εἰς αὐτὸν καὶ γενικῶς ἐκ τῆς βαθυτέρας μελέτης τῶν κατὰ τὰς ἀρχαίας Ἀντιχαλκηδονίους Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αὐταὶ κατὰ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὸ πολίτευμα καὶ τὰς παραδόσεις ἴστανται ἐγγύτερον πρὸ τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἐξ ὅλων τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν. Πράγματι, ὁ ἀντικειμενικῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως ἐρευνῶν σήμερον τὰ ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα τοῦ πέμπτου μ.Χ. αἰῶνος ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, ὡς καὶ τὰς μετέπειτα προσχωρησάσας ἐν μέρει εἰς αὐτόν, ὅσον ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνος, ἐλάσσονας Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, διαπορεῖ μὴ ἀνευρίσκων ἀποχρῶντα τινὰ δογματοεκκλησιαστικὸν λόγον τῆς ἀποσχίσεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κορμοῦ τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὸν ὁποῖον ὀργανικῶς ἀνήκουσιν, ὡς καὶ τῆς συνεχίσεως τοῦ σχίσματος ἐκείνου. Ἐξετάζων δὲ ἐν συνεχείᾳ καὶ τὴν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν μετέπειτα δεκαπέντε αἰῶνων διαμορφωθεῖσαν δογματικὴν διδασκαλίαν καὶ λατρείαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν διάρθρωσιν καὶ διακυβέρνησιν αὐτῶν, ἐκπλήσεται διαπιστῶν τὴν ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς 'necessariis' συμφωνίαν αὐτῶν πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐξαιρέσει τῆς προειρημένης ἀσαφοῦς καὶ φραστικῆς μᾶλλον διαφωνίας, περὶ τὴν λεκτικὴν διατύπωσιν τοῦ χαλκηδονίου δόγματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ διαφωνία φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται οὐχὶ τόσο εἰς τὴν οὐσίαν, ὅσον εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς περὶ ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων διδασκαλίας τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὴν ὁποίαν διδασκαλίαν κατὰ τὴν οὐσίαν ἀποδέχονται καὶ οὗτοι, καὶ μάλιστα διὰ τῶν τεσσάρων χαλκηδονίων ἐπιρρημάτων ἄσυγχρῶς, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρί-

554. Εἰσηγήσις Ἐπιτροπῆς τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὁρους Ἄθω περὶ τοῦ διαλόγου μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων», ἐν Ὁρθόδοξη Μαρτυρία, ἀρ. 44, Λευκωσία (Κύπρου), Φθινόπωρο 1994, σ. 109.

στως⁵⁵⁵, ὡς προεΐρηται, καὶ ἦτις δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ διὰ τῆς ἀντιστοιχίου χριστολογικῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἣν ἀποδέχονται ὁμοίως καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι»⁵⁵⁶.

Ἡ διδασκαλία τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴ γνώμη μας κατ' οὐσίαν εὐρίσκεται εἰς τοῦ ὄρουσ τῶν Δ' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἐνταῦθα ρητῶς τονίζεται, ὅτι τόσον αἱ δύο φύσεις, ὅσον καὶ τὰ δύο θελήματα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἠνώθησαν «ἀσυγχύτως» καὶ «ἀδιαιρέτως». Αἱ ἐνωθεῖσαι φύσεις συνήλθον ἀπολύτως εἰς τὸ δευτέρον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ὑπόστασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν εἶναι μία, ἀλλὰ σεσαρκωμένη. Τοιουτοτρόπως ὁ Διόσκορος προτιμᾷ, προκειμένου περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὄρον φύσις «ὑπόστασις» τὸν ὁποῖον ἐκλαμβάνει ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ δόγματος τῆς Χαλκηδόνας. Παρὰ τῷ Διοσκῶρῳ ὡς καὶ παρὰ τῷ Κυρίλλῳ, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἡ ὑπόστασις ταυτίζεται πρὸς τὴν φύσιν⁵⁵⁷ ὡς ἐν τῇ φράσει «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη» ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἀληθὴς καὶ ἄνθρωπος ἀληθής. Ἡ διδασκαλία αὕτη, διατυπωθεῖσα ἐπισήμως τὸ

555. «Δὲν ὑφίσταται χωρισμὸς ἢ διαίρεσις τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ. Ἀμφότερα ἠνώθησαν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως, γεγονός τὸ ὁποῖον ὡδήγησε τοὺς θεοφόρους Πατέρας τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι καὶ τὰς λοιπὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, μὴ δὲ λέξει τὴν ἀρχαίαν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν ὡς καὶ τὰ μέλη τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς τοῦ ἐν λόγῳ Θεολογικοῦ Διαλόγου Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν καταδίκη τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου, Εὐτυχοῦς καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἠρμῆνευσαν τὸν ὄρον 'μία φύσις' οὐχὶ ὀρθοδόξως ὡς μία ὑπόστασις, ἐν πρόσωπον, ἀλλὰ ὡς 'δύο φύσεις', τ.ἔ. ὡς δύο ὑποστάσεις, ἢ ὡς δύο πρόσωπα μετὰ τὴν ἐνωσιν. Βεβαίως, μετὰ τὴν ὑποστατικὴν ἐνωσιν δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ μιᾶς φύσεως τοῦ Χριστοῦ, οὐχ ἦτον ὁμοῦ οὐχὶ ἐν μονοφυσικῇ ἐννοίᾳ ἀλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως προσδιοριζομένης ὑπὸ τῶν τεσσάρων ἐπισημάτων τοῦ ὄρου τῆς Δ' Χαλκηδόνη Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τ.ἔ. ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως». Χρυσοστόμου (Γερασίου Ζαφείρη), *μν. ἔργον*, σσ. 41-2.

556. Ἰωάν. Καρμίρη Προσπάθειαι ἐπανενώσεως τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἀθήναι 1983, σσ. 16-17.

557. Πρλ. καὶ Χρυσοστόμου (Γερασίου Ζαφείρη), *μν. ἔργον*, σ. 40: «Οἱ θεοφόροι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ὄρους «φύσις', ὑπόστασις', καὶ πρόσωπον' χρησιμοποιοῦσιν ὡς συνωνύμους, ταυτοσήμους, ἐναλλακτικῶς καὶ ἄνευ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οὐδεμιᾶς διακρίσεως. Ἡ ἄνευ δὲ διακρίσεως αὕτη χρῆσις τῶν ὄρων ἰσχύει καὶ δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς ὀρθοδοξίας, Κύριλλον Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος εἰς ἐν ἀπόσπασμα λέγει σαφῶς: 'πλὴν ὅτι μόνον ἢ τοῦ Λόγου φύσις, ἢ ἡ ὑπόστασις, ὃ ἔστιν αὐτὸς ὁ Λόγος'» («Ἀπολογητικὸς ὑπὲρ τῶν δώδεκα κεφαλαίων», PG 76,401A).

πρῶτον ὑπὸ τῆς Γ' καὶ δεύτερον ὑπὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, δὲν ζητεῖ νὰ «διαλύσῃ» τὸ περὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὑπάρχον μυστήριον, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ διαφυλάξῃ αὐτό, τονίζουσα ἀπλῶς τὰς δύο φύσεις, τὴν θεϊαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ὡς αὐταὶ ἐμφαίνονται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ. Ὁ Διόσκορος διὰ τὴν θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐλέχθη, χρησιμοποιεῖ, διὰ νὰ τονίσῃ τὴν ἐνότητα καὶ ὄχι οἰανδήποτε μείωσιν, τὴν φράσιν «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», ἐκφράζουσας τὴν ἀντίθεσίν του πρὸς τὸν Νεστόριον.

Κατὰ ταῦτα, μία φύσις κατὰ τὸν Διόσκορον εἶναι καὶ ὀνομάζεται ἢ τοῦ Ἐμμανουήλ, ὅστις εἶναι ὁ αὐτὸς ἀληθῆς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Ὁ Διόσκορος διδάσκει βεβαίως τὴν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, ἀλλ' ἀπολύτως ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ ὁ Κύριλλος, ἐννοίαν, ἤτοι τὴν ἐννοίαν τῆς μιᾶς ὑποστάσεως σεσαρκωμένης τοῦ Λόγου.

Ἐκ τούτων καθίσταται φανερόν, ὅτι δὲν ὑφίσταται οὐδεμία διαφορὰ μεταξὺ τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας παρὰ μόνον εἰς τὰς λέξεις καὶ ἐκφράσεις.

6. Συμπέρασμα περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Πίστις τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐξ ἄκρας συλλήψεως ἐνώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου ἀποτελεῖ τὴν κλεῖδα διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ μυστηρίου τούτου.

Οὕτως ἐν τῷ μοναδικῷ καὶ ἐνιαίῳ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ ἠνώθησαν ἢ Θεία καὶ ἢ ἀνθρωπίνη φύσις ἀφράστως καὶ ἀπορρήτως, ὑπὲρ νοῦν δηλαδὴ καὶ λόγον.

Ὅπως προαναφέρθη, ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἀποκρούει τὸν δυοφυσισμὸν τοῦ Νεστορίου, δηλαδὴ τὰ δύο ἐν Χριστῷ πρόσωπα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν συνάφειαν τούτων, ὡς ἐπίσης καὶ τοὺς ὄρους «σύγχυσις, φυρμός, κρᾶσις, σύγκρασις, ἀνάκρασις, τροπή, ἀλλοιώσις». Δέχεται τὴν ἐν Χριστῷ ἔνωσιν τῶν δύο φύσεων ἀφ' ἐνὸς μὲν ὡς ὑποστατικὴν, δηλαδὴ οὐσιώδη, πραγματικὴν καὶ ἀληθῆ καὶ ἄρα ὄχι σχετικὴν, ἠθικὴν καὶ ἐξωτερικὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀσύγχυτον, ἀτρεπτον, ἀναλλοιώτον, ἀμετάβλητον διασώζουσα οὕτω τὴν φυσικὴν ἐνότητα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη διαφορότητα τῶν δύο ἐν αὐτῷ συνεσχημένων πρὸς ἔνωσιν φύσεων.

Ἐπαναλαμβάνομεν, κατὰ τὴν ἄποψιν τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐνωσις τῶν δύο φύσεων εἶναι ἐνωσις *καθ' ὑπόστασιν*, δηλαδὴ πραγματικὴ, οὐσιώδης, καὶ ἀληθῆς, ἐνωσις κατὰ φύσιν.

Ἡ ἔνωσις αὕτη ἐγένετο ἐν τῇ μήτρα τῆς Παρθένου κατὰ τὴν θείαν σύλληψιν, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε ὑπῆρξε ἐκτὸς τοῦ ἐνὸς προσώπου Αὐτοῦ, ὡς οὕσα τὸ πρῶτον καθ' ἑαυτὴν καὶ ἣτις προσελήφθη κατὰ τὴν σύλληψιν ὑπὸ τοῦ Λόγου.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐν λόγῳ Ἐκκλησίας ἡ ἔνωσις αὕτη εἶναι ἀδιάσπαστος. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν τῷ Σταυρῷ ὁ Κύριος τελεῖ ἡνωμένος μετὰ τοῦ νεκροῦ φυσικῶς σώματος ἐν τῷ ἅδῃ ἐνδιατρίβει μετὰ τῆς θείας Αὐτοῦ ψυχῆς, μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ ἀνάληψιν, συνηνωμένος μετὰ τῆς ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἀποτελουμένης ἀνθρωπίνης φύσεως, κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐν Ὑψηλοῖς.

Συνωνύμως ἡ ἔνωσις αὕτη εἶναι ἀμέριστος, ἀδιαίρετος, ἀδιαχώριστος, καὶ καλεῖται ἀπερινόητος καὶ μυστικῆ, ὡς ὑπερβαίνουσα πάσαν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν.

Ἐὰν ὅμως ἡ ἔνωσις εἶναι ὑποστατικῆ, δηλ. πραγματικῆ καὶ οὐσιώδης δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἐπήλθεν ἀνάμειξις καὶ σύγχυσις τῶν δύο φύσεων ἢ τροπὴ ἢ μεταβολὴ ἐν ἀλλάγαις. Αἱ δύο φύσεις, ἂν καὶ ἐνωθεῖσαι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου, παρέμειναν ἐκάστη εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς ποιότητα, ὁ Λόγος Λόγος καὶ ἡ Σὰρξ Σὰρξ.

Διὰ τοῦτο ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία ἵνα ἀντικρούσῃ τὴν ἐκδοχὴν τῆς συγχύσεως χρησιμοποιεῖ τὴ διατύπωσιν «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη».

Καὶ διὰ τὴν ἀποκλείσῃ μίαν τοιαύτην παραδοχὴν προσδιορίζει τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐνώσεως λέγουσα, ὅτι εἶναι αὕτη ἀσύγχυτος, ἀναλλοίωτος, ἀμετάβλητος καὶ ἀδιαίρετος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Δυνάμεθα ἐν συμπεράσματι νὰ συγκεφαλαιώσωμεν τὴν Χριστολογία τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τὰ λειτουργικὰ αὐτῆς κείμενα ὡς κάτωθι:

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου εἶναι πραγματικὴ⁵⁵⁸ καὶ ὄχι φαινομενικὴ καὶ κατὰ δόκησιν, ἐφ' ὅσον ὁ Χριστὸς εἶχε καὶ τὰ ἀδιάβλητα ἀνθρώπινα πάθη.

Ἡ ἔνωσις τῶν δύο φύσεων συντελεῖται κατὰ ἀνεξερεύνητον⁵⁵⁹ τρόπον καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀκατανόητος καὶ ἀπερίγραπτος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὑπερφυεῖς ὄντως μυστήριον. Ἄλλ' αὕτη δὲν εἶναι καταλυτικὴ δι' οὐδεμίαν φύσιν⁵⁶⁰. Αὐταὶ παραμένουν ὡς τοιαῦται καὶ ἄνευ ἄλλοτριώσεως.

Ἐν Χριστῷ ἠνώθη ἡ τελεία θεότης⁵⁶¹ μετὰ τῆς τελείας ἀνθρωπότητος⁵⁶².

Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ ἦτο πλήρης, προσελήφθη δὲ ὑπὸ τοῦ Προσώπου τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπουσιάζοντος παντελῶς ἀνθρωπίνου τινος προσώπου τοῦ Κυρίου⁵⁶³. Εἶδ' ἄλλως ἡ ἔνωσις τῶν δύο φύσεων δὲν θὰ ἦτο πραγματικὴ καὶ ὡς ἐπρέσβευε ὁ Νεστοριανισμὸς θὰ εἶχομεν ἀπλὴν μόνον καὶ ἐξωτερικὴν συνάφειαν δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντων τελείων ὄντων.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦτο πάντοτε ἄφθαρτον καὶ ὄχι μόνον μετὰ τὴν Ἀνάστασιν. Ἐκουσίως μόνον ὁ σαρκωθείς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐδέχθη νὰ γευθῇ τὰς συνεπειὰς τῆς φθορᾶς.

558. «Ἀληθῶς ὁ Ἄγγελος ἐφάνερωσε τὸ μυστήριον λέγοντας, οὕτως, ἐγεννήθη σήμερον ἐν τῷ Οἴκῳ τῆς Βηθλεὲμ ὁ Σωτὴρ, ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης» (Touhouat wa Ibsaliat, σ. 29). «Ὁ ἀληθὴς Θεὸς ἐλθὼν ἐσαρκώθη ἐκ τῆς Παρθένου. Ἀληθῶς Αὕτη ἐγέννησε τὸν Λόγον (Dalal Sahir Kiahkik, σ. 32).

559. «ὅτι ἐπεφάνη εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τῆς σαρκώσεώς Του κατ' ἀπερινόητον τρόπον» (Dalal Sahir Kiahkik, σ. 231).

560. «Ὁ Δίκαιος Θεός, ἐκ δικαίου Θεοῦ Πατρός, ὁ σαρκωθείς ὑπὸ Σοῦ ἀναλλοιώτως» (Al-absalmodia, σ. 71-72).

561. «Μία ἡ ἀγία Θεότης, ἀδιαιρέτως ὁμοουσία τῷ Πατρὶ καὶ μία ἡ ἀγία ἀνθρωπότης, ἀκεραίως ὁμοουσία μεθ' ἡμῶν, κατ' οἰκονομίαν» (Psali τῆς Κυριακῆς, Santa Salmodia annuale, σ. 35).

562. «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Λόγος, σαρκωθείς ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς ἐγενετέλειος ἀνθρώπος» (Psali τῆς Δευτέρας «Santa Salmodia annuale, σ. 50).

563. «Μία, ἐκ δύο, ἡ θεία φύσις, ἄνευ φθορᾶς, ἰσοδύναμος τῷ Πατρὶ, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀμόλυντος, ἄνευ σπέρματος ἀνδρός, ἰσότημος ἡμῖν, ἦν προσέλαβεν ἐκ Σοῦ ἄνευ ἁμαρτίας καὶ ἠνώθη μετ' Αὐτοῦ εἰς μίαν ὑπόστασιν» (Al-Absalmodia al-Moukadasa, σ. 65).

Ὁ Χριστὸς ἔλαβε τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας⁵⁶⁴.

Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶχε τὰ ἀνθρώπινα ἀδιάβλητα πάθη (πείνα, δίψα, φόβος, πόνος. Ἐφερε τὰ πραγματικὰ σημεῖα τῶν τραυμάτων τοῦ Σταυροῦ εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας κ.λπ.).

Τὰ πάθη αὐτὰ τοῦ Χριστοῦ ἦσαν ἀληθῆ καὶ ὄχι φαινομενικά⁵⁶⁵.

Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καλεῖται θεῖον, οὐράνιον, ἀθάνατον ζωοδόχον κατὰ τὴν ἔνωσιν, ἐνῶ γήινον καὶ ἀνθρώπινον κατὰ τὴν φύσιν, «εὐπαθὲς» καὶ θνητὸν μόνον κατὰ θέλησιν⁵⁶⁶.

Ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἔπαθεν ὁ ἀπαθὴς ἐν τῷ πάσχοντι καὶ ἀπέθανε ὁ ἀθάνατος ἐν τῷ θνήσκοντι.

Ὁ Χριστὸς ἀπέθανε τὸν φυσικὸν θάνατον, δηλαδὴ τὸν ἀποχωρισμὸν τοῦ λογικοῦ πνεύματος (ψυχῆς) ἐκ τοῦ σώματος, ὅπως τὸν ὀρίζουν οἱ νόμοι τῆς φύσεως.

Αἱ κυριώτεραι συνέπειαι τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν λειτουργικῶν κειμένων τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι.

1. Νὰ γίνεταί λόγος μετὰ τὴν ἔνωσιν μόνον διὰ μίαν φύσιν⁵⁶⁷ ἢ μίαν ὑπόστασιν⁵⁶⁸, ἐν πρόσωπον καὶ ἀποφεύγηται ἡ χρῆσις τῶν ὄρων 'δύο φύσεις' καὶ 'δύο φύσεις ἐν πρόσωπον'.

2. Ὅταν ἀναφέρεται αὕτη εἰς τὴν μίαν φύσιν, δὲν ἐννοεῖ ὅτι κατὰ τὴν ἔνωσιν ἐκμηδενίζεται ἡ μία ἐκ τῶν δύο φύσεων. Δύναται τις νὰ ἀναφέρῃ μίαν φύσιν⁵⁶⁹ καὶ νὰ ἐννοῇ καὶ τὰς δύο, νὰ ἀναφέρῃ δύο καὶ νὰ ἐννοῇ μίαν.

564. «Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Λόγος, σαρκωθεὶς ἀνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς ἐγινε τέλειος ἄνθρωπος», (Psali τῆς Δευτέρας, *Salmodia annuale della chiesa copta*, μετάφραση Brogi, σ. 50).

565. «Ἐξήκω ... ἵνα κηρύξω ... ὅτι ὁ μοναδικὸς Τοῦ Υἱὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, σάρκα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαριάμ, καί, εἰσέτι τὸ βάπτισμα τὴν ὁδύνην ἐν τῷ Σταυρῷ καὶ τὴν Ἀνάστασίν Του, τὰ ὅποια ἐδέχθη μὲ τὴν θέλησίν Του» (Salawat al-Khadamat, σ. 150).

566. «Πληρῶν ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος τὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας ἐν ταπεινώσει καὶ κενώσει πάσχει ἐν τῇ ἐνωθείᾳ Αὐτῷ σαρκὶ καὶ θανατοῦται κατὰ σάρκα. Ὅμως παρὰ τὸ πάθος, ἢ σάραξ τοῦ Θεοῦ Λόγου δὲν παραμένει ὑπὸ τοὺς ὄρους τῆς ἀνθρωπίνης φθορᾶς, ἀλλὰ ζωοποιεῖται, μηδεμίαν ὑποστάσα διαφθοράν» (Lagan al-ghitas al-Majid, σ. 54).

567. «Μία ἐκ δύο, ἡ θεία φύσις ... καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις» (Al-absalmoudia al-Moukadasa, σ. 65).

568. «... ἐγινε μία φύσις, μία ὑπόστασις καὶ ἓνα πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Λόγου» (Psali τῆς Δευτέρας, *Salmodia annuale*, σ. 50).

569. «ἀδιαίρετον φύσιν ἢ ὑπόστασιν' τοῦ Λόγου» (Al-absamoudia al-Moukadassa, σ. 65).

3. Νὰ γίνεται ἐν ταυτῶ ἡ κοινὴ προσκύνησις λατρεία⁵⁷⁰ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς Χριστολογίας τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας καταλήγει τις ἀβιάστως εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἡ διδασκαλία αὐτῆς ὑποκρύπτει ἢ ὑποδηλοῖ αἵρεσιν τινα ἢ παρέκκλισιν ἀπὸ τὴν θεοπαράδοτον ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας εἰς τὸν κόσμον, τῆς ὁποῖα ταμιούχος, φύλαξ καὶ ἐρμηνευτὴς εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

570. *ἀπόθθ*, σ. 59.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΠΗΓΕΣ

- Ἄθανασιου Μεγάλου, «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἄντωνίου, συγγραφεὶς καὶ ἀποσταλεῖς πρὸς τοὺς εἰς τὴν ξένην μοναχοὺς», Migne PG 26, 835-976.
- , «Κατὰ Ἀπολλιναρίου», Migne PG.
- Aland K., Black M., Martini C. M., (ἐκδ.), *The Greek New Testament*, Wurttemberg Bible Society, Stuttgart ²1968.
- Al-Absalmoudia al-asanaoueya*, εκδ. Lagnet al-Tahrir walnashr bimoutraniet, Bani Suef Walbahnasah ¹1908, ³1991.
- Al-Ajbiah*, Κάιρο ¹1976.
- Al-al-Han al-kanasiah al-kibtiah*, εκδ. Maktabet al-Mahaba al-Kopteya al-Orthodoxia, Κάιρο.
- Alfonso Jabdallah, O.F.M., (ἐκδ.), *Un trattato inedito sulla SS. Eucarestia (ms. Vat. ar. 123, 1396 A.D.)*, *Testo originale e traduzione*, Studia Orientalia Christiana Aegyptiaca, Edizioni del Centro Francescano di Studi Orientali Christiani, Cairo 1967.
- Al-Hulagi al-Mukadas*, εκδ. Maktabet al-Mahaba al-Kopteya al-Orthodoxia, Κάιρο 1982.
- Al-Hulagi, Kitab al-thalathatou al-Kudasat*, Κάιρο 1902.
- Al-Lakhan wa al-Sagda*, εκδ. Lagnet al-Tahrir walnashr bimoutraniet, Bani Suef Walbahnasah 1990.
- Ἄντωνίου Μεγάλου (dubia), Migne PG 40, 453-1102.
- Βασιλείου Μεγάλου, «Κατὰ Εὐνομίον», Migne PG 29.
- , «Ἐπιστολὴ 214», Migne PG 32.
- , «Ἐπιστολὴ 236», Migne PG 32.
- Burmester Khagisi, O.H.E., (ἐκδ.), *The Horologion of the Egyptian Church*, Cairo 1973.
- Γρηγορίου Θεολόγου, «Ἐπιστολὴ πρὸς Κληδόνιον», Migne PG 37.
- , Ἐπιστολὴ 101, Migne PG 37.
- Γρηγορίου Νύσσης, «Ἀντιρρητικοὶ πρὸς Εὐνόμιον», Migne PG 45.
- Γρηγορίου Παλαμά, «Ἐργα», *E.P.E.*, τ. 10.
- Dalal Sahir Kiahkik*, εκδ. Samuel Thabet, Κάιρο ³1983.
- Διδύμου Τυφλοῦ, «Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς», Migne PG 39.
- Difnari*, εκδ. Maktabet al-Mahaba al-Kopteya al-Orthodoxia, Κάιρο.
- Graffin and Nau, (ἐκδ.), *Patrologia Orientalis*, Paris 1907.
- Ἰερωνύμου, «De viris illustribus», Migne PL 26, 87, 125.
- Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «Λόγος δευτέρος εἰς τὴν ἑνδοξὸν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου», Migne PG 96.
- , «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως», Migne PG 94.
- , «Διάλογος κατὰ Μανιχαίων», Migne PG 94.

Ἰωάννου Μόσχου, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», Migne PG 87.

Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Ὁμιλία Η' Ματθαίων», Migne PG 57, 89-175.

—, «Ὁμιλία 4», Migne PG 57.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, «Γλαφυρὰ εἰς τὴν Γένεσιν καὶ τὸ Λευιτικόν», Migne PG 69.

—, «Εἰς τὸ Κατὰ Ἰωάννην», Migne PG 73.

—, «Εἰς τὸν προφήτην Ἡσαϊαν», Migne PG 70.

—, «Ἐπιστολὴ 44», Migne PG 77.

—, «Κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν», Migne PG 76.

—, «Λόγος 8», Migne PG 77.

—, «Λόγος κατὰ τῶν μὴ βουλομένων ὁμολογεῖν Θεοτόκον τὴν Ἁγίαν Παρθένον», Migne PG 76.

—, «Ὁμιλία 2», Migne PG 77.

—, «Ὁμιλία 13», Migne PG 77.

—, «Ὁμιλία 55», Migne PG 77.

—, «Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως», Migne PG 75.

—, «Περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν», Migne PG 76.

—, «Πρὸς Ρωμαίους», Migne PG 74.

—, «Πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως», Migne PG 76.

Kutmarus al-Hamasin, ἔκδ. Lagnet al-Tahrir walnashr bimoutraniet, Bani Suef Walbahnasah ²1988.

Kutmarus al-Som al-Kabir, ἔκδ. Lagnet al-Tahrir walnashr bimoutraniet, Bani Suef Walbahnasah ⁵1986.

La santa salmodia annuale della chisca copta, ἔκδ. M. Brogi, Κάιρο 1962.

Mansi J.D., (ἔκδ.), *Sacrorum Consiliorum Omnium Nova et Amplissima Collectio*, 1759, t. VI, VII, XI, Paris ²1900.

Παλλαδίου, «Λαυσαϊκὴ Ἱστορία», Migne PG 34.

Pasch, ἔκδ. Lagnet al-Tahrir walnashr bimoutraniet, Bani Suef Walbahnasah ²1949.

Salawat al-Khadamat, ἔκδ. Maktabet al-Mahaba, Κάιρο 1971.

Sinaksar, ἔκδ. Maktabet al-Mahaba al-Kopteya al-Orthodoxia, τ. Α' - Β', Κάιρο ³1987.

Σωξομενοῦ, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», Migne PG 67.

Σωκράτους, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», Migne PG 67.

Torouhat wa Ipsaliat, baramonay aiday al-Milad wa al-yitas, ἔκδ. Lagnet al-Tahrir walnashr bimoutraniet, Bani Suef Walbahnasah ²1983.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

- Abd Al-Massihal-Nikhily, *Al-azra' Mariam* (= 'Η Ἀγνή Παρθένος), Κάιρο 1980.
- Abu Shakir Ibn Al-Rahib, *Kitab al-shfa fy kashf Ma astatara Mn Lahot saydana Al-masyh wa akhtafa* (= Τὸ βιβλίον τῆς θεραπείας ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς θεότητος), Κάιρο 1905.
- Al-Anba Bimen, *Al - masykhya wa al-gasad* (= 'Ο Χριστιανισμὸς καὶ ἡ σάραξ), Κάιρο 1972.
- , *Al-sum al-kapyer lahutyen, kanasyen, ruhyen* (= 'Η Μεγάλη Νηστεία - θεολογικὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ πνευματικὰ), Κάιρο 1973.
- Al-Anba Bimen μετὰ τοῦ Jousef Assid, *Al-Kahen al-kbty* (= 'Ο Κόπτης ἱερεὺς), Κάιρο 1986.
- Al-Anba Ghrigorios, *Sharh Mwbasat Lyqanun al-ayman* (= Ἐρμηνεῖα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως), τ. 28 (Κάιρο 1982).
- Al-Anba Ghrigorios, *Sr al-tagasud* (= Τὸ μυστήριον τῆς ἐνσαρκώσεως), Κάιρο 1972.
- Al-Anba Isidoros, *Al-mataleb al-nazaryh fy Almawad' Al- ilaheya* (= Θεωρητικὰ ζητήματα περὶ τῶν θεολογικῶν θεμάτων), Κάιρο 1945.
- Al-Anba Jwannis, *Ktabna Al-muqadas wa masyhana Al-qudus* (= 'Η Ἁγία Γραφή ἡμῶν καὶ ὁ ἅγιος Χριστός), Κάιρο 1980.
- Al-Anba Kerilos Makar, *Tò βιβλίον τῆς θέσεως τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας*, Κάιρο 1917.
- Al-Anba Mittaos, *Kayfa tastafyd Men Al-qudas ai-alahy* (= Ὑπὸ ποίου τρόπου ὠφελοῦμεθα ἐκ τῆς θείας Λειτουργίας), Κάιρο 1977.
- , *Simeu al-rahbana* (= Ἡ ὑπερβατότης τοῦ Μοναχικοῦ βίου), Κάιρο 1984.
- , *Fad' el al-azra' Maryam* (= Αἱ ἀρεταὶ τῆς Παρθένου Μαριάμ), Κάιρο 1989.
- Al-Anba-Mousa, *Asilah haul al-tagasud* (= Ἐρωτήσεις περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως) Κάιρο 1978.
- Al-Safi Ibn Al-Assal, «Brefs chapitres sur la Trinité et l'incarnation, intro, texte arabe, et traduction par Khalil Samir, S.J.», (*Patrologia Orientalis*, τ. 42, τεύχ. 3, no 192), Brepols, Turnhout, Belgique 1985.
- Altaner B., *Patrologie, Schriften und Lehre der Kirchenvater*, Freiburg 1958.
- Amelianaus E., «Monument pour servir a l'histoire de l' Egypte chrétienne», *Annales du Musée Guimet*, 25 (Paris 1894).
- , «St. Antoine et les commencements du monachisme chrétien», *Revue de l'histoire des religions*, 65 (1912).
- Anba Shinouda, *Tamulat fy salat al-shukr* (= Σχόλια ἐν τῇ προσευχῇ τῆς εὐχαριστίας), Κάιρο, 1970.

- , *Tarykh al-aqyda* (= Ἱστορία δογμάτων), Γ' μέρος, Κάιρο, 1984.
- , *The Nature of Christ*, Cairo ²1991.
- Antel M. Selim, *Αἱ ἀντικυβερνητικαὶ θέσεις ἐν τῇ Αἰγύπτῳ κατὰ τὰ ἔτη 284-451 μ.Χ.*, (διδασκαρικὴ διατριβή), Ἀθήναι 1984.
- Atalah Arsanyush, *Al-anba Isidorios: Al-Kharydha alnafysha fy Tarykh al kanysha* (= Ἡ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας), τ. Α', Β'.
- Bardy G., «Severe d' Antioche», *Dictionnaire de Théologie Catholique*, τ. 14 (Paris 1941).
- Berliere D., *Les origines du monachisme et la critique moderne*.
- Bet Al-Shamamsha Al-Gibti, *Men al qyama ila alsaud* (= Ἐκ τῆς Ἀναστάσεως ἕως τὴν Ἀνάληψιν), Κάιρο 1965.
- , *Al-hayah al-Lyurgyia* (= Ἡ ζωὴ τῆς Λειτουργίας), Κάιρο 1978.
- Bifnotios Al-Souriany, *Ruhanyet Alqudas fy Alkanysah Al qobteya Al orthodoxykh* (= Τὸ πνεῦμα τῆς Ἀκολουθίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Κοπτικῇ Ἐκκλησίᾳ), Κάιρο 1974.
- Bishoy Kamil, *Aumen bi itah wahed* (= Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν), Κάιρο ³1979.
- Bousset N., «Apothegmata, Studien zur Geschichte des ältesten Monchtums», *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, τ. 2.
- Burmeser, O.H.E., «The Canons of Gabriel Ibn Turark LXX Patriarch of Alexandria», *Orientalia Christiana Periodica* 1 (1935) σσ. 5-49.
- Capelle, Dom B., «Les liturgies «Basiliennes» et saint Basile», *Bibliothèque du Muséon* 47, Louvain, Publications Universitaires: 1960, σσ. 45-73.
- Contzen B., *Die Regel des hl. Antonius*, Metten 1896.
- Coquin, R.-G., «L' anaphore alexandrine de saint Marc», ἔκδ. Botte, B., *Eucharisties d' Orient et d' Occident* (= Lex Orandi 47), Paris, Les Editions du Cerf: 1970, σσ. 51-82.
- Curzon R., *Visits to monasteries in the Levant*, London 1881 (1955).
- Daoud Soulayman Nisim, *Taryk almasyheya fy Misr* (= Ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον), Κάιρο 1947.
- Engberding dom Hieronymus, *Das Eucharistische Hochgebet der Basileiosliturgie* (= Textgeschichtliche Untersuchungen und kritische Ausgabe), Münster, Aschendorff: 1931.
- , «Die Eὐχὴ τῆς Προσκομιδῆς der Byzantinischen Basiliusliturgie und ihre Geschichte», *Le Muséon*, σσ. 287-313.
- Evelt, «Die verehrung des heiliges Antonius Abbas im Mittelalter», *Zeitschrift für Vaterland. Geschichte und Alterthumskunde* τ. 33, σσ. 3-26.
- Fawzy Mourjan, *Altalym Alkanasy al orthodoxykh* (= Ἡ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας), Κάιρο 1973.
- Filastin Antonios μετὰ τοῦ Hana Dawd, *Ktab almunazarat Algaliyah fy sdk aka'd alkanysa* (= Τὸ βιβλίον τῆς ἀποφγῆς παραδόσεως ἐν τῇ

- πίστει τῶν δογμάτων τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας), Κάιρο 1946.
- Filimon Al-Anba Bishoy, *Azra' alzytun* (= Ἡ Παρθένος τοῦ Ζαΐ-
τού), Κάιρο 1988.
- , *Biaye taryka yageb an naish asbua alalam* (= Ὑπὸ ποίου τρόπου πρέπει
νὰ βιώνωμεν τὴν ἑβδομάδα τῶν Παθῶν), Κάιρο 1988.
- Folothaos Aouad, *Al-hoga alorthodhoksiyha dd allahga alromaniya* (= Ἀποδεικτικὰ Ὁρθόδοξα στοιχεία ἐναντίον τῶν Ρωμαίων), Κάιρο
1985.
- Fouyas Methodios, Archbishop of Thyateira and Great Britain, *Theolo-
gical and Historical Studies*, τ. 8 (Athens 1985).
- Gass, «Zur Frage von Ursprung des Monchtums», *Zeitschrift für Kirchenges-
chichte* τ. 2.
- Georg Habib Bebawi, *Girgis Ibn al-Amid* (14ος αἰὼν) *Madkhal fy alta-
gasud* (= Ἡ εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν), Κάιρο 1976.
- , *Drasa mugaza li Argyus Ma ' sharha i Athanasyos wa Basilyos ly ahm
nusus alkitab almukadas alaty asaa Argyus fahmaha* (= Συνοπτικὴ μελέ-
τη τοῦ Ἀρείου μετὰ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ Ἀθανασίου καὶ Βασιλείου ἐν
τοῖς σημαντικοῖς κειμένοις τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὰ ὅποια εἶχε παρεξηγή-
σει ὁ Ἄρειος), Κάιρο 1972.
- , *Heuar a ' n althasud* (= Διάλογος περὶ τὴν ἐνσάρκωσιν), Κάιρο 1972.
- , *Almadkhal ila allahut alorthodhoksy* (= Εἰσαγωγή εἰς τὴν ὀρθόδοξον
θεολογίαν), Κάιρο 1982.
- Georg Khodr, *Taamulat fy tagasud alkalymah* (= Ἀναδρομὴ ἐν τῇ σαρ-
κώσει τοῦ Λόγου), Λίβανος 1975.
- Ghobrial Abd Al-Masih, *Afray alsahyh fy tabya ' h wa mashyat almasyh*
(= Ἡ ὀρθὴ γνώμη διὰ τὴν φύσιν καὶ θέλησιν τοῦ Χριστοῦ), Κάιρο
1933.
- Ghrigoros Boulos Behnam, *Albaba Dyoskoros alaskandary hamy ali-
ymam* (= Ὁ Πάπας Διόσκουρος τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ φύλαξ τῆς πί-
στεως 444-454 μ.Χ.), Κάιρο 1968.
- Graf, Georg, Die Schriften Des Jacobiten Habib ibn Hidma Abu Raita
(*Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, τ. 13; Scriptorum Arabi-
ci, 14), Louvain, Imprimerie Orientaliste, L. Durbecq: 1951.
- Habib Gergis, *Asrar alkanysa alsabah* (= Τὰ ἑπτὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλη-
σίας), Κάιρο 1950.
- Hanggi A., & Pahl. I., *Prex Eucharistica*, Friburg 1968.
- Herssi K., *Ursprung des Monchtums*, 1936.
- Hertling L., *Antonius der Einsiedler*, Breslau 1929.
- Holl K., *Enthusiasmus und Bussgewalt im griechischen Monchtum*, Leipzig
1898.
- Ibrahim Abd Al-Sayd, *Alfruk alakaydiyah bayn almadhaheb almasyhyah*
(= Αἱ δογματικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν), 1986.

- Iris Habib Al-Masry, *Kusat alkanyisah al- qibtiah* (= Ἡ ἱστορία τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ 435-948 μ.Χ.), Κάιρο 1968.
- , *Haqaiq a 'gab min alkhyal'* (= Ἀληθινὰ γεγονότα τὰ ὅποια ὁμοιάζουν ὡς φαντασία), Κάιρο 1987.
- Isu Abd Al-Masih, *Aqydaht alkanisah alqibtyah* (= Τὸ δόγμα τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας», ἐκδ. Μαντάρες αλ-Αχάντ), 4 (1951).
- Jirasimos Masara, *Tarykh alensiqaq* (= Ἡ ἱστορία ἐν τῷ σχίσματι), Ἀλεξάνδρεια 1891.
- Karmiris Ioannis, «The problem of the unification of the non- Chalcedonian Churches of the East with the Orthodox on the Basis of the Cyril's formula "mia physis tou Theou Logou sesarkomene", *The Greek Orthodox Theological Review*, 10 (1964-1965), σσ. 61-74.
- , «The Ecumenical Patriarchate and the non-Chalcedonian Churches of the East», *International Relations. A quarterly review of authoritative opinion*, Athens 1964-1965.
- , «La question de l' union des Eglises non-Chalcédoniennes avec l' Eglise Orthodoxe sur la base de la formule Cyrillienne de l' unique nature incarnée du Verbe de Dieu», *Cahiers d' étude chrétiennes orientales*, 4 (1966) 17-45.
- , «The Dialogue between Orthodox and non-Chalcedonian Churches», *Πορευθέντες*, Ἀθήναι 1966.
- , «The Christological Dogma in Orthodox Worship», *The Greek Orthodox Theological Review*, 13 (1968) 241-257.
- , «Relations between Orthodox and non-Chalcedonian Churches and the beginning of the preparatory Dialogue between them», *Abba Salama*, Addis Ababa 1 (1970) 138-155.
- , «Die Vorbereitung des theologischen Dialogs zwischen den Orthodoxen und den Nichtchalkedonischen Kirchen», *Kyrios*, Berlin 1970.
- , «Relations between the Orthodox and Armenian Churches and preparation of their Dialogue», *Abba Salama*, Addis Ababa 2 (1971) 22-42.
- Kerilos Al-Antony, *Ausur almagama almakkunyah* (= Αἱ ἐποχὰὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων), Κάιρο 1952.
- Kerilos Kerilos, *Asuamana bayn almady wa alhadr* (= Ἡ νηστεία ἡμῶν μεταξύ παρόντος καὶ παρελθόντος), Κάιρο 1982.
- Khalil Samir, *Traité de Paul de Bus sur l'unité et la Trinité l' incarnation, et la verité du Christianisme*, Lebanon 1983.
- Koch H. *Quellen zur Geschichte der Askese und des Monchtums in der alten Kirche*, 1933.
- Kousti Pandaly, *Auluhyah almasyh* (= Ἡ Θεότης Χριστοῦ), Λίβανος 1972.
- Labib Mihael, *Kitab tanuyr aladhhan belbarahyn ila ma fy a'qayd alhamysah algarbhiya min alzayagan* (= Ἡ φάσις τοῦ νοῦ διὰ ἐπιχειρημάτων ἐν τοῖς μὴ ὁρθοῖς δόγμασι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας). Κάιρο 1935.

- Lanne, Emmanuel, «Un témoin archaïque de la liturgie copte de saint Basile» in appendix: *Les liturgies «basiliennes» et saint Basile*, Cappelle, B. (= Bibliothèque du Muséon 47), Louvain, Publications Universitaires: 1960.
- Liddon H.P., *The Divinity of our Lord and Saviour Jesus Christ*, Longmans Green & Co, London 1890.
- Louka al Antony, *Sir aleykharystiya fy alkitab almuqadas* (= 'Η Θεία Λειτουργία ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ), Κάιρο 1988.
- Macomber, W.F., «The Kacmarcik Codex A 14th Century Greek- Arabic Manuscript of the Coptic Mass», *Le Muséon* 88 (1975), σσ. 391-395.
- , «The Greek Text of the Coptic Mass and the Anaphoras of Basil and Gregory according to the Kacmarik Codex», *Orientalia Christiana Periodica* 43 (1977), σσ. 308-334.
- , «The anaphora of Saint Mark according to the Kacmarcik Codex», *Orientalia Christiana Periodica* 45 (1979), σσ. 75-98.
- Maiberger, Paul, «*Das Buch der Kostbaren Perle*» von Severus ibn Al-Mugaffa, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1972.
- Maktabat al Mihabah Al-Gibti, *Tartyb eshbua' al-alam* (= 'Η τάξις τῆς ἑβδομάδος τῶν Παθῶν), Κάιρο 1975.
- Mangarios Awad Allah, *Manaraht alaqqdas fy sharh tuqus alkanysah alkiptyah wa alqudas* (= Τὸ Ἅγιον Φῶς ἐν τῇ ἐξηγήσει τῶν λειτουργικῶν κειμένων τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας), τ. 4, Κάιρο 1973.
- , *De Paul de Bus* (ἐπίσκοπος τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας τὸ 1240): *Ἐξήγησις τῶν Παρακλητικῶν κανόνων*, Κάιρο ²1992.
- [Mar Thoma Dionysius], «A Statement made by his Grace Mar Thoma Dionysius», *The Greek Orthodox Theological Review*, τ. 10 (1964-65).
- Markos Girgis, *Ibn-al-Sabba* (14ος αἰών): *Algauhara althamynah fy a'lum alkanysa* (= 'Ο πλοῦτος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἐπιστήμῃ), Κάιρο 1942.
- Matta Al-Maskin, *Alkanysa alkhalida* (= 'Η αἰώνια ἐκκλησία), Κάιρο 1960.
- , *Alrahbana alqybtyah* (= Οἱ Κόπτες Μοναχοί), Κάιρο 1972.
- , *Ala'qzra ' fy allhut alkanesy* (= 'Η Παρθένος ἐν τῇ θεολογίᾳ τῆς ἐκκλησίας), Κάιρο 1977.
- , *Faydat altaqlyd fy alyman almasyhy* (= 'Η ὠφέλεια τῆς παραδόσεως ἐν τῇ πίστει τοῦ Χριστιανισμοῦ), Κάιρο 1978.
- Matta Soulaïman, *Ma 'a almasyha fy alifkharystiya* (= Μετὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῇ Θείᾳ Λειτουργίᾳ), Κάιρο 1986.
- Mayer, «Die Echtheit und Glaubwürdigkeit der dem hl. Athanasius zugeschrieben Vita Antonii», *Katholik*, τ. 55, 56.
- McPherson, *The Modern Mind and the Virgin Birth*, Yonkers, N.Y., Yonkers Book Company: 1923.
- Mercier B.-Ch., «La liturgie de saint Jacques, Edition critique du texte

- grec avec traduction latine», *Patrologia Orientalis* 26 (1946).
- Mihael Mina, *A 'im allahut alq 'sm alkhas bilikhtilafat al-aqaidia wa altaqsyā bayna alkanyasah alqibtyah wa albrustanyah wa alromanyah wa alyunanyah* (= Ἡ ἐπιστήμη τῆς Θεολογίας. Τὸ τμήμα τῆς Δογματικῆς καὶ λειτουργικῆς διαφορᾶς μεταξὺ Κοπτικῆς Ἐκκλησίας καὶ Προτεσταντικῆς, Ρωμαϊκῆς καὶ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας), Κάιρο 1982.
- Minassah Yuhanna, *Shams albir* (= Ὁ ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης), Κάιρο 1960.
- , *Tarikh alkanisa alqibtia* (= Ἡ ἱστορία τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας), Κάιρο 1983.
- , *Minutes and papers of the Consultation held at the university of Aarhus 11-15 August 1964*.
- Mishel Nagim, *Magmaa Khalqydunyah yugama am yufareq* (= Ἡ σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἐνώνει ἢ ἀπομακρύνει τὸ θέμα τῆς Χριστολογίας), Κάιρο 1987.
- , *Khatawat alazra ' Min wyiadatyha hata zuhuryha wa moa 'giza 'tyha* (= Βήματα τῆς Παναγίας ἐκ τῆς γεννήσεως ἕως τῆς ἐμφανίσεως καὶ τῶν θαυμάτων Της), Κάιρο 1987.
- Mittias Farid, *Tartyb qiraat esbua' al-alam* (= Ἡ τάξις καὶ τὰ Ἀναγνώσματα τῆς ἐβδομάδος τῶν Παθῶν), Κάιρο 1977.
- Moris Tawadros, *Lahut alsayed almasyeha wa nasutoh wa tabyatuh alwah 'dah* (= Ἡ θεότης τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ ἀνθρωπότης καὶ ἡ μία φύσις Του), Κάιρο 1975.
- , *A 'Im allahut alaqtydy* (= Ἡ ἐπιστήμη τῆς δογματικῆς), τ.2, 3 (Κάιρο 1991).
- Mourad Kamil, *Hadarat misr fy alasr alqibty* (= Ὁ Πολιτισμὸς τῆς Αἰγύπτου ἐν τῇ Κοπτικῇ ἐποχῇ), Κάιρο 1970.
- Nasid Hanna, *Hal yoqal aly man almayhy* (= Ἡ Χριστιανικὴ πίστις εἶναι λογικὴ), Κάιρο 1978.
- Paul Sabbat, *Mubahathat falsafyah diniya lebad alqudama min a 'ulamaa alnusraniyah* (= Θεολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἔρευνα περὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀρχαίων θεολογικῶν ἐπιστημῶν), Κάιρο 1929.
- Platti, Emilio, *La Grande Polémique anti-Nestorienne de Yahya b. Adi (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, τ. 427, Scriptores Arabici, 36)*, Louvain, Aerdibus E. Peeters: 1981.
- Quecke, H., «Ein Saidisches Eucharistiefragment», *Le Muséon* 79 (1966), σσ. 113-131.
- Raes, A., S.J., «Un nouveau document de la liturgie de s. Basile», *Orientalia Christiana Periodica* 26 (1960), σσ. 401-441.
- Reitzenstein R., *Des Athanasius Werk über das leben des Antonius*, Heidelberg 1914.
- , *Historia monachorum und Historia Lausiaca*, Göttingen 1916.

- Risalat Bet Al-Takris, *Maa almasyh fy alamuh wa mautuh wa qyama-tubu* (= Μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ πάθει τῷ θανάτῳ καὶ τῇ Ἀναστάσει), τ. 9, Κάιρο 1965.
- , *Μελέτη τοῦ δόγματος τῆς Ἐκκλησίας*, Βιβλίον δευτερον' *Alqudysa Alazraa Maryam* (= Ἡ Ἁγία Παρθένος Μαρία - Θεοτόκος), τ. 12, Κάιρο 1967.
- Salim Bisters, *Allahut almasyhy wa alinsan almwasr* (= Ἡ Χριστιανικὴ Θεολογία καὶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος), τ. Α', Λίβανος 1984.
- Samir Kh., «Le codex Kacmarik et sa version arabe de Basile alexandrin», *Orientalia Christiana Periodica* (1978), σσ. 342-390.
- Samoel Al-Souriany, *Ibn Kabar* (14ος αἰών): *Misbah alzulma fy iydah alkhidmah* (= Ἀπλετον φῶς ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς διακονίας), τ. Β', Κάιρο 1989.
- Samoel Tawadros, *Alqdys Dyosqoros* (= Ὁ Ἅγιος Διόσκορος), ἔκδ. Μαντάρες ἁλ.-Αχάντ, 5 (1951).
- , «The manhood of Jesus Christ in the tradition of the Syrian Orthodox Church», *The Greek Orthodox Theological Review*, Brookline Mass., τ. 13 (1967).
- Samuel V.C., «The Christology of Severus of Antioch», *Abba Salama*, τ. 4 (1973).
- Sarkissian Karekin, *The Council of Chalcedon and the Armenian Church*, London 1965.
- Scouteris Constantine, Theotokos - Panaghia, ἀνάτυπον ἐκ Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου, τ. 60, Athens 1978.
- Severus Ibn Al-Moqaffa (10ος αἰών), *Howa allah- alrisalah althaniyah* (= εἶναι ὁ Θεός' Ἐπιστολὴ δεύτερη), Κάιρο 1933.
- , *Réfutation de Sa 'id Ibn-Batrig* (Eutychius), texte Arabe publié et traduit par P. Chébi, Turnhout, Belgique, Éditions Brepols, 1971.
- , *Tarikh albatarakah* (= Ἡ Ἱστορία τῶν Πατριαρχῶν), ἔκδ. Samoel al-Souriany, Κάιρο 1984.
- , *Alkitab alnafys fy sarh aldyn* (= Τὸ πολῦτιμον βιβλίον εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς Θρησκείας), Κάιρο 2¹1992.
- Sharobin Yakoub, *Drasah mubasatah fy alam alrab yaswa'* (= Ἀπλὴ μελέτη τοῦ Πάθους τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς), Κάιρο 1982.
- Spuler Bert, «Die koptische Kirche», *Handbuch der Orientalistik, Erst Abteilung, & Bd. Religion, 2. Abschnitt*, Leiden/Koln 1961.
- Staniloae D., *The Christology of the Ecumenical Synods*, E. ph. 58 (1976).
- Tadros Malaty, *Alkanysa bayt allah* (= Ἡ Ἐκκλησία ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ), Κάιρο 1971.

- , *Tabyat aa,asueh hasab mafum alkanysah alorthodhoksiyah algiar Khlkydoniyah* (= Ἡ φύσις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀντιχαλκηδονίου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας), Κάιρο 1980.
- , *Almasyeh fy sr alefkharystiyah* (= Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Θείας Εὐχαριστίας), Ἀλεξάνδρεια 1985.
- , *Alestelahan tabyat wa aqnum fy alkanysah alula* (= Οἱ δύο ὄροι «φύσις» καὶ «ὑπόστασις» κατὰ τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν), Κάιρο 1987.
- Tawadros Abd Mariam, *Τὰ ἀληθῆ ἐπιχειρήματα ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ διδασκαλίᾳ*, Κάιρο 1979.
- Verger J., *Vie de St. Antoine le Grand*, 1980.
- Wahib Kzman Bwls, *Ἡ χάρις ἐν τοῖς κειμένους τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου* (διδασκτορικὴ διατριβὴ εἰς Durham 1991), (μεταφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ), Κάιρο 1993.
- Wahib Aziz Khalil, *Alma'mudiya wa algitas* (= Τὸ βάπτισμα καὶ τὰ Θεοφάνεια), Κάιρο 1979.
- Wajeh Ghali Mousa, *Παραδόσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ προβολεῖς τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς καὶ τῶν ἐπιστημόνων αὐτῆς*, Κάιρο 1978.
- Weingarten, «Der Ursprung des Monchtums», *Zeitschrift für Kirchengeschichte*.
- Worton H. V., *Through Lands of the Bible*, London 1938.
- Youhanna Salama, *Sharh tuqus wa Muataqadat alkanysah alqibtiah* (= Ἡ ἐξήγησις τῶν δογμάτων καὶ αἱ ἀκολουθίαι τῆς Κοπτικῆς Ἐκκλησίας), τ. 2, Κάιρο ³1974).

2 ΕΛΛΗΝΙΚΑ

- Ἀλιβιζάτου Ἀμίλκα, «Τὸ νέον δόγμα», *Ἐκκλησία*, Ἀθήναι 1950, σσ. 354-456 καὶ 368-370.
- Ἀνδριοπούλου Χρ. Παναγιώτου, *Τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐρμηνευτικῇ τῆς Κ.Δ. ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Θεολογίας Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας*, (διατριβὴ ἐπὶ ὑψηλείᾳ), Ἀθήναι 1975.
- Ἀνδρούτσου Χρήστου, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι ²1956.
- , *Συμβολικὴ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου*, Θεσσαλονίκη ³1963.
- Ἀρβανίτη Ἀθανασίου, *Ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς καὶ ἡ Συριακὴ Ἐκκλησία τοῦ Μαλαμπάρ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῷ παρόντι*, Ἀθήναι 1962.
- , «Ἀντώνιος ὁ Μέγας», λήμμα ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, Ἀθήναι ²1963, σσ. 965-975.
- , *Ἡ Κοπτικὴ Ἐκκλησία*, Ἀθήναι 1965.
- , *Ἐπίτιμος Ἱστορία Συρο-ιακωβιτικῆς, Ἀρμενικῆς καὶ Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1967.
- , «Ἱστορία τῆς Ἀσσυριακῆς Νεστοριανικῆς Ἐκκλησίας», *Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἐταιρείας*, Ἀριθμ. 50, Ἀθήναι 1968.

- Βουρλή Ἀθανασίου, «Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τοὺς ὕμνους τῆς πρὸ τῶν Χριστουγέννων Τεσσαρακοστῆς», (ἀνάτυπον ἐκ τῆς *Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*), τ. ΚΖ', Ἀθῆναι 1986.
- , *Ἡ βίωσις τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως κατὰ τοὺς ὕμνους τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος*, (ἱστορικοδογματικὴ ἐρμηνευτικὴ προσέγγισις), Ἀθῆναι 1989.
- Γερομιχαλοῦ Ἀθ., *Χριστολογία, μέρος Α', Αἱ Χριστολογικαὶ ἔριδες*, ἐν Ἀθῆναις, 1951.
- Γιαννοπούλου Βασ., «Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Λατρείαν», ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία*, Ἀθῆναι 1984.
- Δαμασκηνοῦ, Μητροπολίτου Ἑλβετίας, *Θεολογικοὶ διάλογοι· Μία Ὁρθόδοξος προοπτικὴ*, Θεσσαλονίκη 1986.
- , «Δεύτερη Συνέλευσις τῆς Μικτῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς μεταξύ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν», *Ἀπόστολος Βαρνάβας*, 50 (1989) 323-.
- Εἰρηναίου Σάμου, «Τὸ νέον δόγμα τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας», *Ἐκκλησία*, Ἀθῆναι 1950, σσ. 396-398.
- Ζήση Θεοδώρου, «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἡ "Ὁρθοδοξία" τῶν Ἀντιχαλκηδονίων», *Γρηγόριος Παλαμᾶς*, τεύχ. 744 (Θεσσαλονίκη Σεπτ. - Ὀκτ. 92), σσ. 1133-44.
- Θεοδώρου Ἀνδρέα, *Ἡ χριστολογικὴ ὀρολογία καὶ διδασκαλία Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ Θεοδωρήτου Κύρου*, Ἀθῆναι 1955.
- , *Ἱστορία τῶν δογμάτων*, τ. Α', *Ἡ ἱστορία τοῦ δόγματος ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου*, Ἀθῆναι 1963.
- , *Ἡ περὶ ἀρχηγόνου καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1967.
- Καβάσιλα Νικολάου, *Ἡ Θεομήτωρ* (ἐκδ. ὑπὸ Νέλλα Παναγιώτου), Ἀθῆναι 1968.
- Καλογήρου Ἰωάννου, *Μαρία ἡ ἀειπάρθενος Θεοτόκος κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν*, Θεσσαλονίκη 1957.
- , *Μαρία, λῆμμα ἐν Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, τ. 8, Ἀθῆναι 1966, σσ. 649-685.
- Καλοκύρη Κωνσταντίνου, *Μαρία (εἰκονογραφία), λῆμμα ἐν Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, τ. 8, Ἀθῆναι 1966, σσ. 685-707.
- Καρμίρη Ἰωάννου, *Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, Ἀθῆναι 1937.
- , «Τὸ νέον δόγμα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας», *Ἐκκλησία*, Ἀθῆναι 1951.
- , «Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνώσεως τῆς Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου», *Ἐκκλησία*, Ἀθῆναι 1959.
- , «Οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἀρμένιοι Μονοφυσίται καὶ οἱ μετ' αὐτῶν μικτοὶ γάμοι τῶν Ὁρθοδόξων», *Γρηγόριος Παλαμᾶς*, Θεσσαλονίκη 1961.
- , *Αἱ ἀρχαῖαι Ἀντιχαλκηδόνιοι Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ βᾶσις τῆς*

- ἐπανενώσεως αὐτῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1966.
- , *Σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Ἀρμενίων καὶ ἰδίως ὁ μεταξὺ αὐτῶν θεολογικὸς διάλογος κατὰ τὸν ἰβ' αἰώνα*, Ἀθήναι 1967.
- , *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Π², Graz 1968.
- , «Ἐκθεσις πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον περὶ τῆς τρίτης συναντήσεως Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων θεολόγων», *Ἐκκλησία*, Ἀθήναι 1970.
- , *Εἰσηγήσεις ἐνώπιον τῶν Διασκέψεων ὀρθοδόξων καὶ ἀντιχαλκηδονίων θεολόγων*, Ἀθήναι 1970.
- , «Ἡ Α' Διάσκεψις τῆς Διορθοδόξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν», *Θεολογία*, Ἀθήναι 1971.
- , «Προσπάθειαι ἐπανενώσεως τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας», *Ἐκκλησία*, Ἀθήναι 1983.
- Κάχαλι Ἀλέμου, *Ἡ χριστολογία τῶν Αἰθιοπικῶν Ἀναφορῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ δόγμα τῆς Χαλκηδόνας*, ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβή, Θεσσαλονίκη 1977.
- Κεφαλᾶ Νεκταρίου, *Μελέτη περὶ τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας*, Ἀθήναι 1904.
- Κύριλλος Ἐλ. Ἀντώνης, *Ὁ Κύριος Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ Κόπται κατὰ τὴν Ἀραβικὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου*, (ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορία διατριβή), Θεσσαλονίκη 1959.
- Κωνσταντινίδου Μιχαήλ, *Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου, κατ' ἀπόδοσιν εἰς τὴν ὁμιλουμένην*, Ἀλεξάνδρεια 1933.
- Λουκάκη Κ., *Μεγάλη συλλογὴ βίων ἁγίων*, Ἀθήναι 1889.
- Μαρτζέλου Γεωργίου Δ., *Γένεση καὶ πηγὲς τοῦ ὄρου τῆς Χαλκηδόνας*, Φιλοσοφικὴ καὶ Θεολογικὴ Βιβλιοθήκη 7, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Πουρναρᾶ, 1986.
- Ματσούκα Νικολάου, *Δογματικὴ καὶ συμβολικὴ Θεολογία, Β'*, Ἐκθεσις τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως ἐν ἀντιπαραθέσει πρὸς τὴν Δυτικὴν Χριστιανοσύνην, Θεσσαλονίκη ⁵1988.
- Μεθοδίου, (Μητροπολίτου Ἀζώμης), «Εἰσηγήσεις εἰς τὴν Διορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν διὰ τὸν διάλογον τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν *Addis Ababa*, 1971», Abba Salama, τ. 7.
- Μελετίου, Μητροπολίτου Νικοπόλεως, *Ἡ Πέμπτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (Εἰσαγωγή. Πρακτικά. Σχόλια)*, Ἀθήναι 1985.
- Μητσοπούλου, Εὐθ. Νικολάου, *Θέματα Ὁρθοδόξου Δογματικῆς Θεολογίας*, Ἀθήναι ⁶1989.
- , «Ὁ ὄρος τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἡ ἄρνησις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν σημερινῶν Ἀντιχαλκηδονίων», Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ἐκκλησίας», Ἀθήναι 1992.

- Μουτσούλα Ἡλία, *Ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν διδασκαλίαν Γρηγορίου τοῦ Νύσσης*, Ἀθήναι 1965.
- Μπαλάνου Δημητρίου, *Πατρολογία*, Ἀθήναι 1930.
- Μπιλάλη Σπυρίδωνος, *Ἡ αἵρεσις τοῦ Filioque, τ. Α': Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ θεώρησις τοῦ Filioque*, Ἀθήναι 1972.
- Μπρατισιώτου Παναγιώτου, «Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ νέου δόγματος», *Ἐκκλησία*, Ἀθήναι 1950, σσ. 398-399.
- Μυτηλιναίου Ἐμμανουήλ, *Θεοτόκος Μαρία. Ἡ κόρη τῶν Προφητειῶν*, Ἀθήναι 1961.
- Παπαδοπούλου Στυλιανοῦ, «Ἄειπαρθενία τῆς Θεοτόκου», λήμμα ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, τ. 1, Ἀθήναι 1962, σσ. 462-472.
- , *Μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας' ἡ σκέψη τους - τὰ κείμενά τους*, Ἀθήναι 1986.
- , *Πατρολογία*, Ἀθήναι, τ. Α' ²1982, τ. Β' (1990).
- , *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας* (15-17 Νοεμβρίου 1989), Θεσσαλονίκη 1991.
- Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, «Περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἀρχικῆς ἱστορίας τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Μοναχισμοῦ», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος*, τ. Ε' (1910).
- , *Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, Ἀλεξάνδρεια 1933.
- , *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας*, Ἀλεξάνδρεια 1935.
- Ρωμανίδου Ἰωάν., *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1983.
- Σιώτη Μάρκου, «Ἡ ἐμφάνισις τῆς λατρείας τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις», *Γρηγόριος Παλαμάς*, Θεσσαλονίκη 1950, σσ. 177-192.
- , *Τὸ πρόβλημα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ*, Ἀθήναι 1951.
- Σκουτέρη Κωνσταντίνου, «Μαρία ἡ Θεοτόκος», *Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικό*. ἔκδ. Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, σσ. 33- 35.
- , «Ἡ ἐνότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὡς πραγματικὴ προϋπόθεσις τῆς σωτηρίας (ἐκ τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Νύσσης)». *Θεολογία* 1969.
- , *Ἡ ἔννοια τῶν ὄρων «θεολογία» «θεολογεῖν» «θεολόγος» ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἐλλήνων πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων μέχρι τῶν Καππαδοκῶν*, Ἀθήναι 1972.
- Στανιλοάε Δ., «Σκέψεις ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς τετάρτης ἀνεπισήμου συναλήψεως τῶν Ὁρθοδόξων Χαλκηδονίων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων», *Abba Salama*, τ. 7 (1976).
- Στεφανίδου Βασιλείου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήναι 1948.
- «Συνεδρία τῆς Μικτῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῆς

- Ἵεροδοξου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Ἵεροδοξῶν Ἐκκλησιῶν», Ἀπόστολος Βαρνάβας, 51 (1990) 419-422.
- Τρεμπέλα Ν. Παναγιώτου, *Ἡ Μήτηρ τοῦ Λυτρωτοῦ*, Ἀθήναι 1958.
- , *Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς*, ἐν Ἀθήναις 1961.
- , *Εἰσηγήσεις ἐνώπιον τῶν διασκέψεων Ὁρθοδόξων καὶ Ἀντιχαλκηδονίων θεολόγων*, Ἀθήναι 1970.
- , *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τ. 1-3, Ἀθήναι 1979.
- Τσάκωνα Βασιλείου, *Ἡ χριστολογία τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου*, (διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ), Ἀθήναι 1969.
- Τσάμη Δημητρίου, *Ἡ πρωτολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, Θεσσαλονίκη 1970.
- , *Ἡ ἔννοια τῆς μεσότητος στοὺς Καππαδόκες πατέρες*, Πατερικὴ σκέψη, Θεσσαλονίκη 1985.
- Φαράντου Μέγα, *Ἡ θεολογία Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου*, Ἀθήναι 1969.
- , *Τὸ παπικὸν πρωτεῖον*, Ἀθήναι 1969.
- , *Χριστολογία I. Τὸ ἐνυπόστατον*, Ἀθήναι 1972.
- , *Δογματικὰ καὶ ἠθικὰ I*, Ἀθήναι 1983.
- Φειδᾶ Βλασίου Ἰω., «Ἀρμοδιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ διὰ τὴν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων καὶ προϋποθέσεις ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν», *Ἐκκλησία* τεύχ. Α', ἀρ. 1 (1-15 Ἰαν. 1994), ἀρ. 2 (1 Φεβ. 1994), ἀρ. 3 (15 Φεβ. 1994).
- Φουντούλη Ἰωάννου, *Τὰ κείμενα Λειτουργικῆς (τεῦχος Γ')*. *Θεῖαι Λειτουργίαι*, Θεσσαλονίκη 1985.
- Φραγκοσύλη, «Μέγας Ἀντώνιος», λήμμα ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, τ. Α', Ἀθήναι 1936, στ. 1228-1246.
- Χρήστου Παναγιώτου, «Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας», λήμμα ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ*, τ. 7, Ἀθήναι 1965.
- , *Θεολογικὰ μελετήματα 2, Γραμματεία τοῦ Δ' αἰῶνος*. Θεσσαλονίκη, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα πατερικῶν Μελετῶν: 1975.
- Χρυσοστόμου (Γερασίμου Ζαφείρη), «Πρὸς ἐπανάνωσιν τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν μὴ Χαλκηδονίων Ἐκκλησιῶν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», *Θεολογία*, τ. ΞΑ', 1990, τεύχ. Α'-Β', σσ. 7-22.